د وردګو د کلتوري یون د غازي بابا د کتاب چاپولو لړۍ

١

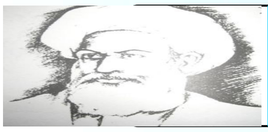

وردګ

(قوم، سیمه او کلتور)

لیکوال: څېړنیار محمد حامد حلیمي

Ketabton.com

کال: ١٣٨٧ هجري لمریز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د تاریخ لیکنې د ځنځیر لومړۍ کړۍ

د کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: وردګ (قوم، سیمه او کلتور)
د لیکوال نوم: څېړنیار محمد حامد حلیمي
کمپوز او ډیزاین: حلیمي
د چاپ کال: ۱۳۸۷ هجري لمریز – ۲۰۰۸ زیږدیز
د چاپ ځای: د بهیر چاپخونه، کابل – افغانستان
د چاپ زیار: ګل آغا احمدي وردګ
تیراژ: ۱۰۰۰ ټوکه
د اړیکو شمېره: 0093 (0) 799 221 522
برېښنالیک: haleemihamed_786@yahoo.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدأ

دا اثر ټولو هغو افغانانو ته په ډېره مينه ډالۍ کوم چې د هيواد آبادي او د خلکو خدمت يې د ژوند له سترو موخو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

تقریظ – څېړنپوه میرسید احمد ګوربز .... الف
تقریظ – استاد زبیر شفیقي ....ج
تقریظ – څېړنوال نصرالله ناصر .... ه
تقریظ – څېړنوال الحاج سید محی الدین هاشمي ....ی
سریزه – ګل آغا احمدی وردګ ....ل
مننه او څو خبرې ....س
وردګ د انساني ټولنې په اوږدو کې ۱
د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې ۸
د وردګو ستر او میړنی ټبر.. ۱۳
د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه................................. ۲۰
د وردګو سیمه او ولایت.. ۲۶
د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه کتنه................................. ۲۷
د وردګو ولایت ځینې ولسوالی، درې او کلي............................... ۲۹
د وردګو د ولایت والیان.. ۳۵
د وردګو د ولایت د ځینو سیمو د نوم ایښودلو فلسفه......................... ۳۷
د وردګو ولایت تاریخي سیمې... ۴۱
د وردګو د ولایت مشهور زیارتونه.. ۴۴
په وردګو کې کرنه او مالداري.. ۴۶
د وردګو اقلیم او سیندونه... ۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ولایت لارې.. ۴۸
د وردګو ولایت د ښووني او روزني حالت.................................. ۴۸
د وردګو په ولایت کې روغتیایي آسانتیاوې.............................. ۵۴
د وردګو د ولایت فرهنګي حالت... ۵۵
د وردګو ځینې مشهور دودونه ۶۱
لومړۍ ضمیمه – په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې ۸۲
اخځلیکونه ۱۰۰
وردګو ته ډالۍ... ۱۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی څښتن په سپېڅلی نامه

د څېړنیار محمد حامد حلیمي د وردګ(قوم، سیمه او کلتور) په نامه کتاب چې د تقریظ له پاره یې ماته راکړی و، ولوست. کتاب په عمومي توګه درې برخې لري: د وردګو د قوم لرغونې برخه، دویمه د وردګو د ولایت او دریمه برخه یې د وردګو د قوم د اتنوګرافۍ برخه ده.

څېړنیار محمد حامد حلیمي په درو واړو برخو باندې ژوره څېړنه کړی ده، په لرغونې برخه باندې یې څېړنه ډېره ګټوره ده، زه فکر کوم چې تر اوسه پورې به د وردګ په کلمه باندې چا داسې ګټوره څېړنه نه وي تر سره کړې، د زیاتې څېړنې په بهیر کې د وردګ د کلمې لرغونتوب د ویدونو زمانې ته رسوی او یو ځای د وردګ د کلمې په هکله لیکي:(د وردیکا او برسایا وردګ برېښې کلمې په ویدونو کې راغلې دي، د ویدونو زمانه د حضرت عیسی د زوکړې نه دوه زره یا دوه نیم زره کاله پخوا ده او دا غالباً په تاریخي اسنادو کې د ویردوک یا وردک تر ټولو لرغوني یادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د اریانا ویجه د شپاړلس سیمو یادونه شوی ده چې په هغوی کې اوومه د ویردک یا وردک په نامه یادیږي).

دوهمه برخه یې د وردګو د ولایت برخه ده، چې د امیر شیر علیخان، امیر عبدالرحمن خان ، امیر امان الله خان او تر اوسنۍ زمانې پورې د وردګو په تشکیلاتو باندې یې رڼا اچولی ده. د وردګو ولایت جغرافیایي او د ولسوالیو موقعیت ته تم شوی او همدارنګه د دوردګو د ځینې تاریخې سیمو په هکله او د دای میرداد، جغتو او ځینې نورو کلمو پر تاریخي شالید باندې غږیدلی دی. د تاریخ په اوږدو کې د وردګو د ولس مختلفو سیمو ته په لیږدیدنو او د وردګو د میشت ځایونو په برخه کې یې هم په زړه پورې او ښه معلومات وړاندې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه برخه يې دا ده چې د وردګو پر دودونو، رسم او رواجونو او نورو برخو کې ګټور معلومات وړاندې کوي چې د لوستونکو او څېړونکو له پاره په ښه ورځي. زه د دې ترڅنګ چې د ښاغلی حليمي دا اثر ډېر ارزښتمن ارزوم، د چاپولو هيله يې لرم تر څو ګټه يې عامه شي.

په درنښت
څېړنپوه ميراحمد ګوربز
د افغانستان د علومو اکاډمۍ
د ژبو او ادبياتو د مرکز علمي غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردې اثر څو ټکي

د وردګو د قوم په تاریخي شالید د ځوان لیکوال محمد حامد حلیمی دغه اثر په ریښتیا چې په خپل نوعیت کې بې ساری او نوی اثر دی. ما چې د پښتنې قبیلو کوم آثار لوستي او یا مې له نظره تیر شوي دي، د ښاغلی حلیمی په دې ښکلې اثر کې پر هغو حواله ورکړې شوې ده، لیکوال د شاتو د مچۍ په څیر په ډیرو ګلونو راګرځیدلی او شیره یې ترې راټوله کړې ده، طبعاً دومره دروند کار ښه حوصله، ذوق او مینه غواړي.

د وردګو د تاریخي قوم او ولایت په باب دغه اثر له همدې لامله یو ځانګړی ارزښت لري لږ تر لږه ښاغلي حلیمی نورو لیکوالو ته مخه خلاصه کړه، لومړی ګام یې پورته کړ، داسې ګام چې تر اوسه پورې نه واخیستل شوی، دغه کتاب د تاریخي شالید په اړه تر ډیره حده بشپړ دی، البته له دې یادونې سره چې د دې قوم تاریخي شخصیتونه چې د ګران هیواد دتاریخ په کوم پړاو کې هغوی یو نه هیرېدونکی رول درلودلی وي که لیکوال ته ممکنه وی باید یاد شوی وای یوازې د ستر غازی محمد جان خان سرسري یادونه کافي نه ده، د غازی محمد جان خان له لنډ ژوند لیک نه تر کریم خان، د لنګر آخوند زاده نومیالي یادیږي که په لنډه ډول معرفي شي د دې اثر ارزښت به دوه چنده کړي باید یادونه وکړم چې دا کمزوري نه بلکې یوه تنده ده چې ما د دې اثر په لوستلو کې احساس کړې ده، کېدای شی دغه خدمت بل لیکوال یا په خپله حلیمی په بیل اثر کې وکړي. په هر صورت زما په نظر د وردګو د تاریخ په اړه دا لومړی اثر دی چې هېڅکله هم لومړی ګام بشپړ او له کمیو خالی نه وي.

له تاریخي شالید وروسته د وردګو ولایت د اوسني پیر په اړه ما ښاغلي حلیمی ته یو څو شفاهي مشورې ورکړې که یې د منلو او پلی کولو وخت او شیمه ورسره وي ښه تر ښه که نه بنده پر وس پړ دی. البته مشوره اړینه بولم چې که چیرې د وردګوولایت د ښوونې او روزنې او تعلیمي بهیر په اړه د الحاج مدیر شریف خان له مالوماتو ګټه واخلی د دې اثر په بډاینه او ثقه توب کې به ډیر ګټور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې ښاغلی لیکوال محمد حامد حلیمي ته د دې ستر خدمت مبارکی وایم او له ستر پالونکي څښتن څخه يې خپل ولس او هیواد ته د ښو خدمتونو جوګه غواړم.

په مینه او درنښت

محمد زبیر شفیقی د ۱۳۸۷ لمریز کال د تلې ۱۵ مه،

کابل پروان مینه د ویسا ورځپاڼې دفتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ (قوم، سیمه او کلتور)

دا د هغې رسالې نوم دی، چې ځوان او هڅاند لیکوال ښاغلي څېړنیار محمد حامد حلیمي کښلې ده. ښاغلی حلیمی چې اصلی مسلک یا څانګه یې درملپوهنه ده، سربیره پردې چې په خپله اړونده څانګه کې تر ډېره بریده بریالی دی، نوموړی له ادبیاتو، تاریخ، ژورنالیزم او په ټولیزه توګه له افغاني کلتور سره خاصه مینه لري او د دې برخې په رڼولو کې یې هم کله نا کله نیلی ځغلولی دی. د ادبیاتو او ژورنالیزم په برخه کې یې د هیواد په مطبوعاتو کې د ځېړنیزو مقالو خپرېدل زمونږ د دې ادعا شاهدان دي.

د ښاغلي حلیمي دغه حاضره رساله چې څو برخې لري، د ده د ذوق ښکارندویه ده. نوموړي په خپله دې رساله کې موضوعګانې د څپرکو پر ځای په بیلابیلو سرلیکونو ویشلي چې په دې حساب یې سربیره پر سریزې (۱۸)سرلیکونه ځېړلي او مناسب بحثونه یې پرې کړي دي.

ښاغلي لیکوال خپل دغه اثر له بیلابیلو اخځونو څخه چې شمېر یې څه لپاسه (۴۰) ته رسیږي، په ګټې اخیستنې سره بشپړ کړی او په څنګ کې یې سیمه ییزه ځیړنه او خپل شخصي مشاهدات هم نه دي هېر کړي. همدارنګه یې پر خپلو لیدنو کتنو سربیره د وردګو له سپین ږیرو څخه هم پوښتنې ګرویږنې کړې او په دې ترڅ کې یې دغه حاضره رساله کښلې ده چې دلته د هغې دبیلابیلو برخو په اړه په لنډه توګه خپل نظر کاږم:

وردګ د انساني ټولنې په اوږدوکې د رسالې لومړی سرلیک دی، چې لیکوال د یو شمېر معتبرو مأخذونو په مرسته په ځغلنده توګه د آریایانو او په ترڅ کې یې د پښتنو د اصل او نسب په اړه څرګندونې کړې او په دې وسیله یې د اصلي موضوع ځیړلو او رڼولو ته لار خلاصه کړې ده.

په دې پسې یې د وردګ کلمه څېړلې او په دې اړه یې د کتابونو پاڼې اړولې راړولي او هم یې په یو شمېر روایاتو تکیه کړې او د دې کلمې پسمنظر یې د موجودو مأخذونو په مرسته روښانه کړی دی، نوموړي دا موضوع په سیستماتیکه توګه څېړلی او تر دې بریده

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې رسولې چې وردګ د یوه ولایت یا خپلواک دولتي واحد په توګه پیژندل شوی او په دې ترڅ کې یې د لغمان د وردګو کلمې هم له یاده نه دی ایستلې او پر خپل ځای یې د هغه یادونه هم کړې ده.
لیکوال د پورتني موضوع په دوام د وردګو د قام په اړه بیلابیلې نظریې او روایات رااخیستي او کره کړي او په پایله کې یې دا په ډاګه کړې ده چې وردګ کرلاني پښتانه دي.
د دې رسالې څلورم سرلیک د وردګو استوګنځایونو ته ځانګړې شوی، لیکوال د څیړنې په بهیر کې دې پایلې ته رسېدلی چې وردګ نه یوازې د وردګو په ولایت بلکې د هیواد په نورو ولایتونو کې هم اوسیږي او همدارنګه یې د هغو وردګو په اړه نسبتاً کره معلومات وړاندې کړي چې له هیواده بهر په بیلابیلو هیوادونو کې استوګن دي.
په دې پسې د وردګو ولایت راپیژنی، د هغه له اداري شالید او تاریخي پسمنظر څخه مو خبروي او په دې ترڅ کې د وردګو ولایت د والیانو د نومونو فهرست هم وړاندې کوي، چې کېدای شي په راتلونکې کې د یوې ځانګړې رسالې په ترڅ کې معرفي او پر کړنو یې هم رڼا واچولی شي.
د رسالې بل سرلیک د وردګو ولایت د ځینو سیمو د نوم ایښودلو فلسفې ته ځانګړی شوی، لیکوال د دې برخې په کښلو کې هم په یوه نظر بسنه نه ده کړې او له خپلې وسې سره سم یې هڅه کړې چې بیلابیل نظریات راټول او یوې پایلې ته ورسیږي.
د نوم ایښودلو له فلسفې وروسته مو د وردګو په سیندونو ګرځوي او هم مو د نوموړي ولایت له اقلیم سره آشنا کوي او په دې ترڅ کې د وردګو ولایت بیلابیلې لارې هم راښیي څو وردګو ته د تګ پرمهال یې لارې نه شو!
کله چې په همدې په ګوته کړو لارو وردګو ته رسیږو، د ښوونې او روزنې له حالت سره مو آشنا کوي. لیکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور پر دوديزو او عنعنوي زده کړو چې معمولاً په جوماتونو کې کېدې، بحث نه کوي او په سیده توګه پر عصري او رسمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړو خپل بحث پیل کوي او همدارنګه په هیواد کې د وروستیو لسیزو د ناخوالو او جګړو په ترځ کې هم د ښوونې او روزنې بهیر څېړي، ستونزې او آسانتیاوې یې بیانوي او تر دې دمه یې رارسوي.

په دې پسې د وردګو ولایت د تاریخي سیمو پر لنډه پېژندنه سربیره، د هغو زیارتونو یو فهرست هم وړاندې کوي چې په نوموړي ولایت کې مشهور دي. د دې زیارتونو معرفي کیدای شي د یوه ځانګړي اثر په ترځ کې وشي.

لیکوال پر روغتیایي اسانتیاوو له لنډه خبرو وروسته د وردګو ولایت فرهنګي حالت ته مخه کړې او په دې ترځ کې یې پر دولتي او آزادو خپرونو ، په وردګو کې د موجودو کلتوري ټولنو یو لنډ فهرست هم وړاندې کړي چې په دې ترتیب یې په دې اړه د راتلونکو څېړنو لپاره لاره هواره کړې ده او همدارنګه یې په دې ولایت کې د مشاعرو دود هم له یاده نه دی ایستلی او د منې ګل مشاعرې په اړه یې رڼا اچولې ده.

د دې رسالې وروستۍ برخه د وردګو ځینو مشهورو دودونو ته ځانګړې شوې چې په ترځ کې یې د اختر، د کورونو تزیین، ډیزاین ، د واده او کوژدې دودونه، د جامو څرنګوالی، د میلمه پالنې او مړي د ودونو باندې لنډې خبرې کړي دي. په دې ولایت کې ځینې نور دودونه هم شته چې ښایي لیکوال د موضوع د نه اوږدولو په منظور له هغو څخه تیر شوی وي او په دې رساله کې یې نه وي راوړي، نو ځکه یې په سرلیک کې هم د (مشهور) کلمه ورزیاته کړې ده.

دا برخه لا پراخه او هر اړخیزې څېړنې ته اړتیا لري، چې لیکوال د رسالې له حوصلې سره سم خپله څېړنه عیاره کړې ده.

د رسالې په پای کې لیکوال د هغو اخځونو یو فهرست وړاندې کړی چې د دې اثر په کښلو کې یې ترې ګټه اخیستې ده، د یادونې وړ ده که چېرې ښاغلي لیکوال د هغو سپین ږیرو او هغو نورو کسانو نومونه هم یادکړي وای چې ده ورځحه په ځینو برخو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات تر لاسه کړي، غوره به وای ځکه چې د فولکلوری ځیړنې یو اساسي اصل د راویانو معرفي ده، نو له دې سره به دا لیکنه لا مؤ ثقه شوې وای.

بله د یادونې وړخبره دا ده چې ځینې برخې ډیرې لنډې څېړل شوی چې کیدای شي لیکوال هغه په لازم فرصت د دې رسالې د دوهم چاپ پر مهال او یا په ځانګړې توګه بشپړې وڅېړي چې د مخه یې ضمني یادونې شوې دي. همدارنګه که په دې رساله کې د نورو کلتوري مسایلو تر څنګ په وردګو کې د لیکوالو او شاعرانو او په مجموع کې د ادبي حالت په باب څه ویل شوي وای دا اثر به لا غنی شوی وای.

د دې ټولو خبرو په پای کې خپل نظر داسې رالنډوم:

– لیکوال سره له دې چې اصلي مسلک یې درملپوهنه ده، خو د رسالې د لوستلو پر مهال سړی داسې فکر کوی چې نوموړی به د تاریخ یا ادبیاتو له څانګې فارغ التحصیل او څېړونکی وي، ځکه چې د املا، انشا، لیک نښو او د یاګانو د مراعات په برخه کې تر ډیره بریده د یوه ځانګوال پوه په څېر بریښي.

– په رساله کې هڅه شوې چې له معتبرو منابعو او سرچینو څخه استفاده وشي او همدارنګه د هرې موضوع د څېړنې په برخه کې په یوه مأخذ بسنه نه ده شوې او لیکوال یوې پایلې ته د رسېدو په هیله ځای ځای خپل نظر هم څرګند کړی دی.

– لیکوال له خپلې وسې سره سم میعاری لیکدود مراعات کړی او هغه یې له پامه نه دی غورځولی. د لیکنې سبک یې روان او له ابهامه خالي دی.

– د یادونې وړ ده چې که دغه ډول څېړنې او ټولونې د هیواد د بیلابیلو ولایتونو او سېمو په لاړه ترسره شي نو په ترڅ کې به یې د ګران هیواد د شتمن کلتور د پرتلیزې څېړنې لپاره لاره هواره او زمینه برابره شي، له دې څخه به دا په ډاګه شی چې زمونږ د هیواد د کلتوري شتمنۍ چې په ټولیزه توګه د یوه واحد کلتور زیږنده دي. خو په ضمني ډول کوم کوم توپیرونه او ځانګړتیاوې لری او کومې برخې یې له یوې سیمې تر بلې سیمې توپیر لري. د دې کار د کولو بله ګټه به دا وي چې له یوې خوا به له ورکېدو وژغورل شي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بلې خوا به هیوادوال او نړیوال ترې خبر شي. مونږ وینو چې ځینې کلتوري پدیدې د وخت په تېریدو بدلون مومي او یا خپل ځای نورو ته پرېږدي، که دا برخې نالیکلې او ناڅېړلې پاتې شي، نو راتلونکي نسلونه به ترې ناخبره پاتې وي.

یوه خبره چې د یادولو وړ ده هغه دا ده چې مونږ باید په خپلو دغو څېړنو او راټولونو کې ډېر دقیق واوسو او د برسیرنو او سرسری څېړنو پر ځای پر ژورو او دقیقو څېړنو اتکا وکړو او دا کار دیوه معیار له مخې ترسره کړو، څو راتلونکو لپاره د یوه غوره مأخذ او لارښوود حیثیت ولري.

په پای کې د ځوان لیکوال څېړنیار محمد حامد حلیمي زیار ستایم او هیله لرم چې د دې رسالې د خپریدو زمینه برابره شی، څو یې استفاده عامه شي، لیکوال ته د دغسې او دې ته ورته نورو آثارو د کښلو په لاره کې د لوی ښښتن له دربار څخه د لا زیاتو بریالیتوبونو هیله من یم.

په درنښت

څېړنوال نصرالله ناصر

هوایي ډګر – اتفاق کلی

۱۳۸۷/۷/۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوی څښتن تعالی په نامه

پښتون اولس د خپل قومي او اتنيکي جوړښت له مخې په ډېرو لويو او وړو قبيلو ويشل شوی، چې هره قبيله يې بيا په نورو لويو وړو خيلونو او ښاخونو بيليږي. وردګ هم د دې ستر او پراخ قبيلوي جوړښت د يوې لويې برخې په توګه، برسيره پردې چې د پښتنو يوه لويه او ځانګړې قبيله ده، په جغرافيايي لحاظ د هغې پراخې سيمې نوم هم دی چې اوس په کې د پښتنو د دغې سترې قبيلې زياته برخه ميشت او استوګنه ده.

ځينو فولکلوري او عنعنوي رواياتو چې زموږ ويلی او اولسي تاريخ منابعو ته هم ليږديدلي دي. په پښتني ټولنه کې يې د وردګو د قبيلې د پيژندنې او هويت اصلي څېره لږ ډيره تته کړې ده. د همدغو فولکلوری او عنعنوي روايتونو او حکايتونو له مخې، چې زموږ په ټولنه او وګړو کې د وردګ قبيلې په اړه موجودوو پخپله د دې قبيلې وګړی هم ځوک ځانونه سيدان(سادات) بولي او ځوک په يوې او يا بلې پښتني قبيلي پورې ځانونه اړوندوي او آن دا چې ځينو بيا دوی نورو غير پښتني قومونو ته هم منسوب کړي دي.

ځوان څېړونکی ښاغلی څېړنيار محمد حامد حليمي چې پخپله هم د دې پښتني قبيلې غړی او د دې جغرافيوي سيمې استوګن دی په دې اړه د يوې علمي او سيستماتيکې څېړنې د اړتيا له مخې دې ستونزمنې چارې ته متې رانغښتي دي، په دې هکله يې ډيره ژوره او هراړخيزه مطالعه کړې او د خپلې اوږدې او پر له پسې مطالعې نچوړيې د وردګ(قبيله، سيمه او کلتور) تر سرليک لاندې د يو څيړنيز اثر په بڼه ترتيب او دا دی اوس يې د چاپ او خپريدو هوډ او تکل لري.

د دې څيړنيزې چارې علميتوب او کره توب د منابعو(علمي، تاريخي او جغرافيوي څيړنيزو آثارو) هغه اوږده ليک لړ ته په کتنه پوره څرګنديدای شي چې نوموړي ورڅخه په څيړنه کې استفاده کړې او د دې اثر په پای کې خوندي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلیمي صاحب په دې باب زیات منابع کتلي، بیلابیل لیکلي نظریات یې راټول کړي، هغوی ته یې ژوره او کره کتنه کړې او د باوري تاریخي اسنادو په رڼا کې یې د وردګو د قبیلې داسې ربښتینې پیژندنه وړاندې کړې، چې په دې باب ډیرو غیر واقعي لیکلو او شفاهي فولکلوري نظریاتو او روایتونو د بطلان کرښه راښکلي شي.

نوموړي د خپلې څېړنې په بهیر کې څو زره کاله وړاندې په لرغوني آریایي ټولنه کې د دې سیمې د شته والي څرک لګولی او د نورو لرغونو پښتني قبیلو په لړ کې یې د وردګ قبیلې هویت تثبیت کړی دی. پیاوړی څېړونکی حلیمي صاحب په دې اثر کې موږ ته د وردګ د کلمې د تسمیې وجه هم راجوتوي او د دې قبیلې استوګنځایونه هم راپیژني. د دې سیمې د لرغونو فرهنګي آثارو او د هغو له سیموې او ځایونو مو خبروي، د فرهنګي او ښوونیز روزنیز حالت، اقلیم او کرنیزې وضعې، دود دستور او نورو بیلابیلو مسایلو په اړه ډیر په زړه پورې معلومات زموږ په واک کې راکوي.

زه د وردګو د قبیلې او د سیمې د تاریخي او جغرافیوی حالت د پیژندنې په اړه د حلیمي صاحب ترسره کړې څېړنه د یو ارزښتناک او په دې لړ کې د ترسره شویو کارونو د یوې بې جوړې او بې سارې اثر په توګه ارزوم. نوموړي په دې اړه د نورو د لا پراخو څېړنو سپارښتنه کوم چې په دې هکله خپلو هراړخیزو مطالعاتو ته دوام ورکړي او د دې څېړنې لمنه داسې وغځوی چې هره برخه یې د یو ځانګړی اثر بڼه خپله کړي. نورو لیکوالو او څېړونکو څخه هیله لرم چې د حلیمی صاحب د څېړني په څیر د ورته آثارو په لیکلو سره د پښتني تاریخ نور ډیر تیاره ګوتونه روښانه او له دې لارې زموږ فرهنګي زیرمه بډایه کړی. د مطالعې مینه وال د دې ارزښتناک اثر لوستلو ته رابولم او لیکوال ته یې د علمي او فرهنګي خدمتونو په ډګر کې د لابریالیتوبونو په هیله او دعا خپلې خبرې پای ته رسوم.

په درنښت

څېړنوال سید محی الدین هاشمي

کابل – احمدشاه بابا مینه

د ۱۳۸۷ کال د تلې شلمه نیټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه

وردګ (قوم، سيمه او کلتور) د هغه ښکلي اثر نوم دی، چې زموږ ځوان فرهنګپال ښاغلي څیړنیار محمد حامد حليمي د يوې داسې کلتوري تندې د خړوبولو په موخه ليکلې دی چې د وردګو د لوی او پوهنپال قوم هر اوسيدونکي او د افغانستان د تاريخي څیړنو د بهير لارويانو احساسوله. په دې کې شک نشته چې د يوه قوم، هیواد او سيمې لويه بريا د هغه د وګړو په لاس کې ده چې څرنګه وکولای شي خپل ځان، خپل کلتور، خپل دودونه او خپله سيمه نورو ته په اغيزمن ډول ور و پيژني چې ښاغلي حليمې په دې لاره کې نه ستړې کيدونکې هلې ځلې کړې او تر خپله وسه يې د خپلو خلکو، سيمې، کلتور او دودونو په معرفي کولو کې ملي دنده ادا کړې ده. سره له دې چې ښاغلی محمد حامد حليمي د روغتيا په څانګه کې زده کړې کړي دي او په خپله ځانګړې څانګه کې هم په بري سره پر مخ روان دی، خوله خپلو خلکو سره يې د مينې اظهار په داسې يوه ګټوره تاريخي ټولګه کې څرګند کړی دی چې ستاسو د مطالعې وياړ لري.

د ښاغلي حليمي تاريخي ټولګه په عمومي توګه په دريو برخو ويشل شوې ده چې د وردګو د قوم تاريخي لرليد، د ولايت په توګه د دې سيمې معرفي کول او په دې سربيره يې د سيمې پر ځينو دودونو هم رڼا اچولې ده او په دې لړ کې د نورو ليکوالو لپاره د يوې سالمې سيالۍ لاره پرانيسې ده.

زما په آند هره ليکنه د ګنو مثبتو ټکو تر څنګ هرو مرو يو لړ نيمګړتياوې لري چې د ښاغلي حليمي ليکنه موږ له دې قاعدې څخه مستثني نه شو ګڼلای، خو دغه ټولګه هغو ټولو څيړونکو او ليکوالانو ته د ګټورو ليکنو د لړۍ د پيل کيدو لاره پرانيزي چې د دې کتاب معلومات ورته کافي نه ښکاري. نو هيله ده چې د هيواد په کلتوري ډګر کې همداسې يوه لړۍ پيل او په دې هکله نورې ګټورې څیړنې رامنځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي حلیمي څېړنه زیاتې ځانګړنې لري چې ځینو ته یې په دې سریزه کې په لنډه توګه اشاره کیږي:

لومړی: څېړنیار محمد حامد حلیمي د خپلې لیکنې د هرې خبرې لپاره ګڼ تاریخي لاسوندونه ذکر کړي او د څېړنې د چارو هغه بنسټونه یې تر ډېره حده په نظر کې نیولي دي چې د یوې غوره لیکنې لپاره اړین دي.

دویم: د وردګو د تاریخي څېړنو په هکله دغه لیکنه ځکه د زیات اهمیت وړ ده چې په دې لړ کې تر دې مهاله یوازینی لیکنه ده چې د تاریخي لرلید او د سیمې د معاصرې پیژندې تر منځ یې انډول ساتلی دی او په داسې ډول یې معرفي کړې ده چې د موضوع حق تر ډېره حده په ښه توګه ادا شوی دی.

دریم: لیکوال توانیدلی چې د خپلې لیکنې په لړ کې تر ممکن حده پورې هغه معیارونه په پام کې ونیسي چې د ژوند په مختلفو برخو باندې راڅرخي او د ضروري برخو یادونه یې له پامه نه ده ویستلې.

سره له دې چې زه د څېړنیار محمد حامد حلیمي هڅه او هاند په دې هکله ستایم او نوموړي ته د دې سترې بریا له کبله مبارکي وایم، د خپلې ټولنې په کلتوري کړیو او لیکوالو باندې غږ کوم چې د دې مبارکې سیالۍ ډګر ته تر بل هر چا مخکې را وړاندې شي او د هغو بنسټونو په معرفي کولو کې خپله ملي دنده ادا او هغه څه برلا کړی چې ستاسو په نظر یې په دې لیکنه کې مناسبه یادونه نه ده شوې او یا هم چورلټ پاتې شوي دي.

د خپلو خبرو په وروستۍ برخه کې د دې خبرې یادونه هم اړینه بولم چې د وردګو کلتوري یون په پام کې لري چې د وردګو د تاریخي شخصیتونو، فولکلور، کلتوري آرونو، پوهنیزو چارو او نورو اړینو برخو کې هم د بیلو بیلو ټولګو او رسالو په وسیله څېړنه وکړي، څو خپل ګران افغانستان، خپلو خلکو، تاریخي او کلتوري کړیو ته د خدمت جوګه او په دې هکله ملي پور ادا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ځلې بیا هم ګران حلیمي صاحب ته د دې ګټورې تاریخي ټولګې له کبله مبارکي وایم، د دې تاریخي خیړنې د چاپ سپارښتنه کوم او نوموړي ته په خپل ویاړمن ژوند کې د لا زیاتو بریاوو غوښتونکی یم.

مینه او مننه

ګل آغا احمدي وردګ

۲۱ تله ۱۳۸۷ هجری لمریز ۱۲ اکتوبر ۲۰۰۸ زیږدیز

کابل، افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او څو خبرې

خوښ یم چې خپل ګران هیواد افغانستان او میړنیو پرګنو ته یوه داسې رساله وړاندې کوم چې کیدای شي د هیواد د میشتو قومونو له ډلې څخه د یو ستر او میړني ټبر یعنې وردګو په هکله په کره دلایلو ولاړ یو لړ تاریخي معلومات وړاندې کړي.

هغه مهال چې د افغانستان د علومو په اکاډمۍ کې مې دنده تر سره کوله، نو تل به مې د خپلې مطالعې لپاره د اکاډمۍ له کتابتون څخه کتابونه اخیستل او هغه به مې لوستل. په ځانګړې توګه ما غوښتل څو د وردګو په هکله څه ناڅه معلومات راټول او د یوې مقالې په توګه په کومه مجله یا جریده کې خپاره کړم. خو له ډیر لټون څخه وروسته مې لږ څه معلومات وموندل او د لومړي ځل له پاره په دې حقیقت پوه شوم چې د وردګو په هکله د معلوماتو په راټولولو کې د مأخذونو په موندنه کې هغه شان چې زما زړه یې غواړي نه بریالۍ کیږم. له دې ټولو سره سره مې بیا هم د وردګو په هکله یوه مقاله ولیکله او هغه مې د جرګې مجلې ته د خپرولو په موخه وسپارله. څه موده وروسته یوه ورځ مې پداسې حال کې د هیواد پیاوړي لیکوال او څیړونکی استاد حبیب الله رفیع سره لیدنه وشوه چې معاش مې اخیست او له روغبړ څخه وروسته یې راته وویل چې د جرګې مجلې له پاره ستاسو ترتیب کړې مقاله د نوموړې مجلې د کتنپلاوي له لوري ماته د کتلو لپاره سپارل شوې ده او زه غواړم چې په دې هکله له تا سره و ګورم او زیاته یې کړه څو د نوموړي دفتر ته ورشم.

بله ورځ د استاد حبیب الله رفیع دفتر ته ورغلم په مینه مینه یې د خپلو اسنادو له مینځ څخه هغه مقاله راویستله چې ما لیکلې وه د هغې د بشپړولو له پاره یې راته وویل چې ما د وردګو په هکله یو مهال یوه څیړنه پیل کړې وه، خو بیا د بوختیا له امله راڅخه پاتې شوه، ته دا موضوع په هراړخیزه توګه وڅیړه او ځینې مأخذونه یې هم راته په ګوته کړل. د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅنګ یې راته وویل چې که چیرې د مفرداتو د جوړولو په برخه کې کومې مرستې ته اړ شوې نو زه به درسره مرسته وکړم.

د استاد همدا لارښوونه وه، چې زه یې د وردګو په هکله د یوې څیړنیزه او معلوماتی ټولګې راټولولو ته وهڅولم. په حقیقت کې هغه څه چې ستاسو تر مخ دي، اصلي زړی یې همغه مقاله وه چې د وخت په تیریدو او د معلوماتو په ورزیاتولو مې تر اوسنۍ بڼې پورې راورسوله.

د وردګ کلمه د تاریخ په پاڼو کې اوږده او لرغونې سابقه لري او له میلاد څخه نږدې دونیم زره کاله تر مخه اټکل کیږي. دغه کلمه کله په قوم او کله هم په سیمه باندې پر یوه او بله بڼه کارول شوې ده. په سیدانو باندې د وردګو د ورګډېدولو خیالي افسانې او له میر سید احمد څېور یا اوږد کوڅي څخه پورته د هغې د سلسلې مبهم توب هغه څه وو چې زه به یې تل ځورولم او آن له یو شمیر مشرانو او مخورو څخه مې هم د دې افسانې په هکله یو لړ خبرې اوریدلې چې په حقیقت بنا نه وې چې ګواکې وردګ د میر سید احمد ګیسودراز یا اوږدکوڅي اولاده ده او یا دې ته ورته نور فلکوري روایتونه زما تر غوږو هم رارسیدلي دي.

نوموړې ستونزې ته په پاملرنې سره مې دا عزم وکړ چې د تاریخي شواهدو او کره اسنادو په رڼا کې د لوموړي ځل لپاره خپلو ګرانو هیوادوالو ته داسې معلومات وړاندې کړم چې له یوې خوا د پورته یادې شوې فلکوري افسانې او له واقعیت څخه لرې قصې په څیر دودیزه روایتونو باندې د بطلان کرښه راوکاږي او له بل پلوه په لوستلو یې لوستونکو ته د وردګو د قوم، سیمې او کلتور په هکله یو عمومي انځور تر لاسه شي.

د څیړنې ځینې کارونه مې سرته رسولي وو چې د قدرمن استاد ګل آغا احمدي وردګ صاحب یو لیک مې تر لاسه کړ چې په هغې کې له لیکوالو څخه غوښتل شوي وو څو د جغتو مهالنۍ په جریده کې د خپرولو له پاره خپل مطالب او لیکنې ورولیږم. ما هم وغوښتل چې د وردګو په هکله د لیکنې یوه یوه برخه په نوبت سره د جغتو مهالنۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروليږم چې احمد صاحب هم دا خبره په ډېر ورين تندی ومنله او څو برخې يې د جغتو په مهالنۍ کې په پرله پسې توګه خپرې شوې. خو کله چې د وردګو د کلتوری يون له خوا د ۱۳۷۸ کال د غوره ليکوال او څېړونکي جايزه راکړل شوه نو دې کار ډېر وهڅولم څو تر لاس لاندې څېړنه چې ستاسو د لوستلو وياړ لري بشپړه کړم چې له نيکه مرغه په دې کار بريالی شوم.

د وردګو د تاريخ په هکله که چيرې د دې لړۍ هرې برخې ته تم شو نو کيدای شي په هره برخه يې ګڼ شمير کتابونه وليکل شي خو هغه څه چې ما د وردګو په هکله راټول کړي دي يوائې يو داسې پيل ګڼل دی چې نورو ليکوالو او څېړونکو ته د وردګو په اړه د څېړنې لاره هواروي او زما ټولګه په دې لاره کې د يوې کوچنۍ هڅې مثال لري. زه هيله من يم چې د هيواد نور ليکوال او څېړونکي له دې نيمګړې ليکنې څخه په الهام اخيستنې سره هر اړخيزې او بلهايي څېړنې ترسره کړي او د وخت په تيريدو سره زما دغه هڅه په بشپړو او اغيزمنو څېړنو سره و پالي.

په پای کې د هيواد له نامتو ليکوالو، څېړونکو او استادانو او د افغانستان د علومو د اکاډيمۍ له غړو هر يو څېړنپوه استاد ميراحمد ګوربز، څېړنوال الحاج استاد سيد محی الدين هاشمي، څېړنوال استاد نصرالله ناصر او د ويسا د ورځپاڼې له چلوونکي قدرمن استاد زبير شفيقي څخه مننه وکړم چې د دې رسالې په بيا لوستلو سره يې زه ډېر احسان من کړم او هر يوه پر خپل وار خپلې غوره لارښوونې پر ما باندې پيرزو کړې. ټولو قدرمنو استادانو ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د سوکاله ژوند او اوږده عمر غوښتنه کوم.

د يادولو وړ بولم کومې لارښوونې او وړانديزونه چې استادانو په دې هکله ماته کړې دي نو ما هم تر ډېره حده په پام کې نيولې دي.بايد ووايم چې په ځينو مواردو کې مې دا خبره غوره ګڼلې چې که لوی خدای(ج) توفيق راکړ نو هره برخه به يې د ځانګړې رسالې په ترڅ کې په هر اړخيزه توګه وڅېړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه له فرهنګ پالونکي او د هيواد په مينه سمسور شخصيت ښاغلي استاد ګل آغا احمدی وردګ څخه چې تل يې زه هڅولی يم او د دغه نيمګړې رسالې په لوستلو سره يې د هغې زيار پر ځان واخيست او د لا ښه‌والي لپاره يې کې يې غوره لارښوونې او زياتونې راڅخه ونه سپمولې، ډيره زياته مننه کوم. نوموړی ته د لوی خدای (ج) له دربار څخه د روغ او له برياوو څخه ډک ژوند غوښتنه کوم، په ګوتو او قلم يې دې تل برکت وي او قلم يې دې تل هيواد ته د چوپړ په لاره کې مخ پر وړاندې وچليږي. قدرمن استاد احمدی د وردګو د راتلونکې له پاره هغه ماسترپلان ته ورته ليکنه هم راباندې و لورولە چې د دغه ټولګې په پای کې د ضميمې په توګه چاپ شوې او تاسو يې د دې ټولګې په وروستۍ برخه کې موندلای شی.

همدا راز له خپل قدرمن، محترم او ګران پلار الحاج مولانا (حليمي) څخه هم يوه نړۍ مننه کوم چې د دې ليکنې بشپړولو ته يې تل هڅولی يم او په دې برخه کې يې راسره نه هيردونکي مرستې کړې او په خپله پلارنۍ او هم مورنۍ مينه يې (ځکه مور مې کله چې زه دری کلن وم وفات شوې ده) نازولی يم، خدای پاک دې هغه ته د دارينو کاميابي او فردوس جنت په نصيب کړي.

په پای کې د هيواد له پياوړی علمي شخصيت پروفيسور دوکتور زر جان بها څخه هم زياته مننه کوم چې د دې ټولګې د چاپ لګښت يې پرځان واخيست او په دې برخه کې يې راسره مرسته وکړه. پوهاند صاحب ته د لوی خدای(ج) له دربار څخه د دنيوي او اخروي اجر غوښتونکی يم.

د يوه سوکاله، آباد او پرمختللي افغانستان په هيله

په مينه

محمد حامد حليمي

۱۳۸۷/۷/۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ د انساني ټولنې

په اوږدو کې

مخکې له دې چې د وردګو په اړه خپل بحث پيل کړم، د يادونې وړ بولم چې د پښتو او پښتنو په باب په کافي اندازه څېړنې او ليکنې ترسره شوې دي، نو ځکه د بحث د نه اوږدولو په موخه يواځې په يوه لنډه او ځغلنده کتنه بسنه کوم.

د دې له پاره چې په انساني لرغونو ټولنو کې د وردګو ځای او موقف څه ناڅه روښانه کړو، د هغوی په منځ کې وردګ د يوه ستر ټبر په توګه ومومو او له وردګو څخه تر مخه په ټولنيزو ډلو کې د وردګو ځای وپيژنو، نو د خپل بحث لړۍ له آريايانو څخه را پيل کوم.

آريايان د انساني ټولنې يوه ستره برخه ده، چې د پېړيو پېړيو ځلانده او وتلې تمدن په درلودلو سره يې ډېر ملتونه په خپله لمنه کې را نغاړلي او بشرى ټولنې ته يې وړاندې کړي دي.

د آريايانو اصلي ټاټوبی آريانا ويجه چې د پامير لوړې ځمکې او د آمو سر چينې وې چې(د اصيلو يا نجيبو خلکو ځمکه ده)، ښودل شوی دی. د وخت په تيريدو او د دوی د شمير د زياتيدو او نورو بيلابيلو لاملونو له کبله آريايان نورو سيمو ته خواره واره شول او هلته يې خپل ژوند پيل کړ،(۱). ځينو يې د هندوکش په شمالي او جنوبي لمنو کې استوګنه غوره کړه، ځينې يې د هريوا (هرات) خواته ولاړل او دريمه ډله يې د باختر او هندوکش له شاوخوا څخه د کابل، خيبر او نورو لارو څخه تير او د اباسيند او ګنګا تر منځ يو ځلانده مدنيت رامنځته کړ. له آريايانو څخه يو مشهور دينی کتاب چې (ويدا) نوميږي او د حضرت عيسي (ع) له ميلاد څخه ۱۴۰۰ کاله د مخه ليکل شوی او تر اوسه پورې پاتې دی چې د دې قوم په تاريخ کې د ډېر ارزښت او اهميت وړ شميرل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آريايي قبيلو په ډله کې يوه هم د پکهت (پښتنو) قبيله ده، چې په ريګويدا (د ويدا د کتاب يوه برخه ده) کې يې نوم ياد شوی دی او دا خبره څرګندوی چې دې اولس له ميلاد څخه څوارلس سوه کاله د مخه هم شتون درلود.

په ويدا کې پکتها د پښتنو د پاچا او د پکهت ياني د پښتنو د قوم په نومونو څو ځايه او په پر له پسې توګه راغلي دي.

هغه وخت چې د پکهت قبيله د خپلې لومړنۍ ليږديدنې په وخت کې د هندوکش سهيلي برخوته راکښته شوه، نو ورو ورو د آريانا په جنوب ختيځو سيمو کې ميشت شوه چې د دوی سيمه د پکتيا، پښتيخا، پختيښا، پښتنخا، پښتونخا او پښتونخوا په نومونو ياده شوه، چې د يونان مشهور او نامتو تاريخپوه هيرودت(۴۲۵ – ۴۸۴ م) او د يونان نامتو جغرافيا ليکونکی بطليموس کلوديوس (د دوهمې ميلادي پيړۍ په لومړۍ نيمايی کې يې ژوند کاوه)، هم نوموړي حقيقت ته په خپلو آثارو کې اشاره کړې ده.

د پښتو په کلاسيکو ادبياتو کې هم پورتنۍ کلمې راغلي، چې د بيلګې په توګه د ښکارندوی غوري(۵۶۹-۶۰۲ هجری ق)، د سليمان ماکو په تذکرة الاوليا، د پټې خزانې په سريزه(په چاپي نسخه کې پښتونخوا او په اصلي نسخه کې پښتنخا راغلې ده(۲) چې دغه حقيقت په ځينې نورو آثارو کې هم کله په يوه او کله پر بله بڼه هغه په ګوته کولی شو.

پښتانه چې د تاريخ په اوږدو کې يې د خپل لرغونتوب ډير پړاوونه وهلي او ډول ډول قبيلوي جوړښتونه يې درلودل، په عنعنوي توګه په لاندينيو پنځو سترو ټولنيزو ګروپونو ويشل شوي چې عبارت دي له:

1. غرغښتي پښتانه
2. سړبني پښتانه
3. کرلاڼي پښتانه
4. بيټني پښتانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

5. متوزي پښتانه چې غلجي او لودي پښتانه ترې مقصد دي،(۳).

پورتني ياد شوي ګروپونه هر يو په خپل وار په لس ګونو نورو ډلو ويشل شوي دي.

لکه څرنګه چې زموږ بحث پر وردګو باندې راڅرخي او د پښتنو دغه قبيله په پښتني قبيلو کې په کرلاڼی کورنۍ پورې اړه لري، نو ځکه خپل بحث ته د کرلاڼی کورنۍ په اړه ادامه ورکوو.

په پښتنو قبيلو او ټبرونو کې يو هم د کرلاڼي ټبر دی، چې په بيلابيلو څانګو او ګروپونو ويشل شوی دی. د کرلاڼيو د پلرونو او نيکونو په اړه ګڼ او مختلف روايات شته دي. د بيلګې په توګه دلازاک چې د کرلاڼي پښتنو يوه عمده څانګه ده ، عقيده څرګندوي چې د کرلاڼ پلار سيد قاف نوميد، چې په اتم پښت کې حضرت امام حسين (رض) ته ور رسيږي.

د خټکو قبيله د کرلاڼي پلار هونی بولي او شيتک عقيده لري چې کرلاڼی د کوم شهزاده زوی وو. همدا راز د خوګيانيو ښاخ عقيده څرګندوي چې دی د عبدالله اورمړ زوی دی.د افضل خان خټک په (تاريخ مرصع) کې د تاريخ خان جهاني په روايت دا پيښه داسې بيانوی چې د ذکريا او عبدالله په نومونو دوه کسان وو، چې يوه يې کړايي او بل يې يو هلک پيدا کړ. څرنګه چې عبدالله نومي کړايي او ذکريا نومي هلک پيدا کړی وو او عبدالله اولاد نه درلود نو هغه ته يې وويل چې دا هلک ماته راکړه او زه به تاته کړايي درکړم او هغه هم ومنله،(۴).

د کرلاڼي د اولادې په اړه ځينې خلک وايي کله چې کرلاڼ نومی ماشوم نړۍ ته سترګې پرانيستې نو په هغه ځای کې لښکر يوه شپه تم شوی او بيا له هغه ځايه تللی و. دغه ماشوم د اوسپنې تر يوې کړايي لاندې و او بيا د عبدالله نومي له خوا و موندل شو چې د اورمړو د قبيلې څخه و، نو د کړايي د نوم له کبله د کرلاڼي نوم پرې کيښودل شو.

خو ارواښاد اکاډيمسين پوهاند رشاد بيا دغه تشبيه د مضحکو تشبيهاتو له ډلې څخه ګڼلې او د «حيات افغاني» پښتو ژباره کې چې د نوموړی حاشيه او تعليقات ورسره مله دي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه بحث د پاڼې په لمن لیک کې د دغې تشبیه په اړه لیکي«دا هم له مضحکو تسمیو څخه ده»،(۵).

محقق عبداللطیف یاد طالبي د «پښتنې قبیلې» په اثر کې خپل نظر داسې څرګندوي: له دې کبله چې د کرلاڼي د قبیلې وګړي تر ډیره بریده له کرکیلي او کرنې سره سروکار لري، نو د کرلاڼي نوم هم له همدې کبله په دغه ټبر باندې ایښودل شوی دی،(۶). ماته هم د کرلاڼي د نامه د څرنګوالی په باب د ښاغلي یادطالبي روایت د نورو په پرتله په دې اړه د منلو وړ او ډیره په ځای او غوره نظریه ښکاري.

همدارنګه په څو ماخذونو کې په متواتر ډول دا خبره راغلې ده چې دغه هلک(کرلاڼ) د ژمی په مېنه (هستوګنځي) په لویدیځ افغانستان کې پیدا شوی و او عبدالله اورمړ له دې کبله هغه په زویتوب ومانه چې نارینه اولاد یې نه درلود، او د نومورړي روزنه او پالنه یې په غاړه واخیسته. کله چې بلوغ ته ورسید، نو خپله لور یې ورته نکاح کړه چې له هغې څخه یې دوه زامن و زیږیدل، چې په یوه باندې د کودي او په بل باندې یې د ککي نوم کیښود. وروسته بیا د دې هر یوه له لمنې څخه ډیر نور ښاخونه او قومونه رامنځ ته شول.

ښاغلي پوهنوال محمد عمر روند میاخیل په خپل اثر «د پښتنو قبیلو شجرې او مېنې» کې د شیرین خان ناصر د «پښتنو قبیلو د مېنې شجرې او نومیالي» له قول څخه لیکلي چې: کرلاړی یو پخوانی آریایي قوم او مضبوط پښتانه دي،(۷).

په ټولیزه توګه هغه پښتانه قومونه او ښاخونه چې د کرلاڼ له لمنې څخه پیدا شوي دي د کرلاڼي یا کرړاني پښتنو په نوم یادیږي.

خو د دغه ټولو روایتونو تر څنګ اروابښاد علامه پوهاند حبیبی د «افغانستان لنډ تاریخ» کې کرلاڼي سوچه پښتانه بللي او وایي چې دغه پښتانه له غرغښت، بیټني او سړبن سره خپلوي لري.

د کرلاڼي په کورنۍ کې دلازاک، منګل، خوګیاڼي، اپریدي، خټک، وزیر، بنوڅي، دوړ، ځدراڼ، اتمان خیل، ځاځي، توري، وزیر، ګوربز، تڼي او نور قومونه شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخي شواهد څرګندوي چې کرلاڼیو د پښتنو په تاریخ کې ډېره مهمه برخه اخیستی ده که څه هم چې په هندوستان کې د لودیانو د سلطنت په زمانه کې د کرلاڼیو قبیله دومره مشهوره نه وه، خو د سوري کورنۍ د واکمنۍ پرمهال دغې قبیلې ډېر شهرت وموند او له دې قبیلې څخه دوه نومیالی هر یو تاج خان او سلیمان خان په دې موده کې د خورا زیات شهرت خاوندان شول چې د جمال خان کرلاڼی زامن وو. په لومړي ځل د پښتنو په تاریخ کې د تاج خان او سلیمان خان نومونه د شیرشاه د جرنیلانو په توګه یاد او د قنوج په جګړه کې ښه و ځلیدل چې شیرشاه نوموړې جګړه د مغلی پاچا همایون په وړاندې ګټلې وه. (۸).

لکه څرنګه چې مخکې یادونه وشوه چې کرړان یا کرلاڼ دوه زامن درلودل د کرلاڼ د لومړنۍ میرمني لومړی زوی کودی او دوهم زوی یې ککی نومیده.کودی دوه میرمنی درلودې له لومړۍ میرمنې څخه یې دوه زامن وو، چې مشر یې دلازک نومیده او له خپل وررور اورکزي څخه دوه کاله مشر و او د دلازاکو قبیله ورځینې پیدا شوې ده په لومړي سر کې دغه قبیله په ډېرې چټکۍ سره زیاته شوه خلک یې ډېر زړور وو، ډېر ځایونه یې د خپل موجودیت او ځواکمنتیا په لومړیو پړاوونوکې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل خو وورسته یې بیا سختې ماتې سره مخامخ شول چې اوس مهال په پیښور، چهچه، ضلع هزاره، دکن او نورو سیمو کې میشت دي. باید یادونه وشي چې ځینې مؤرخین د یادو شوو قومونو جرړې په اوسني افغانستان کې وچې بولي.

د اورکزي د ټبر ځینې څانګې د کوهاټ د ضلعې په غرنیو سیمو کې او ځینې نور یې د سپین غره ختیځ او د تیراه په جنوبي وادیو کې میشت دي چې د دې ټبر دولت زی او متوزي څانګې په شمیر کې له نورو څخه زیاتې دي.

د کودي د دوهمې میرمنې زامن په ځینو مأخذونو(تواریخ خورشید جهان، حیات افغاني او نورو) کې په دې ډول راغلی دي:

√ موسی زي

(c) ketabton.com: The Digital Library

√ منګل
√ توري
√ هني
√ وردک(۹)(۱۰).

خو ځينو مأخذونو(پښتانه د تاريخ په رڼا کې او پښتني قبيلې) بيا دا ويش داسې راوړی دی:

√ موسی زي
√ منګل
√ هني
√ وردک(۱۱)(۱۲).

په دې ښاخونو کې ځينو تاريخپوهانو هني د کرلاڼي قبايلو يوه مشهوره څانګه بللې ده، خو ځينې نور لکه د خورشيد جهان مؤلف په دې باور دي چې د دغه زوی چې نوم يې هني دی، کوم اولاد په نرې ـ کې نه دی پاتې شوی.

«پښتني قبيلې» د «بنو تاريخ» له قوله ليکي چې: د هني قبيله په بنو کې له منګلو سره يو ځای اوسيده چې تر اوسه پورې په دغه ملک کې د هني منګلو په نامه شهرت لري. د شيتک اولاده چې بنوڅي دي، نژدې ۶۰۰ کاله وړاندې يې هني او منګل له دغې سيمې څخه وشړل. ځينې يې هندوستان ته لاړل او ځينې يې د منګلو د قبيلې په لويديځ غره کې ميشت شول.

د توري د څانګې په اړه نظريات مختلف دي او توري ته توريزي هم ويل کيږي. د دې قبيلې يادونه بابر د ۱۵۰۵ م کال په واقعاتو کې کړې ده. ځينې دوی ته د نسل له مخې مغل هم وايي خو ځينو بيا هندوان بللي دي چې دا دواړه نظريې سمې نه ښکاري او ډيرو مؤرخينو دا خلک د کرلاڼيو پښتنو په نوم باندې نومولي او له همدې قول سره موافق دي.(۱۳).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا قبیله د هوت شمال او د سپین غره جنوب ته د کرمې د سیند په دواړو غاړو پرته ده.

د نورو ښاخونو په اړه د نظر ډېر توپیر نه لیدل کیږي، نو ځکه مې یې له راوړلو څخه دلته ډډه وکړه.

لکه مخکې یې چې یادونه وشوه د کودي بن کرلاڼ د دوهمې میرمنې د زامنو له ډلې څخه یو هم وردګ دی چې په تاریخي لحاظ له همدې ځای څخه د دې قوم په اړه زموږ څېړنه پیل کیږي. په وردګو باندې د د خپلې څېړنې په پیل کې باید دغه حقیقت په ډاګه کړم چې وردګ به لومړی په درېو برخو کې تر بحث لاندې ونیول شي:

- د وردګ د کلمې په اړه او د تاریخ په اوږدو کې په دې قوم، ځای او سیمې باندې د هغه اطلاق.
- وردګ د یو ستر قوم په توګه
- د وردګو سیمه او وردګ د ولایت په توګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګ کلمه د تاريخ په پاڼو کې

د وردګو په اړه چې د معلوماتو هرې برخې ته تم شو، نو ليدل کيږي چې له بده مرغه د نورو قبيلو په څير په دې برخه کې زيات معلومات نه تر سترګو کيږي او ډيره پاملرنه نه ده ورته شوې. د وردګو په باب د کره تاريخي اسنادو د پلټلو او څيړلو مسئلې ته د پام وړ توجه نه ده شوې. په ځينو مواردو کې د ليکوالو له خوا څو محدودې کرښې ورته ځانګړې شوې او په ځينو مواردو کې سره له دې چې کره معلومات موندل کيداى شي يا خو تر اوسه د پوهانو او څيړونکو تر ګوتو شوي نه دي او که لاس ته ورغلي هم دي يوائې د سينو يا ټټرونو په محدوده کې پاتې شوي چې په متواتر ډول له يوه پښت څخه بل ته ليږدول کيږي او د يوې ځانګړې مجموعي يا ټولګې په توګه يې د چاپ وياړ نه دى موندلى.

له دې څخه نو بويه چې وردګ ليکوال او څيړونکي بايد په خپله ملا کلکه وتړي او د ژوند په ټولو برخو کې د خپل هويت ريښتنى تاريخ خپل هيواد او ټولنې ته وړاندې کړي.

په ځينو ماخذونو کې د وردګو په اړه يوائې دوه درې کرښې راغلى دي چې يوه بيلګه يې دلته د نمونې په توګه راوړم:

در وجه تسميه وردګ همين قدر ميتوان ګفت که وردګ نام قبيله يى از قبايل پشتون است و نام قبيله بر محل آنان. يعنى بر اين ولايت اطلاق شده است به عباره ديګر وردګ به حيث ولايت عبارت است از تسميه ظرف به اسم مظروب،(۱۴).

د وردګ کلمه د تاريخ په اوږدو کې په بيلابيلو بڼو راغلې او نامتو مؤرخينو، جغرافيه پوهانو او څيړونکو په خپلو آثارو کې د هغې يادونه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پياوړي ليکوال پوهنوال استاد رسول باوري په خپله يوه ليکنه کې چې د سلام فرهنګي ټولنې په ويب پاڼه کې خپره شوې ده، په دې اړه داسې ليکي:

«لرغونپوهانو او مؤرخينو د لرغوني او تاريخي وردګ په اړه هغسې چې وړ ده، زياتې ځانګړې تاريخي ليکنې او څېړنې نه دي کړي، خو د افغانستان په ټوليز تاريخ کې د وردګو ولايت او په هغه ولايت کې د ميشت اولس هغه ونډه بر ملا ده، چې د ټول هيواد په سترو وياړنو او بريمنو سوبو کې شميرل کيږي. د وردګو اوسنی ولايت او د هغه اړوندې سيمې زموږ د هيواد په لرغونو دورو او تاريخي پيرونو کې ټاکونکي او نه هيريدونکي څپرکي لري، چې په دې لنډه ليکنه کې د ټولو هغو را يادول شونی کار نه دی، خو له آريايي پير وروسته په بيلا بيلو دورو کې د وردګو او د هغه ولايت اړونده سيمې په يوه يا بل ډول را يادې شوي او د هيواد په ټوليز تاريخ کې يې ونډه څرګنده شوې ده»،(۱۵).

د وردګ د کلمې د تاريخ په اړه ښاغلي اروانښاد احمد علی کهزاد په «تاريخ افغانستان» کې ليکلي چې:

ويشتاسپ وروسته له دې څخه چې سل آسونه، زر غويان او لس زره ميږې يې قرباني کړې، نو يې وغوښتل ترڅو دومره ځواک ورکړل شي چې د نورو کارونو ترڅنګ د (وردهکا) قومونه د حيواناتو له عبادت څخه خلاص کړي،(۱۶).

د ورديکا او برسا يا وردګ بريخي په ويدونو کې هم راغلي دي. د ويدونو زمانه د حضرت عيسی د زوکړې څخه دوه زره يا دوه نيم زره کاله پخوا ده او دا به غالباً په تاريخي اسنادو کې د ويردوک يا وردګ تر ټولو لرغونی يادونه وي. د اوستا په پاڼو کې د آريانا ويجه د شپاړس سيمو يادونه شوې ده، چې په هغوی کې اوومه د ويردک يا وردګ په نامه يادېږي،(۱۷).

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنيو څرګندونو څخه ښکاري چې په اويستا کې د وردهکا کلمه په بشپړه توګه او کټ مټ همغه د (وردک) له کلمې سره سمون خوري او اوسني وردک همغه د وردهکا قومونه دي، چې په اويستا کې يې يادونه راغلې ده.

د يونان نامتو تاريخپوه بطليموس او نورو تاريخپوهانو د سکندر د استحکاماتو د يادولو په ترڅ کې له اورتسپانا يا کابورا چې اوسنی کابل دی، يادونه کړې ده او د هغه اوسيدونکي يې د کابل تی Kabolitea په نامه ياد کړي او د کابل څو نژدې او ترڅنګ (مجاورې) سيمې لکه ارغنده يا ارګردا Argurada، لوګر يا لوکرنا Locarana او وردګ يا بګردا Bagarada په نومونو يادې کړې دي.

کلاوس بطليموس په دوهمه ميلادي پيړۍ کې د پارو پاميزاد parapamisade هندوکش په شاوخوا کې د اورتيکانه ortikana په نامه يو ځای راوړی چې د اوسني وردګ له کلمې سره لفظي ډير نژديوالی لري او هم زياتوي چې د کابل او د سرچېنې نه څيرمه سيمه کې د بګردا Bagarada ښار دی، چې د وردک war dak له نامه او موقعيت څخه ليرې نه دی. BaGRADA ، BARDAGA امکان لري چې د يونانيانو Bagarda وي چې د زند اوستا له vaekeneta سره يو دي.

په اوومه عيسوی پيړۍ کې چېني زاير هيون څانګ په خپله سفر نامه کې ليکلي دي چې په هغې کې يې داسې راوړی دي:

کله چې نوموړی زاير په ۶۴۴ ميلادي کال له هند څخه د چين د سفر په لار کې کابل ته رارسيږي، له کاپيسا څخه ۱۵ ورځې د جنوب خواته سفر کوي او verana يا اوسنی بنو ته رسيږي . بيا شمال لويديځ خواته ځي او له هغه ځايه ۵۰۰ لی (۱۰۰ ميله) د شمال خواته ځي او د ورګي ستانه vargi sthane سيمې ته رسيږي چې کېدای شي دغه نوم په اصل کې verdergi sthane وي. چې محشي يې هم د وردګو سيمه بولي چې د غزني شمال خواته څلويښت ميله ليرې واقع ده. د پورتنۍ ليکني په يوه برخه کې د بطليموس له قوله د اورتيکانه نوم راغلی او هغه د وردګ سره نژدې ښودل شوی دی. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد پیاوړی لیکوال ښاغلی سرڅیړونکی رازقی نړیوال له دغه قول سره موافق نه دی او د خپل اثر(د هیواد لرغوني ښارونه او د تاریخ پاڼې) د دوهم ټوک په ۲۴۰ مخ کې لیکې چې اورتیکانه یا اورتا کانه د اریانه (هرات) د یوې لرغونې استحکامې کلا نوم دی چې اوس د قلعه اختیارالدین په نامه شهرت لري او په تاریخي اسنادو کې یې له دې په بل کوم ځای کې داسې محل نه دی معرفي شوی او په دې باره کې د صبا د مجلې په یوه ګڼه کې مفصل معلومات وړاندې شوې دي،(۱۸).

همدا راز د معتبرو منابعو او اخځلیکونو په حواله د یما پاچا د کهاله د پاچاهانو (د بخدي یا آریانا) د شهنشاهي ایالتونو (۱۹) له ډلې څخه په اویستا کې شپاړس ایالتونه راغلي دي، چې یو یې هم ویکره ته، وای کرته، ویکترا Vaekereta ده، چې غالب ګمان دا دی چې د بطلیموس باګردا به عبارت له ویکرتا څخه وي او اوسنۍ نوم یې وردګ دی، چې د کابل سیند سره یې د اتصال کړۍ بشپړه کړې ده،(۲۰).

د هیواد لوی مورخ علی احمد کهزاد په خپل اثر (آریانا) کې د انګریزی پوه کننګهم د اثر (جغرافیایی قدیم هند) د لومړی جلد د ۳۸ مخ پر استناد راوړی چې ډیره شونې ده چې ویکرتا هغه نوم وي چې د کابل حوزې ته د دغه آریایي ټبر نوتو ته اشاره کوی،(۲۱). یعنی د وردګ ټبر ته.

په ویدي او تر هغه وروسته اوستایي متنونو کې د ویکرتهه او کوبها تر ټولو نامتو سیمو څخه یوه ښېرازه سیمه یورګیتا یا اوسنۍ وردګ او د هغه اړوندې سیمې ګڼل شوې دي(استاد رسول باوري دا قول د پښتنو د نوی او پخوانۍ تاریخ چې عبدالرزاق پالوال لیکلی او په کال ۱۹۹۴ کې خپور شوی د ۳۸۸ مخ په حواله راوړی دی)،(۲۲). د هخامنشیانو په وخت کې دا سیمه د ستاکیدیا په نوم یادیده چې د څلورو نورو سیمو سره یې کلني مالیات ۱۷۵ تالانه ته رسیدل(استاد باوري دا قول د افغانستان لنډ تاریخ چې علامه عبدالحی حبیبي لیکلی او په ۱۳۴۶ کال کې په دولتي مطبعه کابل کې خپور شوی، د دوهم ټوک د ۲۸ مخ په حواله راوړي دي)(۲۳). د آلماني څېړونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوخاربریتس په وینا یوناني مورخینو هم د ستاکیدیا په نوم د یونان باختري یو ایالت یاد کړی دی، چې د وردګو سیمه یې تر ټولو نامتو سیمه بلل کېده(دا قول استاد باوري د پوهاند مجاور احمد زیار د پښتانه وروڼه ملیتونه اثر چې په کال ۱۳۶۶ د کابل په دولتي مطبعه کې چاپ او خپور شوی دی د ۵۴ مخ په استناد راوړی دی)،(۲۴).

په کوشاني پیر کې د وردګو اړوندې سیمې د نړیوالو لارو په مسیر کې د سترو کاروانونو د تم ځایونو له پاره د امن او ډاډمن چاپیریال ځای وو چې د اوسیدلو مناسب ځای یې درلود، چې د سترو سوداګریزه کاروانونو تر ټولو نامتو ځای د کوټه اشرو په نوم تم ځای و. چې د افغانستان د تاریخ په اسلامي پیر کې یې پوره نوم درلود او د وریښمو د لارې سهیلي کرښه یې د هند له پوتالی پوترا څخه د بلخ له ستر مرکز سره نښلوله.

په اسلامي پیر کې هم د وردګو د ټبر او سیمې په اړه بیلابیلو مؤرخینو، جغرافیه پوهانو او سیلانیانو له خوا زیاتې یادونې شوې دي. د بیلګې په توګه یو شمیر لیکوالو د جګړه ایزو پیښنو په اړه د دې سیمې یادونه کړې ده، لکه په ۴۴۳ هجری کال کې د وردګو په خماري دره کې د سلطان محمود د ځواکونو په لاس د الف ارسلان ماتې خوړل یادولی شو. یو شمیر نورو بیا د دې سیمې د نامتو مبارزینو په اړه د دې سیمې یادونه کړی ده. لکه غازی محمد جان خان وردګ چې د هیواد په تاریخ کې ستر ویاړ ور په برخه دی او داسې نور،(۲۵).

ښاغلی غبار په (جغرافیایي تاریخي افغانستان) نومې کتاب کې وردګ د ګندهارا د لرغونی ولایت یوه برخه بللې او ویلی یې دي چې: ګندهارا په پیښور، اټک، یوسفزی، هشتنګر، سوات، باجوړ، بونیر، دیره ننګنهارا، لمپاکا(لغمانات)، کنړونه، اسمار، کابل، لوګر، وردګ او کاپیسا باندې ویشل شوی دی،(۲۶).

وردګ د هغه ولایت نوم دی چې په ۱۳۴۳ کال کې د خلکو د اداري او ټولنیزو ستونزو هواري له کبله له امله د هیواد په اداری چوکاټ کې د نورو اداری واحدونو سره یو ځای رامینځ ته شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګ په لغمان ولایت پورې اړوند د یوه کلي نوم دی، چې د ټیګریو شمال لویدیځ لور ته د ۵,۳کېلو مترو په واټن کې د ختیځ طول البلد په ۷۰ درجو ۱۰ دقیقو او ۴۰ ثانیو او د شمالي عرض البلد په ۳۴ درجو ۴۰ دقیقو او ۱۵ ثانیو کې موقعیت لري،(۲۷).

نو ځکه ویلی شو چې د وردګ کلیمه د دې سیمې او قوم لپاره د هغې د اطلاق ډیره اوږده پخوانۍ سابقه لري چې د حضرت مسیح له میلاد څخه ۲۵۰۰ کاله مخکې اټکل کیږي.

تر دې دمه مو ټول هغه څه تر نظر تیر کړل چې په انساني ټولنه کې یې د وردګو ځای را په ګوته کړ او هم مو ولوستل چې وردګ څه نوی نوم او کومه کلیمه نه ده بلکې ډیره اوږده پخوانۍ سابقه لري. د خپلې څیړنې په دې برخه کې به تاسو په دې هکله معلومات ولولی چې د تاریخي کره اسنادو په رڼا کې وردګ د یوه ستر، ځواکمن، میړني او غیرتي ولس په توګه را پیژني.

د وردګو ســـــتر

او میړنی ټبر

لکه چې مخکې مو یادونه وکړه، وردګ د پښتنو د یوه ستر ټبر نوم دی چې د نسب له پلوه د کرړاني یا کرلاڼي د زوی (کودي) باندی ورګډیږی.(۲۸)

که څه هم چې د څیړنې په لومړی سر کې مو یادونه کړی ده چې پښتانه په پنځو سترو ډلو ویشل کیږي خو بی ځایه به نه وي چې د پښتنو د تاریخ د مؤلف قول هم دلته راوړو.

د (پښتنو تاریخ) لیکوال ارواښاد قاضي عطا الله خان د پښتنو قبیلې په دوو غټو برخو ویشلې دي:

لومړی د مغربي افغانستان پښتانه او دوهم د مشرقي افغانستان پښتانه.

وروسته بیا د مغربي افغانستان د پښتنو سترې قبیلې داسې راپیژنې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1- ابدالي
2- غلجي
3- ترين
4- برېسي
5- کاکړ
6- ناصر
7- وردګ
8- پاونده،(۲۹).

يعنې دا چې مرحوم قاضی عطاالله خان هم وردګ د پښتنو د يوه ستر وګړنيز ټبر، يوې سترې پښې او يا يوې سترې څانګې په توګه ياد کړي دي.

وردګ د کرلاڼي د زوی کودي د دوهمې ميرمنې له اولادونو څخه يو زوی ګڼل شوی دی او په اصل کې کرلاڼي پښتانه دي.

له دې کبله چې د وردګو د قوم په هکله يو روايت دا دی چې وردګ يې د مير سيد احمد ګيسو دراز يا څښور سيد ته منسوب کړي دي او نوموړی قول په ځو بيلابيلو آثارو کې ذکر شوی دی.

لومړی به د دې روايت په هکله ځو شيبې تم شو او وروسته به د هغې د ناسم والی په هکله وغږيږو:

تواريخ خورشيد جهان داسې راوړي دي: يو سيد چې مير سيد محمد ګيسو دراز نوميده او د سيد الرجال محمد بن اسمعيل اعرج چې د امام صادق خلف و، د سليمان غره ته راغی. له دې کبله چې صاحب د حالات او مقالات و، نو د شيراني، کاکړو او کرړاني خلکو ده ته مراجعه وکړه او د ده ولايت ته يې کلکه عقيده لرله. کله چې د مغلو د لښکرو په وړاندې نوموړي ته د دغه دريو قومونو د التجا په سبب، نوموړي دعا وکړه، نو هغه د مغلو د لښکرو بلا دفع او رفع شوه او دغه قومونه له هغې څخه په امان کې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شول. له دې پېښې څخه وروسته د دغه درې واړو قومونو سرداران نوموړي سید ته راغلل او خپلې لوڼې يې ده ته د نکاح له پاره وړاندې کړي او هغه هم وړاندې شوې میرمنې ځانته په نکاح کړې. د نوموړو ښځو څخه په ترتیب سره د شیرانۍ د سردار له لور څخه ستوریانۍ، د کاکړو د سردار له لور څخه مشوانۍ او د کړلانیو د سردار له لور څخه وردګ او هنې دنیا ته راغلل. وروسته بیا نوموړی سید بیرته د هندوستان په لور وخوځید او میرمنې يې د خپلو پلارونو په کورونو کې پاتې شوې چې اولادونه يې همدلته لوی شول او د دوی نسل همدلته وده وموندله او زیات شول،(۳۰).

د هیواد پیاوړی لیکوال او څېړونکی ښاغلي استاد حبیب الله رفیع دغه روایت یو فولکلوري روایت بولي او هغه له تاریخي واقعیت څخه لرې ګڼي.

تاریخ مرصع په دې هکله لیکي(زده کړه چې په زمانه د شیراني د حیات یو درویش صاحب د ولایت وه، چه نوم يې سید محمد وه او سلسله يې د نسب دا رنګ پیوسته ده: سید محمد د سید غور، سید غور د سید عمر، سید عمر د سید قاین، سید قاین د سید رجال، سید رجال د سید اسماعیل، سید اسماعیل د سید امام محمد باقر، سید امام محمد باقر د سید امام جعفر صادق، امام جعفر صادق د امام زین العابدین، امام زین العابدین د امام حسین، امام حسین د امیر المومنین حضرت علی کرم الله وجهه)،(۳۱).

د مخزن افغاني په هغو دوه قلمي نسخو کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د خطي نسخو په برخه کې په ۳۱۴ او ۱۹۶ شمیره باندې خوندي دي، وردګ يې په سیدانو باندې ور ګډ کړي دي،(۳۲) (۳۳).

هغه دلایل چې د پورتني روایت ضعف څرګندوي او په(حیات افغاني، د پښتنو قبیلو شجرې او مېنې او نورو ماخذونو هم راوړې دي په لاندې ډول وړاندې کیږي:

علامه پوهاند عبدالشکور رشاد د حیات افغاني چې ژباړونکی يې محقق فرهاد ظریفي او محقق عبداللطیف یاد طالبی دي او د نوموړی په سریزه، تحشیه او تعلیقاتو د دانش

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپرندویه ټولنې له خوا یې دویم چاپ په ۱۳۸۶ کال کې تر سره شوی دی، د ۴۳۷ پاڼې په لمن لیک کې د پورتني روایت د تیروتنې په اړه لیکي:

په تاریخ مرصع (۵۲۲ مخ) کې راغلي دي: هرګاه چې لښکر د امیر تیمور نژدې و کوه سلیمان ته راغی حضرت خواجه یحیی کبیر بختیاري (۸۳۴ هجري قمري مړ) له خپلو توابعو او لواحقو سره په خوا د غره کې و، مریدانو عرض وکړ چې یا شیخ امیر تیمور نژدې راغی مبادا چې کښیوزو، حضرت خواجه څه خاورې واخیستی درې ځله یې قل هوالله ولوسته او په لور یې د لښکر ورځولې په فرمان د حق تعالی په منځ د لښکر او د دوی حجاب پیدا شو، واړه مغل ګویا ړانده شول آواز یې د سړیو وارویده اما هیڅ یې نه لیدل. لښکر په تعجب شه او دا حقیقت یې په عرض د امیر تیمور ورساوه ویې وې (وویل) شاید په دا غره کښې اولیا الله شته. زر له دې ځایه وجاروزی لږ څه پستنه وجاروتل سترګې د مغلو بینا شوې. امیر تیمور وفرمایل چه له چا تحقیق وکړی چه دا ځای مسکن د کوم بزرګ دی. دغه مطلب افضل خان خټک(۱۰۷۵ هجري قمري زوکړه) له مخزن افغاني څخه ترجمه کړی دی، خو له ډېټي حیات خان څخه د دعا کوونکی نوم بدل شوی دی،(۳۴). یعنې دا چې ډېټي حیات خان د خواجه یحیی کبیر بختیاری په ځای د سید ګیس ګیسو محمد دراز نوم راوړی دی. چې د اروانباد علامه رشاد دا قول د دغې موضوع رد په روښانه توګه راپه ګوته کوي.

همدا راز مرحوم علامه رشاد لیکي: د ډېټي حیات خان دا خبره سمه نه ده. په روزنامچه غزوات هندوستان کې چې تیمور د لښکر کشیو لپاره وقف شوې ده لیکلي دي «روز نوزدهم ماه عساکر تیمور به قلعه نغر رسیدند از آنجا بر کلانیان(کسرړانیان) تاختند برخی از تیغ ګذرانیده شدند فرزندان ایشان را برده و اسیر ګرفت. هشتم ماه بر لب آب سند سایه افګند» نغر د اوسنی خوست په شاوخوا کې واقع و، په دغه روزنامچه کې د آریوب، شلوزان، بنو د نیولو او د هغو ځایونو د خلکو د وژلواو چور چپاو پیښې هم راغلې دي. د رشاد بابا له دې قول څخه له ورایه دا څرګندیږي چې د تیمور د لښکرو له شر څخه نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوائې دا چې کرلانيان خوندی پاتې شوي نه دي، بلکې ډېر شمير يې ورځخه وژلي او اسيران کړي دي. نو ځکه د ډېټي حيات خان پورتني قول چې د سيد محمد ګيسو دراز د دعا له امله د کرلانيو په ګډون ځينې نور قومونه هم ژغورل شوي دي، ناسم روايت دی.

د ضعف ځينې نور دلايل يې چې د حيات افغاني، د پښتنو مينې او شجرې او ځينې نورو ماخذونو په يو شان راوړي دي په لاندې ډول وړاندې کيږي:

لومړی: په مخزن افغانی کې چې ليکل شوي چې ګواکي د شيرانې د ژوند په وخت کې سيد محمد ګيسو دراز د سليمان غره ته راغلی و، دغه روايت ضعيف ښکاري ځکه چې وروسته په خپله د مخزن افغاني مؤلف ليکلي دي چې شيرانی د سړبن ابن قيس عبدالرشيد لمسی و او قيس عبدالرشيد يې د جناب خاتم المرسلين محمد (ص) هم عصره ښودلی او سيد محمد ګيسو دراز له ٨٠٠ هجري لمريز کال نه وروسته هندوستان ته ولاړ، نو څرنګه دا امکان لري چې د سړبن لمسی شيرانی چې د قيس عبدالرشيد له څلورم پښت نه و، تر اتمې هجري پيړۍ پورې دې ژوندی وي.

په تاريخ فرشته کې لولو چې په ٨١٠ هجري کال د سلطان فيروز شاه بهمني د واکمنۍ په وخت کې سيد محمد ګيسو دراز د ډهلي څخه دکن ته لاړ او په حسن آباد کې يې ګلبرګه ته نږدې خانقاه جوړه او ديره و چې تر اوسه هم هلته د ده مقبره د خاصو او عامو زيارتګاه ده.

احمد شاه بهمني چې په ٨٢٥ هجري کال کې د دکن په تخت کيناست او د سيد محمد ګيسو دراز د مرګ کال هم ٨٢٥ هجري قمري دی(رشاد) نو هغه د سيد محمد ګيسو دراز خاص مريد او معتقد و، چې ډير کلي او قصبې يې د هغه د خانقا لپاره وقف کړل او تر اوسه هم د سيد محمد ګيسو دراز اولاده په دکن کې شته، خو نه په هغه زيات شمير چې د افغانستان خلک يې د ده اولاده بولي.

دويم: د سيد محمد ګيسو دراز د نسب شجره چې د مخزن افغاني مؤلف راوړې ده او په هغې کې د ده يوولسم پښت د حضرت امام حسين سره ګډوي. د دغه مؤلفينو په نظر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۸۰۰ کلونو په پرتله یوولس پښتنه لړ دي. ځکه چې د حضرت محمد (ص) نه وروسته د منځني حساب له مخې په یوه پیړۍ کې باید لږ تر لږه درې پښتنه تیر شوي وي.

دریم: د مخزن افغاني نه پرته د دغه روایت له لپاره بل کوم ثبوت تر لاسه نشو او دا هم اټکل کیدای شي که دغه قومونه واقعاً د سید محمد ګیسو دراز له اولادې څخه وای، نو کله چې په ۹۰۱ هجری کال کې بابر پاچا افغانستان ته راغی، نو په دغه وخت کې څنګه کیدای شول چې د وردګو او ګنداپوریانو شمیر دې دومره حد ته رسیدلی وي. په داسې حال کې چې د سید محمد ګیسو دراز او بابر پاچا تر منځ یوائې سل کاله وخت تیر شوی دی، نو دا څنګه منلی شو چې په یوه سلیزه کې دې له یوه تن څخه دومره اولاده منځ ته راشي څومره چې په دغه وخت کې ګنداپوریان، وردګ، مشواني او هني وو.

له دې نه پرته د بنو د تاریخ له څیړنو څخه چې د دغه کتاب په دریمه برخه کې راغلي دي څرګندیږي چې د شیخ محمد روحاني د ژوند په وخت کې د بنوڅیو ښاخ نژدی ۷۵۰ هجری کې د بنو سیمه له منګلو نه ونیوله او دا د هني هغه ښاخ دی، چې خپل ځانونه د سید محمد ګیسو دراز له اولادې څخه شمېري. په داسې حال کې چې سید محمد ګیسو دراز په بنو کې د دغې قبیلې له میشته کیدونه سل کاله وروسته منځ ته راغلي دي، نو دا هیڅ کله امکان نه لري چې اولادونه د خپل نیکه له پیدایښت نه وړاندې په فتوحاتو پیل کړی وي.

یو بل داسې عجیب روایت هم شته چې د هغه له مخې وردګ د خپل نسب په اړه وایي چې زموږ اوسنۍ مقبوضه سیمه د سلطان محمود غزنوي له خوا د آبادۍ لپاره موږ ته راکړل شوې وه. حال دا چې د سلطان محمود غزنوي دوره د سید محمد ګیسو دراز له پیدایښت نه نژدې څلور سوه کاله قدامت لري. سلطان محمود غزنوي د اوویشت کالو په عمر په ۹۹۸ کال میلادي کې(۳۵) (چې له ۳۷۷ هجری لمریز یا ۴۱۹ هجری سپوږمیز کال سره برابر دی) پاچاهۍ ته ورسید. که د دوی دغه روایت سم وي، نو باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ټکی ته پاملرنه وشي چې څنګه کیدای شي چې د سید محمد ګیسو دراز له پیدایښت څخه څلور سوه کاله وړاندې د ده اولاده ملک آباد کړي.

یاد شوو دلایلو ته تر پاملرنې وروسته د ځینو ثقه پښتنو دغه قول بې ځایه نه ښکاري چې وایي (په افغانستان کې چې کومو خلکو ته د خپل نسب په اړه معلومات نه وي. نو هغوی ځانونه د سید محمد ګیسو دراز اولاده بولي) او هغه فقره چې په مخزن افغاني کې لیکل شوې ده چې د سلطان بهلول لودي او نورو د واکمنۍ په دوره کې د دې قومونو د نسب ذکر راغلی دی، نو دا خبره هم سمه نه ده، ځکه چې سلطان بهلول لودي او سید محمد ګیسو دراز هم عصره یا یو بل ته په نږدی وختونو کې تیر شوي دي. په ۸۵۵ هجری کال سلطان بهلول لودي د ډیلی په تخت کښیناست او سید محمد ګیسو دراز تر ۸۲۵ هجري کال پورې په دکن کې ژوند کاوه، نو په دغو دیرشو کلونو کې د سید محمد ګیسو دراز اولاده دومره ډیریدای نشي څومره چې د دغو څلورو ښاخونو خلک په هغه وخت کې وو او نه په دومره لږه موده کې د دې امکان موجود و، چې د ده اولاده په دې ډول سره یو ځای شي او دومره زیاته شي.

د وردګ د نامه د تسمیې د وجې په اړه هم ځینې نومونې او تسمیې راغلی دي چې یوه یې هم تواریخ خورشید جهان راوړی او هغه داسې ده چې کله چې د وردګ بابا په پلار باندې د زوی د پیدا کیدو زیری وشو، نو د هغه مخې ته بته ګرځیده څرنګه چې بتې ته په دری ژبه کې وردک وایي نو نوم یې ورباندې وردک کیښود،(۳۶).

د دې تر څنګ د وردګ د نامه په هکله ما د سپین ږیرو څخه دا هم اوریدلي چې کله وردګ بابا نړۍ ته سترګې پرانیستې، نو پلار یې په وظیفه(عبادت) یا ویرد باندې ناست وو او ذکر یې کاوه چې ناڅاپه د زوی د پیدا کیدو زیری ورباندې وشو، نو نوموړی یې هم نوم(ویرد– ډک) یعنې له ویرد یا ذکر څخه ډک ورباندې کیښود.

خو په هر صورت د لغتونو او نومونو د ریښو پیژندنه په اروپایی ژبو کې Etymology بولي، د دغو ریښو پیژندنه کله کله پر علمي اصولو بنا نه وي او د لفظي ورته والي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې له حقیقت څخه لرې توجیه کیږي. دغسې عامیانه توجیهات او بې اساسه ریښې پیدا کول په انګریزی ژبه folk etymology بلله کیږي. په دغه عامیانه تیمیولوژی یا فولک تیمولوژی کې ځینې توجیهات خندوونکي وي چې کولی شو د دغو توجیهاتو له ډلې څخه د کرلانی د نوم ارتباط له کرایی سره او یا هم د وردګ د نوم ارتباط له بتې سره او داسې نور موارد په ګوته کړو.

نو د خپل بحث د پایلې په توګه ویلی شو چې په سیدانو باندې د وردګو ورګډول د تاریخي اسنادو پر بنسټ له حقیقته لرې او له یو فولکلوریک روایت څخه پرته بل څه نه دي. بلکې وردګ د کرلاني پښتنو یوه ستره پښه ده چې اوس مهال په لس ګونو ښاخونه او پښې لري.

د وردګو لرغوني او اوسني استوګنځایونه

د وردګو د قبیلې د اوسیدلو اصلي ټاټوبی د سلیمان د غره لړۍ بلل شوې ده، چې له هغې څخه د کرلاني ټوله قبیله خوره وره شوې ده او په اوسنۍ سیمه کې میشت شوي دي.

د وزیرو قوم وایي چې وردګ او وزیر ورونه دي او د وردګ بابا اصلي ټاټوبی وزیرستان دی. د وزیرستان او بغړ د غره تر منځ د وردګ بابا په نامه یو زیارت هم شته.

په کومه پراخه سیمه کې چې دغه قوم استوګنه لري هغه هم د وردګ په نوم یادیږی، چې د ډیرو غرونو له کبله یې د دغه لوی قوم استوګن ځای نسبتاً کوچنی کړی او وګړي یې بې جایداده کړي دي.

د غربي مستشرقینو له ډلې څخه چې د پښتنو د قومونو او سیمو په هکله یې پراخې څیړنې کړي او لومړی غربي مؤلف دی چې د پښتنو د اصل او نسب په هکله یې دودیز روایات

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلکه رد کړي دي يو هم منستوارت الفنستن دی. د نوموړی مشهور کتاب «د کابل سلطنت بیان» دی چې په ۱۸۱۴ کال کې لیکل شوی دی،(۳۷).

نوموړی د وردګو په هکله په خپل اثر د کابل سلطنت په دویم ټوک کې چې د ښاغلي پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ له خوا ژباړل شوی او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څیړنو د بین المللي مرکز له خوا په۱۳۶۱ هجري لمریز کال کې خپور شوی دی، د وردګو د سیمې او د هغوی د خصوصیاتو په هکله داسې راوړي دي:

«د وردګو په باب به یوازې څو خبرې بس وي ما ړومبی لیکلي وو چې د وردګو لویدیځ ته د پاراپامیزاد غرونه او په دریو نورو خواو کې یې غلزي پراته دي. د دوی سیمه د پارامیزاد او نورو غرونو تر منځ چې هغه غرونه لوګر له خروار نه بیلوی، د یوه اوږده کوک په توګه پرته ده. د پارا پامیزاد ځینې ژورې ناوې هم په وردګو پورې اړه لري. هغه سیند چې په غلطه په غزني نومول شوی د دوی د ځمکو په جنوب کې بهیږي او د هغو د ټولې ساحې په منځ کې جاري دی. ټول وردګان کروند ګر دي. دوی آرام او با وقار او پوره ایل خلک دي. حکومت ته مالیات ورکوي او د اردو لپاره یوه غټه ونډه برابروي. له خپلو ګاونډیو سره په جنګ کې نه دي او د دوی دعوی یا د دوی خپل ملایان یا په لوګر کې د حکومت قاضی فیصله کوي»،(۳۸).

وردګ برسیره پر دې چې د وردګو په اوسنۍ سیمه کې میشت دي، د هیواد نورو ولایتونو ته یې هم د بیلابیلو لاملونو له کبله مهاجرتونه ترسره کړي دي، چې کولی شو دغه کسان په څو ډلو وویشو:

لومړۍ هغه ډله وردګ دي چې په پخوا وختونو کې د ناقلینو په توګه د افغانستان نورو سیمو ته لیږل شوي دي او په ځانګړې توګه د بلخ ، شبرغان، کندز، بغلان، هلمند، سمنګانو، غور، کنړ، هرات، غزني او نورو سیمو کې میشت شوي دي.

دوهمه ډله هغه وردګ دي چې د بې کورۍ، بې جایدادۍ، ناچارۍ او نورو عواملو له امله د هیواد پلازمینې کابل ته راغلي او یا هم د هیواد په نورو سیمو کې یې استوګنه غوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي ده. دریمه ډله هغه کسان دي، چې د ثور له کودتا څخه وروسته یې د جنګ جګړو او یا هم کورنیو لاملونو له کبله پردیو ملکونو ته کډوال شوي دي. چې د ایران په پلازمینه تهران، د قزوین ښار او د دغه هیواد نور ښارونه د یادولو وړ دي. همدا راز د پاکستان په پېښور، کویټه او نورو ښارونو او د کډوالو په پنډو غالو کې زموږ د هیوادوالو پاتې کورنۍ زموږ د ادعا پخلی کوي.

د هیواد په دننه کې د بلخ ولایت په سالار تپه او تیمورک کې، د کندز ولایت د امام صاحب په ولسوالۍ کې په زرګونو وردګ اوسیږي.

د اله سای اوسیدونکي چې اوسمهال د کاپیسا په ولایت پورې اړه لري، وردګ دي، خو د وخت په تیریدو سره یې ژبه پشه یې شوې ده. د بامیانو د غندک د درې اوسیدونکي هم وردګ دي، چې اوس مهال په فارسی ژبه خبرې کوي. د میمنې ولایت په پښتون کوټ کې هم یو شمیر وردګ کورنۍ میشتې دي. د کونړ ولایت په بریکوټ کې د ارناوې او چترال ترمنځ د وردګو لوی ولس میشت دی. همدا راز د خوست په اسماعیل خیلو کې د حیدر خیلو په نامه د وردګو یو ټبر استوګنه لري،(۳۹).

د لغمان په ولایت کې هم لکه څرنګه چې مخکې مو ګوته و نیوه، یو کلی د وردګو په نامه شته دی.

همدا راز د غور ولایت په مرکز کې هم د وردګو یو ستر کلی شته دی، چې تر اوسه پورې یې خپله ژبه او ګړدود په کلکه ساتلې او خپله مورنۍ ژبه یې له لاسه نه ده ورکړې.

په همدې توګه اوس مهال د غزني په ښار او شاوخوا سیمو کې د وردګو زرګونه کورنۍ ژوند کوي چې زیاتره یې د وردګو له جغتو په ولسوالۍ سره تړاو لري او د غزني ښار په مرکزي، خشکو، د مهاجرینو په ښارګوټي او مختلفو سیمو کې یې کورونه آباد کړي دي. د دې خلکو ځینې په حکومتي، کورنیو او نړیوالو موسسو کې کار کوي خو په غزني کې د هستوګنو وردګو زیاتره برخه په سوداګریزو، تخنیکي او کورجوړولو په چارو بوخته ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل ښار د احمد شاه بابا په مینه کې اوسمهال کې د وردګو نژدې ۷۰ کورونه هستوګنه لري، چې ډېر ښه خپلمنځي یوالی لري او همغه د وردګو د کلي کور دودونه او عنعنات یې په کلکه ساتلي دي. په اوسمهال کې ستر قومی مشر الحاج ملا مامورجان حلیمي دی، چې د وردګو ولایت د سید آباد ولسوالۍ د حسن بیک د کلي اوسیدونکی دی.

همدارنګه د کابل ښار د سلام په غونډۍ، کارته سخی، خوشحال خان مینه، قرغه، دارالامان، میرویس میدان یا کوټه سنګی، کمپنی، نیازبیګ او نورو سیمو کې هم ګڼ شمیر وردګ اوسیږي. همدارنګه هغه وردګ چې اوس مهال یې کورونه په کابل کې دي او په پلازمینه کې اوسیږي شمیر یې تر ۱۵۰۰۰ کورنیو اوښتی او د افرادو شمیر یې له ځلویښت څخه تر پنځوس زرو پورې اټکل کیدای شي، چې د زیاترو کورنیو مشران په دولتي دوایرو، کورنیو او نړیوالو موسسو کې دندې تر سره کوي او اولادونه یې د کابل په تعلیمي موسسو کې په زده کړو بوخت دي، چې د کابل د ښار په یاد شوو سیمو کې استوګنه لري.

په همدې توګه د اوسني پنجشیر د رخې په ولسوالۍ کې د جمال وردګ په نامه یوه دره موقعیت لري چې په غالب ګمان یې اوسیدونکی وردګ دي او په دې اړه نورو معلوماتو او څیړنو ته اړتیا لیدل کیږي.

د پاکستان په لاهور کې د وردګ ستیشن پمپ په نامه باندې یو لوی د تیلو پمپ شته دی او داسې انګیرل کیږي چې هلته هم د وردګو یو شمیر خلک استوګن وي، خو هغوی خپله ژبه هیره کړې او اوسمهال په سیمه ییزو ژبو خبرې کوي. همدارنګه دغه خلک په پیښور کې د لاهور هارډویر په نامه یوه نمایندګي لري. په همدې توګه په باجوړ کې هم وردګ استوګنه لري. هلته د مایار وردګ په نامه د موټرونو د یوې داسې اتحادیې لوحه هم شته ده چې د موټرو شمیره یې ۴۰۰ او د کسبګرو شمیره یې زرګونو ته رسیږي،(۴۰).

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو شمیر وردګ د کونړ، هرات، هلمند(د سنګین ولسوالۍ)، زابل، او بغلان په ولایتونو کې هم استوګنه لري. هغه وردګ چې په کونړ کې اوسیږي، د استوګنې ځایونه یې لوی ګرویګال، ګانشال او جندول دي. د ګانشالیانو مشران وایي چې د دوی اصلي ټاټوبی د وردګو سیمه ده او په ختې مایار دي. نژدې ۱۷۰ کاله تر مخه یو شمیر وردګ د دیر سیمې ته راغلل چې ځینې یې د دیر په سیمه کې پاتې شول او یو شمیر یې د جندول ګانشال ته راغلل. د ګانشال څخه د وردګو ځینې کورونه ۱۴۰ کاله پخوا د اسمار د خاني په دوره کې دانګام ته راغلل. له راتګ نه وروسته دوی د خان او سالارزو د ولسي ځمکو بزګران شول او بزګري یې کوله. د وخت په تیریدو سره دوی په ګوریګا کې شاړې ځمکې آبادې کړې او ځینې ځمکې یې په نغدو پیسو واخیستې چې اوس هلته یو شمیر یې وردګ د خپلو ځمکو او ځینې یې هم د سالارزو د ځمکو بزګري کوي. یو شمیر وردګ ادعا کوي چې د دوی پلرونه د امیر عبدالرحمن خان د پاچاهۍ په لومړي کال د وردګو له سیمې څخه دلته راغلل او د دوی پلرونه په ختې مایار دي. د راتګ نه وروسته د اسمار خان دوی ته په ګوریګا کې ځمکې ورکړې او دوی د ګانشالیانو سره یو ځای استوګن شول. دوی د خپلو ځمکو د بزګرۍ چارې پخپله ترسره کوي. په دوی کې مالداري بیخې لږ ده او د سالارزو او ماموندو سره بیخې خلط شوي دي.

ښاغلی ډاکټر یاد طالبي د پښتنو ټولنیز- اقتصادي جوړښت د ۲۲۷- ۲۲۸ مخونو په قول لیکي چې د دوی ژبې د لهجې په ګڼون د ژوند ټول اړخونه د سالارزو او ماموندو تر اغیزې لاندې راغلي دي،(۴۱).

همدا راز د وردګو قبیلې هغه شمیر چې په هرات کې استوګنه لری، ځانته یوه محله لری چې د وردګانو محله یې بولي او د انجیل د ولسوالۍ په اداري واحد پورې اړه لری. یو شمیر وردګ د هلمند ولایت د نادعلی، مرجه او ناوه بارکزایی په ولسوالیو کې هم میشت دي. د وردګو ځینې کورنۍ د تخار ولایت د خواجه غار په ولسوالۍ کې هم اوسیږي،(۴۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د قبیلې یو زیات شمیر کورنۍ د راولپنډۍ د ضلعې په چچ او نتو کې هم اوسیږي.

په عمومي ډول په وردګو کې د معیار یا مایار، نوري او میرخیل قومونه تر نورو څخه مشهور دي.

وردګ د هیواد په دننه کې برسیره د پښتونستان په دیر او د پاکستان په پنجاب او بلوچستان ایالتونو کې هم په لوی شمیر هستوګن دي. دوی خپل هویت پیژني او دا هم ورته معلومه ده چې د وردګو په کومه پښنه پورې تړاو لري. په دیر او بلوچستان کې خو استوګن وردګ د هماغو ځایونو د لهجو سره سمه پښتو وایي، خو په پنجاب کې یې بیا د سیمه ییزو اغیزو له کبله پښتو ژبه هیره کړې ده او په سیمه ییزه ژبه خبرې کوي. وردګ د پاکستان په سیاسي او ټولینز ډګر کې لوی لوی شخصیتونه وړاندې کړي دي چې د بیلګې په توګه جنرال وحید وردګ یادولی شو چې د پاکستان په اردو کې پرمختللی جنرال دی او د جهاد پر مهال یې له افغان مهاجرینو سره ځانګړې مینه درلوده او خپلې مرستې یې له افغانانو نه دي سپمولې. همدارنګه د جنرال رحمت خان وردګ نوم هم د یادولو وړ دی چې د پاکستان د تحریک استقلال د ګوند مرستیال و او وروسته یې بیا خپل ګوند بیل کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو سیمه او ولایت

د وردګو ولایت د کابل لویدیځ لور ته د دیرشو کیلو مترو په واټن کې موقعیت لري. د شمال لور ته یې د پروان او بامیان ولایتونه، ختیځ لور ته یې کابل او لوګر ولایتونه، جنوب لور ته یې د غزني ولایت او لویدیځ لور ته یې د بامیانو ولایت پروت دی،(۴۳).

د وردګو ولایت مرکز له سمندر څخه ۲۲۲۵ متره لوړوالی لري او مساحت یې د افغانستان د ولایتونو جغرافیه(۴۴) ۹۰۲۵ مربع کیلومتره او اتلس قریه های افغانستان(۴۵) کې بیا ۹۶۹۹ مربع کیلومتره ښودل شوی دی. د دغه ولایت د وګړو شمیر هم د بیلابیلو ماخذو له خوا په توپیر ښودل شوی دی. خو د ۱۳۸۴ کال احصاییوي کالنامې د دغه ولایت نفوس ۴۹۶۷۰۰ کسان ښودلی دی، چې ۲۵۳۵۰۰ تنه یې نارینه او ۲۴۳۲۰۰ تنه یې ښځینه ښودل شوی دی چې دهرې ولسوالۍ د استوګنو کسانو شمیر یې په تر تیب سره په لاندې ډول دی:

میدان ښار د ولایت مرکز ۳۴۲۰۰ تنه

د جلریز ولسوالی ۴۵۱۰۰ تنه

د بهسودو د ولسوالۍ لومړۍ برخه ۳۱۵۰۰ تنه

د بهسودو مرکز ۱۰۱۵۰۰ تنه

د دایمیرداد ولسوالۍ ۲۶۴۰۰ تنه

د جغتو ولسوالۍ ۳۸۹۰۰ تنه

د چک وردګ ولسوالۍ ۷۱۸۰۰ تنه

د سیداباد ولسوالۍ ۹۸۸۰۰ تنه

د نرخ ولسوالۍ ۴۸۵۰۰ تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت د هغو ولایتونو له ډلې څخه دی، چې په یوه مربع کیلومتر کې یې له ۵۰ څخه تر ۱۵۰ تنو پورې ژوند کوي. په منځنۍ توګه د وردګو ولایت په هر مربع کیلومتر کې د اوسیدونکو ګڼوالی ۵,۴۷ تنو ته رسیږي.

د وردګو ولایت اداري شالید ته یوه لنډه کتنه

زموږ د ګران هیواد افغانستان اداري جوړښت د تاریخ په بیلابیلو پیرونو کې د مختلفو لاملونو له امله بدلون موندلی او د هیواد اداري جوړښت خپلې بڼې بدلې کړې دي.
د افغانستان د معاصر تاریخ څخه یې که پیل کړو نو وینو چې زموږ هیواد اته ولایتونه او پنځه لس اعلی حکومتونه درلودل. د امیر شیرعلی خان د واکمنۍ پرمهال د هیواد اداری تشکیلات رالنډ او د پنځو ولایتونو هر یو: د کابل ولایت، قندهار ولایت، د افغاني ترکستان ولایت، د هرات ولایت او د فراه ولایت وو.
د امیر عبدالرحمن د واکمنۍ پرمهال هیواد په شپږو ولایتونو وویشل شو او د پورته یادو شوو ولایتونو تر څنګ د بدخشان ولایت ور زیات شو.
د امیر امان الله خان د واکمنۍ پر مهال د هیواد د اداری تشکیلاتو په لمن کې پنځه ولایتونه او څلور اعلی حکومتونو ځای خپل کړ. چې عبارت دي له: کابل، قندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان.
اعلی حکومتونه یې عبارت و له: د مشرقي اعلی حکومت، د جنوبي سمت اعلی حکومت، د میمنې اعلی حکومت، د فراه اعلی حکومت.
چې دا واحدونه په خپل وار په نورو وړو واحدونو ویشل شوي وو.
له ۱۳۰۰ تر ۱۳۴۳ هجری لمریز کال پورې د هیواد په اداري ویش کې دومره بدلون رامنځته نشو. خو د لومړي ځل له پاره د اساسي قانون او دیموکراسۍ د پلي کولو له پاره د هیواد په تشکیلاتو کې بنسټیز بدلونونه رامنځ ته شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت چې اوسنۍ میدان یې یوه برخه وه د امیر شیر علی خان د واکمنۍ څخه راپه دې خوا د کابل په ولایت پورې تړاو درلود خو په ۱۳۴۳ کال کې د خلکود ستونزو له کبله چې له محاکمو سره یې لرلې او د ورځني ارتباط او اجراییوي کارونو له پاره په خپل وخت ولایت او حکومت ته رسیدلي نه شول، نو وردګ د افغانستان په اداري چوکاټ کې د یوه ځانګړي ولایت په توګه داخل کړل شول،(۴۷). په ۱۳۴۳ هجري لمریز کال کې لومړی هیواد په ۲۹ اداري واحدونو یا ولایتونو باندې وویشل شو او وروسته بیا دغه ولایتونه په لویو ولسوالیو، ولسوالیو(لومړۍ درجه، دوهمه درجه، دریمه درجه او څلورمه درجه) او علاقه داریو باندې وویشل شول. په ۱۳۴۴ هجری لمریز کال کې د کټواز ولایت په غزنی او د ارګون ولایت په پکتیا پورې وتړل شول او په دې توګه افغانستان په اوه ویشتو ولایتونو باندې وویشل شو او نور واحدونه یې په خپل حال پاتې شول.

په ۱۳۵۳ کال هجری لمریز کال کې د کاپیسا او کنړونو ولایت په لویو ولسوالیو باندې تعدیل او د پروان او ننګرهار په ولایتونو پورې وتړل شول. خو په ۱۳۵۶ هجری لمریز کال کې یو ځل بیا د کنړونو لویه ولسوالي د ننګرهار له ولایت څخه بیله او د ځانګړي ولایت په توګه وپیژندل شو.

د هیواد په ملکي ویش کې د وزیرانو شورا له خوا په ۱۴/۱۰/۱۳۵۹ نیټه کې درې نور ولایتونه هر یو لوګر، کاپیسا او وردک د ولایت په سطحه منظور کړل،(۴۸).

د وردګو ولایت مرکز په لومړی سر کې کوټه عشرو و، خو د سردار محمد داود خان په وخت کې یې مرکز له کوټه عشرو څخه میدان ښارته ولیږدول شو، چې تر اوسه پورې د دغه ولایت د مرکز په توګه پاتې شوی دی. د دغه ولایت نوم یوازې وردګ و، خو د ډاکتر نجیب الله د واکمنۍ له نسکوریدو څخه وروسته د دغه ولایت نوم په میدان وردګ باندې اړول شوی دی چې په دري ژبه د نومړي ولایت نوم دی. خو په پښتو کې ورته د وردګو او میدان ولایت ویل کیږي. باید وویل شي چې دغه نوم د سیمې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو له خوا ورکړل شوی دی او په دې اړه هيڅ راز دولتي پريکړه وجود نه لري او زيات خلک يې د وردګ د ولايت په نوم پيژني او په تاريخي آثارو کې هم تر دې مهاله يوازې د وردګ په نوم يادېږي چې ميدان يې مرکز دی. همدارنګه د وردګو لوی اکثريت اوسيدونکي هم دغه نوم ته په پخوانۍ بڼه ګوري او د وردګ ولايت يې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت ځینې ولسوالۍ، درې او کلي

د سیدآباد ولسوالۍ

د سید آباد ولسوالي چې د کابل – قندهار په لویه لاره پرته ده، د ښکلو او شنو سیمو درلودونکی ده، چې مشهورې درې يې د تنګی دره، د شنیز دره او د اونخي د درې په نامه یادیږي.

د دغه ولسوالۍ مشهور غرونونه دا دي: د ګوربت غر، د آبدرې غر، د زمبورک غر، د ورسک غر، د بندکول غر، د چوجان غر، د سیاه چوب غر، د زربوم غر، د چنار غر، د لوډو بابا غر او نور.

د دغې ولسوالۍ مشهور کلي دا دي:

امیر کلا، سپین ورسک، حسن خیل، جوی زرین، دو آب، ګلی خیل، ډاک بغرۍ، هاشم خیل، توپ، زرین خیل، خرپان، چوجان، سیاه چوب، شاطر، لوړ، سره کلا، پاینده خیل، امان خیل، تاجک بیک، حیدر خیل، لرم، ملی خیل، ښادی خیل، طره خیل، یوسف خیل، سالار، سلطان خیل، دوندوکی، باغک، پټان خیل، او طړی، چهار آسیاب، آب دره، لوړه، جنګ جای، مهرو، شش قلعه، سنډور، شیخی، حمزه خیل، حکیم خیل، حسن بیک، پیرونګ، موسی خیل، بادام، ګدایي، هوسی خیل، محبت خیل، یامی خیل، چارمغز، یارک خیل، الم خیل، رحیم خیل، جوګی خیل، یاویز او نور.

د چک ولسوالۍ

د چک ولسوالۍ هم د وردګو ولایت ډیره مشهوره ولسوالی ده، چې د سیدآباد، نرخ، دایمیرداد او جغتو ولسوالیو سره ګډې پولې لري او د چک د بریښنا بند او د بریښنا فابریکه هم په همدې ولسوالۍ کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چک ولسوالي هم په سمسورتیا کې ډېر نوم لری او ځینې سیمې یې ډېرې مشهورې او میوې یې د ډېر صفت وړ دي. د چک ولسوالۍ مشهورې درې عبارت دي له:

د خوات دره، د مسجد دره، د عربان دره، د سیاو دره، د نیک پای قول دره، د بغلان دره او د بیک سمند دره.

د چک ولسوالۍ د ځینې غرونو نومونه دا دي: د بیک سمند غر، د الاسنګ غر، د مودو غر، د ګاوکش غر، د بوت غر، د بوم غر، د کنج غتو غر، د آوکزار غر، د خواجه انګور غر، سپین غر، د اوشلان غر او نور.

د چک ولسوالۍ ځینې مشهور کلي دا دي:

امبوخاک، شاهی قلندر، ګوډان (ګلدان)، بومبی، لوړ، زمان خیل، بیک سمند، بندچک، رشیدان، سناخیل، د بابا قلعه، نورخیل، لاله خیل، مودو، نورخیل، دوران خیل، آدم خیل، مندوخیل، قولک، آخندبابا، سپیدار، سیوکه، کوتره، بیانان، مومند، پیشکار، څلګری، برغوڅو، بوم، ګنیګر، شبش خان، بهادر خان، بیداری، شریف خیل، بولاغ، خواجه انګور، مانجرخیل، شالۍ، چینه، طرمحمد، الیشنګ، قاضیان، حکیم خیل، زویه، نهه برجه، نیک پای قول، چوړۍ، سرپوښ، غلام قلعه، محمود قلعه، دیوالک، ګل سینکه، سنګ بابا، شینیه، اله سنګ، چهار مرده،مجت، کوډۍ، برغوسون، مامد، قادرخیل، میتر، عربان، شبش خان، آوکزار.

د دایمیرداد ولسوالۍ:

د دایمیرداد ولسوالي په وروستیو کلونو کې د ولسوالۍ کچې ته پورته کړل شوه. دا ولسوالي هم د وردګو د مشهورو ولسوالیو په ډله کې راځي او یو شمیر مشهورې درې یې دا دي:

تنګه دره، انکو دره، د چینو دره، د نازک خیلو دره، د چنګه دره، د پاره دره،

د دایمیرداد ولسوالۍ د مشهوره غرونو نومونه دا دي: د کلاغ غر، د سپین کلا غر، د بخشک غر، د چهاردیوال غر، د رازق خیلو غر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دایمیرداد د ولسوالۍ د ځینې کلیو نومونه عبارت دي له:

خواجګان، سدو خیل، نازک خیل، ګلی، رشیدان، کلاخ، دوراني، میران، چنګه، انکو، شیرتوغی، بخشک، چهاردیوار، دبنتکه، موکه، کنج، پولادی، خشکول، پاک بلاغ، سوخته، لیجان خیل، تخت، پای کوتل او چتو دي.

د جغتو ولسوالۍ

جغتو د وردګو د ولایت یوه ولسوالي ده او داسې یوه سیمه ده، چې د وردګو د ولایت لویدیځ لور ته پرته ده چې شمال ته یې د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد سیمه، جنوب ته یې د غزني خواجه عمري ولسوالۍ، ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز سیمه چې د ګوربت تاریخي غرونه یې سره بیلوي، جنوب ختیځ ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د اونخي دره چې د ګوربت د غرونو په امتداد کې یې لاره ور ایستلې ده او لویدیځ ته یې د غزني د ناور او رشیدانو سیمې موقعیت لري. دا سیمه له ځینو درو څخه جوړه شوې چې عبارت دي له ګلدرې یا ګوربت درې چې د ګنده کول په نوم هم یادیږي (د لیګي خیل، سرطیب خیل، ظریف خیل، چینه، همزول خیل، صالح خیل او عبدالرحیم خیل کلي د خپل شمولیت په دایره کې راولي) ، د تورو غرونو یا ساوسنګ دره ، د ایریابونو دره ، د بیدمبنک، پیتاوکې او کله منار دره، د کونج جغتو دره ، د دورانیو او باریکاو دره، د خواجګانو، آوتلې، آدینې، سلیمان بناره او رشیدانو دره او د خوجاوو، مردلې او چنیو دره. لدې سره سره جغتو یو لړ نورې لویې او وړې درې او غرونه هم لري چې د ګوربت، ګوړکو، هلاکو، برغولي او غار مرغ غرونه یې خورا مهم دي. په همدې توګه د جغتو د ولسوالۍ او د غزني د ناور د سیمې تر منځ لوی لوی غرونه موقعیت لري چې نوموړې ولسوالۍ ته له ځانه سره ګنې بنکلاوې لري او د کلکو دیوالونو په څیر په ځمکه باندې میخ دي چې سلسله له غابني یا ګردن مسجد څخه پیل او د رشیدانو دره یې له ګوړکو سره پرې کوي. د جغتو په مرکزي یا منځنۍ برخه کې هم یو لړ لوی او واړه کلي موقعیت لري چې لوی کلي (کلاندې)، اخترخیل، سعادت خیل، کمال خیل، خواجګان،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصري خیل، محمدکلي، دوراني، خدراڼ، شابیتکه، چینو، دولنه، بیدموښک، کله منار، پیتاوکه، کاریز، سیدې، سنځله، فولادبیک، دیوالک، کوډۍ، اله نه، نوی ښار، بلندخیل، چوپان، ببړخیل، جیشی، تکی، فولادبیک، لالکی، سرخ کول، کوچنی زرین، لوی زرین، بونګی، لوی ایریاو، کمکی ایریاو، دهنه، نوی ښار، کوډۍ، آدینه، غوزبه، سیاکول، سلیمان ښار، وزیر ښار، غاښی، موله، نک، ګلدره، د رشیدانو یوه برخه او داسې نور د ساري په توګه یادولی شو.

په جغتو کې د اوبو هغه لوی بند هم موقعیت لري چې د مصري خیلو او کمال خیلو په کښتنۍ او تنګه برخه کې جوړ شوی دی ختیځ لور ته یې د جغتو د خوجاوو دښتې او لویدیځ لور ته یې د برغولي د تاریخي غرونو سلسله پرته ده. د نوموړي بند کاسې ته هغه اوبه راځي چې د رشیدانو او سریاب له درو څخه سرچینه اخلي، په سلیمان ښار، وزیر ښار، آدینه او آوتله باندې رالویږي او د خواجګانو څخه لږ راښکته د بند په کاسه ورګډیږي. د دې بند بله سرچینه له باریکا، غار مرغ او دورانیو څخه را تیریږي او د څو کلیو او یوې دښتې په طی کولو سره د بند په کاسه ورګډیږي. په همدې توګه نوموړي بند ته د ګوربت د تاریخي غره هغه اوبه هم راځي چې لومړۍ به ګلدره راتوییږي او بیا د ببړخیلو، لالکي، کلاندې، سیدې، اخترخیلو، او کمال خیلو کلي شاته پریږدي او د بند کاسې ته ځان رسوي کله کله چې کال ډیر آباد وي نو د ګوربت اوبو ته د کونجغتو، ساوسنګ، ایریابونو او دهنې اوبه هم ورګډیږي د جغتو په ولسوالۍ، اخترخیلو او کمال خیلو کې د ګلدرې له اوبو سره تر یو ځای کیدو وروسته د سلطان د بند کاسې ته ورځي. دغه بند د سلطان محمود غزنوي په نوم یادیږي او تاریخي لرلید یې تر همده پورې رسیږي چې وروسته په افغانستان باندې دغازي امان الله خان او اعلیحضرت محمدظاهرشاه د واکمنیو پر مهال ترمیم شوی دی. د نوموړي بند له اوبو څخه د غزني د ښار او زیاتو ولسوالیو ځمکې خړوبیږي خو د وردګو اړوند یوازې د کله منار، پیتاوکې، او بیدمښک د خلکو ځمکو ته دغه بند اوبه ورکوي او د جغتو نورې ځمکې لا تر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهاله نه شي خړوبولای او نه هم کومه داسې لويه وياله ځينې هسکه شوې او يا په پلان کې ده چې د جغتو پراخې دښتې پرې خړوبې شي.

د نرخ ولسوالي:

د نرخ ولسوالۍ هم د وردګو ولايت له ولسواليوڅخه يوه ولسوالي ده، چې د ميدان ښار جنوب ختيځ لور ته پرته ده. اوسيدونکي يې په لويه کې ټول پښتانه دي او په بزګرۍ او ښوالي بوخت دي. د هېواد سترخدمتګار د کرهنې پخوانی وزير ډاکټر عبدالوکيل پلرنۍ ټاټوبی همدغه ولسوالي او د عمرخېلونومې سيمه ده، چې اوس يې زيارت هم د خواجه بلند ولي په لويه هديره کې دی.

دغه ولسوالي د ځينو مهمو درې عبارت دي له: ده حيات چې د (مړو) په نامه هم يادېږي، کريمداد، دادل، صدمرده، چين زايي، توکرک، اخچې لويه دره، د اخچې وړه دره او نورې شاملې دي. همدا شان د شاغاسي مشهوره کلا هم د نرخ ولسوالۍ په پيل کې پرته ده.

د نرخ ولسوالۍ د ځينو مهمو کليو نومونه دا دي: برګه کلا، سهراب باباکلي، ده بوچی، حاجي مصلي بابا، د خورقه، موسي خېل، مارک، خيالي، آب خانه، شمشېر، ملک خېل، لويه کلا، د حاجي احمدخان ځای، حيات خان کلی، پاينده کلا، عبدالرحمن خېل، بای خان خېل، چين زايي کلی، پاچاخېل، دليل خېل، سرفرازخېل، پيرداد، جوي اسيا، خوجه بلند، اول خېل، شادي کلا، د اندړوکلا، خليل يان، محمد رضا، سپينه کلا، ساک، نوآباد، جوکول، شاه قدم، شاه مزار، جلال خېل، امردين خېل، سيد نورخېل، محمدشاه خېل، تاتر، صدبرګ، بوچه کلا، د غونډۍ کلا او نور...

د دغه ولسوالۍ مهم غرونه عبارت دي: د خواجه بلند ولي غر، سره غونډۍ، د الغتاغر چې د کامران په قول کې پروت دی، توره غونډۍ، د اخچې غر، تور غر، د توکرک غر، د دادل د پرتو غرونو لړۍ او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ولایت والیان:

د وردګو ولایت د اداری تشکیلاتو او اداری کارونو د پر مخ بیولو له پاره د بیلابیلو واکمنیو پرمهال مختلف کسان په دندو ګمارل شوي دي. چې ځینې یې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوره کې لاندې والیانو د وردګو په ولایت کې دنده تر سره کړې ده:

عبدالباقي یوسفزی

محمد ابراهیم عباسي

عبدالمالک

لعل پوروال

عبدالصمد بخشي

د سردار محمد داود خان په جمهوریت کې لاندې کسانو دنده تر سره کړې ده:

عبدالقادر قاضی

امیر محمد امیري

د نور محمد تره کي او حفیظ الله امین په دوره کې د وردګو د ولایت والیان:

غلام حسن خان ۱۳۵۷

عزیزالله وکړی ۱۳۵۸-۱۳۵۷

محمود غفوري ۱۳۵۸

د ببرک کارمل په دوره کې:

احمد جان رزم آور ۱۳۵۹– ۱۳۶۰

غلام رسول یوسفزی ۱۳۶۴-۱۳۶۰

بسم الله عمر ۱۳۶۵-۱۳۶۴

د ډاکتر نجیب الله په دوره کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد شريف نوری ۱۳۶۵

شيرمحمد ولسيار ۱۳۷۵

حيات الله رازقي

جنرال محمد ظريف امر خيل

فضل الدين مهري

د مجاهدينو او طالبانو په دوره کې:

ډاکتر عزت الله نوري

ملا عبدالرشيد

ملا عبدالصمد خنجري

ملا عبدالحکيم حقاني

ملا شمس الدين

د لنډ مهالی اداري له جوړيدو څخه وروسته:

ارواښاد حاجي سيف الله احمدزی

الحاج حميدالله توخی

راز محمد دليلي

الحاج عبدالجبار نعيمي(۴۹).

اوس مهال ښاغلی محمد حليم فدايي د وردګو د ولايت د والي په توګه دنده ترسره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د ځینو سیمو د نوم اېښودلو فلسفه

شش ګاو:

د شش ګاو سیمه د کابل – غزني په اوږدو کې ځای لري. د شش ګاو د نوم اېښودلو په اړه دوه نظریې موجودې دي:

لومړی دا چې یوه عامیانه وجه تسمیه شته او هغه دا ده چې وايي: یو وخت څو تنه په یوه سیمه کې له یوې خوا او څو تنه له بلې خوا راغلل چې ټول شپږ تنه کېدل او پرته له دې چې یو بل ته سلام یا کلام وکړي له یو بل څخه تیر شول او د خلکو په ګمان د غویو په شان د یو بل له څنګ څخه تیر شول.

بله وینا دا ده چې دغه کلمه له دوو عنصرو یعنی شپږو(۵+۱) او بله کلمه یعنې ګاو څخه جوړه شوی ده. د ګاو کلمه اوس مهال هم په هغه شمیر هندو اروپایی ژبو کې چې له دري ژبې سره مشترکه رېښه لري د کلي په معنی استعمالیږي. د بیلګې په توګه د ګاو کلمه په آلماني ژبه کې د ګاو لیتر په بڼه د قریه دار په معنی استعمالیږي. په اردو ژبه کې دغه کلمه د (ګاون) په بڼه استعمالیږی او همدا معنی لري. نو له دې کبله ویلی شو چې د شش ګاو معنی د شپږو کلیو په معنی ده. له همدې کبله په اوس مهال کې دغه سیمه د شش قلعه په نامه هم یادیږي،(۵۰).

جلریز:

د جلریز سیمه د وردګ ولایت شمال ختیځ لور او د میدان شمال لورې ته موقعیت لري. له ختیځ څخه لویدیځ ته یې اوږدوالی ۹ کیلومتره او له شمال څخه جنوب ته یې سور ۳ کیلومتره اټکل شوی دی. د جلریز سیمه غرنۍ سیمه ده او د تسمیې د وجه په برخه کې یې داسې ویل کیږي، چې دا ویی له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. یعنی جل او ریز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جل د جیم په کسره باندې د تنګ او باریک په معنا راغلې ده یعنې جلریز د باریکی او تنګي، تنګې یا درې په معنا راځي،(۵۱).

چک:

د چک ولسوالي د وردګو ولایت د شیخ آباد شمال لویدیځ لور ته موقعیت لري. د چک د کلیمې د معنی په هکله هم مختلف روایات راغلي دي چې یوه یې هم د څک، څک یا څاڅکو د څڅیدلو په معنی ده یعنې چک د اوبو د څڅیدلو ځای.

دایمیرداد:

دایمیرداد د وردګو ولایت یوه مشهوره ولسوالۍ ده، چې د چک ولسوالۍ شمال لویدیځ لور ته پرته ده. د دایمیرداد د تسمیې د وجې په هکله راغلي دي چې د دایمیرداد کلمه له دوو کلمو یعنې دای او میرداد(امیرداد) څخه جوړه شوی ده.

د دای کلمه د دهی، دایهو، دهیو په بڼه د آمو له هغه پلو څخه د میلاد په لومړیو پیړیو کې زموږ هیواد ته راغلې چې بیا د وخت په تیریدو سره په دای یا دي باندې اوښتې ده چې مفهوم یې د سرزمین، اقلیم، طایفې او ټبر په معنی دی. په اویستا کې هم دا کلمه د دهیو dahyu یعنې اقلیم په معنی راغلی ده،(۵۲).

جغتو:

د جغتو د تسمیې د وجې په هکله بیلابیل روایت شته دي چې په لاندې ډول وړاندې کیږي:

یو دا چې د جغتو کلمه د jaguda له کلمې سره چې د سانسکریت د ژبې کلمه ده ارتباط ورکوي چې یو مهال د زغفرانو د پیداور سیمه وه، ګڼل کیده او ویل کیږی چې جغتو د دغې کلمې متحوله بڼه ده.

د یفتلیانو د حکومت تر زمانې وروسته په دې سیمه کې یوې ښځې حکومت کاوه، چې په دوبي کې به د جغتو د برغولي په دښته کې او په ژمي کې به د غزني ولایت د ګلبریو په ولسوالۍ کې د دې پایتخت و .همدارنګه د برغولي د غره لویدیځ لورې ته د نومورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې یوه مجسمه هم اوس مهال شته، چې په مختلفو نومونو لکه دختر سنګه، کږه بي بي او داسې نورو یادیږي.

همدارنګه ویل کیږي، چې د دې ښځې پر سر یو خول وو، چې جغه یې درلوده، په فارسي ژبه کې هم د ((تو)) کلمه یوه نسبتي کلمه ده، لکه: کلاه تو، نان تو، ریش تو، شمشیر تو او داسې نور، او د لرونکي یا دارنده په معنی ده. یعنی جغتو د جغه درلودونکی. نوځکه یې جغه تو بلله.

د برغولي سیمه داسې تیږې او کمرونه لري چې سړی یې په لیدلو سره حیرانیږي او نړدې کلیو د فولکلوریکو روایاتو له مخې دوی په دې آند دي چې دا د پیریانو مینې او کوورونه دي. خو که رښتیا هم سړی فکر ورته وکړي نو د کمرونو او تیږو اینښودل او وودل یې په دې ډول دي لکه د مصر اهرامونه او ته به وایې چې چا په لاس او د یوې نقشې له مخې اینښي دي.

په دې سیمه کې ډیر تاریخی آثار شته دي چې د ګلدرې یا پخواني ګنډه کول د مدرسې سیمه یې د یادولو وړ ده چې ګوربت غرونو ته څیرمه د همدې درې د کلیو د پاسه موقعیت لري او د څلورو برجونو درلودونکې یوې کلا مثال لري .

په همدې توګه د غزني ولایت کې هم یوه لویه سیمه د جغتو په نامه یادیږي چې پخوا د یوې لویې سیمې په سترګه ورته کتل کیدل، خو د نوو معلوماتو له مخې داسې ښکاري چې نوموړې سیمه هم د غزني د ولایت د حکومتي تشکیلاتو په لړ کې د ولسوالۍ درجې ته پورته شوې ده.

د غزني جغتو چې جم جغتو هم ورته وایي، یوه داسې سیمه ده، چې د غزني ولایت لویدیځ لور ته پرته ده چې شمال ته یې د دایمیرداد سیمه، جنوب ته یې د غزني قره باغ او لویدیځ ته یې بهسود او مالستان سیمه پرته ده. دا سیمه له اوو درو څخه جوړه شوی چې عبارت دي له د قیاق دره، د جرمه تو دره، د سراب دره، د ناور دره، د علوداني دره، د یوسف دره او د ګل بوري دره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بید مشک:

په انترنیت کې مې د بید مښک یا بید مشک په اړه یو لړ معلومات په لاس راغلل (خو له بده مرغه چې پته یې راڅخه بیدرکه شوی ده)، چې دلته یې کټ مټ راوړم. وایي چې د هغو خلکو د اوسېدلو کلاګانې بیلې بیلې یا ګوښې ګوښې وې چې دلته اوسیدل، دوی په خپلو منځونو کې سخت رقابت درلود، چې وروسته په یوه جګړه واوښتل. د یوه لوري څخه یې یو تن مړ کړ، چې په دې سلسله کې قاتل لوری د بدۍ له امله کلې ته اړ شو. د شنیز په سلطانخېلو، شش قلعه(شش ګاو) او هم د خواجه عمریو د ولسوالۍ په ده درات) کلیو کې مېشت شول. وایي چې کله به چا له دوی څخه پوښتنه وکړه، چې خپل ټاټوبي او جایدادونه مو څه کړل؟ دوی به په ځواب کې ویل: (در بوګ موش رفت یعنې د موږک په پور کې لاړل. بوګ په فارسي کې پور ته وایي او د موږک څخه یې مطلب هغه مقتول کس وو. نو وروسته له هغه د دغه کلي نوم بوګ موش شو. دا تر هغه وخته په همدې نامه یادېده کله، چې امیر حبیب الله خان د افغانستان په دوره ووت او ټول ولایتونه، ولسوالۍ او کلي یې ولیدل، د همدې سفر په ترځ کې د کلي نوم بید مشک شو، دا ځکه چې دې کلي د غازي محمد جانخان د زوکړې په کلي شهرت درلود، نو امیر حبیب الله خان وغوښتل، چې په همدې کلي کې په مرحوم بابا محمد اسلم خان شپه وکړي او له ده څخه څرګندونې ترلاسه کړي. لومړی یې د دې کلي د تسمیې وجه ځنې وپوښتېدله، نوموړي پورتنی جریان په تفصیل سره ورته بیان کړ. په دې ترځ کې امیرحبیب الله خان دا نوم د دې کلي د موقعیت، تاریخ او سمسورتیا سره مناسب ونه باله، هغه زیاته کړه: (بر لب جوی ها درختهای بیدمشک بشانید و این قریه را من بعد به قریهٔ بید مشک مسمی کنید) نو همدا وجه وه، چې د کلي نوم له (بوګ موش څخه په بید مشک واوښت،(۵۳).

همدارنګه د یادولو وړ ده چې بید مشک د بید له نسل څخه د یو ډول بوټي نوم دی چې په لاتین کې ورته (salix aegyptiaca) وایي. دا بوټی له بید څخه کوچنی دی، خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ډول عطر لري چې له لاسته راوړلو څخه وروسته د (عرق بید مشک) په نامه یادیږي او په ځینې درملنو کې ورځینې کار اخیستل کیږي.

د وردګو ولایت ځینې تاریخي سیمې

د وردګو ولایت د هیواد د نورو ولایتونو په څیر ډیرې تاریخي سیمې او لرغوني آثار لري، خو له بده مرغه دغه سیمې یا تر اوسه په بشپړه توګه نه دي پیژندل شوي او یا که پیژندل شوی هم دي د یوشمیر وطن دښمنه کسانو له خوا په خپل سر کیندنې په کې تر سره شوې او یا یې هم ارزښتناکه تاریخي شتمني چور او تالان شوې ده.

دا دي د دغه ستر ولایت ځینې هغه تاریخي سیمې چې تر دې دمه یې د کورنیو او بهرنیو لرغونپوهانو له خوا لټون شوی او لږ او ډیرې موندنې یې په هغې کې تر لاسه کړی دي در پیژنو. خو د یادولو وړ ده چې دا یواځې هغه څه نه دي چې موږ په هغې باندی قناعت وکړو، بلکې لازمه ده تر څو په دې برخه کې هر اړخیزه څیړنه ترسره شي څو د دغې لرغونې سیمې تاریخي ارزښت لا پسې راوسپړل او څرګند شي.

له دې کبله چې د خوات کتیبه د خروشتې دورې تر ټولو مهمه کتیبه شمیرل کیږي او د وردګو ولایت د خوات له سیمې څخه په لاس راغلې ده نو ځکه غوره ګڼو چې لومړی دا کتیبه په لنډه توګه دلته معرفي کړو.

د خوات کتیبه:

د خروشتي لیکنو له مهمو کتیبو څخه یوه هم د خوات مشهوره کتیبه ده، چې په یوه لوی ډبرین لوښې باندې چې د ۱۸۳۸ میلادي کال په شاخوا کې د چارلس مسیون ch.Masson (۵۴) له خوا د وردګو د خوات له سیمې څخه د برتانیې د لندن

(c) ketabton.com: The Digital Library

موزیم ته لیږدول شوې ده. دغه کتیبه تر لوښې تاو راتاو درې کرښې لري او یوه کرښه هم ترې لاندې ده. حرفونه یې سره بیل او روښانه دي، چې د کنیشکا د زوی (۱۸۲-۱۶۹ میلادي) مهاراجه هویشکه په نامه لیکل شوې ده،(۵۵).

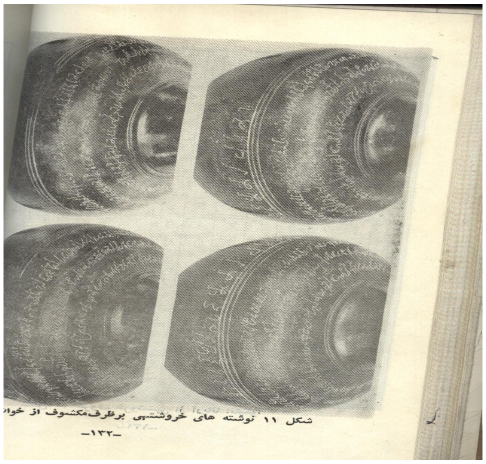

د خوات د کتیبې انځور

د جلریز ولسوالۍ ته اړوند د زیمنې کلی:

د زیمنې zemaniy کلی د میدان ښار لویدیځ لورې ته د 30 میلو په واټن کې موقعیت لري او ډیره ښیرازه او حاصل خیزه سیمه بلل کیږي. د جلریز د ولسوالۍ د سرک په اوږدو کې د کرنیزو ځمکو، باغونو او د استوګنې د کورونو تر شا د کافرقلعه او تخت شاه په نومونو دوه غونډۍ پرتې دي.

د تخت شاه په غونډۍ کې د پخوانیو ساختمانونو پاتې شوني چې له خامو خښتو څخه جوړ شوي او کچه یې 12×37×37 سانتي متره ده تر سترګو کیږي. کیداې شي چې په کوشاني یا یفتلی عصر پورې اړه ولري. په دغې سیمه کې د لوټمارو له خوا په غیرقانوني توګه یو شمیر کیندنې ترسره شوې دي له دې سره سره په سیمه کې یو شمیر سمڅې او غارونه هم تر سترګو کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نرخ ولسوالۍ د دادل د کلي لرغونې سيمه:

په دغې سيمه کې د بواديي پير يو لوی معبد شته دی چې د نوموړې سيمې په لوړو برخو کې هم د يو شمير لوټمارو له خوا په خپل سر تر سره شوې دي او اوړدې سمڅې او غارونه په کې ويستل شوي دي. د مجسمو يو شمير خاورينې ټوټې چې له بيلابيلو برخو څخه اره کړل شوې او له هيواد څخه بهر ته وړلو ته چمتو شوې وې له نيکه مرغه د کابل ملی موزيم ته راوليږدول شوې دي.

د جلريز ولسوالی د سرچشمه سيمه:

په دغې سيمه کې يو لړ خپلسرې کيندنې تر سره شوې دي يوه ډيره ښکلی ستوپه کشف شوې او د الغچک په مجله کې د هغې په اړه ځينې معلومات هم خپاره شوي دي. د سيمې د چارواکو په وينا د دې لپاره چې دغه تاريخي آبداتو ته نور زيات زيان ونه رسيږي له هغې څخه ګرد چاپير ماينونه ښخ کړل شوي دي.

د چک ولسوالۍ د انګور باغ سيمه:

له دغه سيمې څخه هم يوشمير له ګچ څخه جوړ شوي آثار چې کيدای شي په څلورمې او پنځمې ميلادی پيړۍ پورې اړه ولري ترلاسه شوي دي او بيا له همدې سيمې څخه د کابل موزيم ته ليږدول شوي دي. د سيمې د اوسيدونکو په وينا د دې سيمې ډير شمير مجسمې په بهرنيو قاچاق وړونکو او لوټمارانو باندې پلورل شوي دي.(۵۶).

د قدرمن استاد زبير شفيقی پر وينا د چک ولسوالۍ د عليشنګ کلاګانې او د ګوډه د نهه برجه کلا چې دری متره پلن ديوالونه لري تر دری سوه کاله پخوانۍ کلا ده، هم د دغه شان تاريخي سيمو په کتار کې شميرل کيدای شي. د دې يادونه اړينه بولم چې د وردګو په ډير شمير سيمو کې داسې لرغوني آثار او سيمې شته دي چې په اړه يې ماته تر دې دمه معلومات په لاس راغلي نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت مشهور زیارتونه

د وردګو په ولایت کې یو زیات شیمر زیارتونه هم شته دي چې ځینې یې ډېر مشهور دی او خلک ورته کلکه عقیده لري، خلک یې زیارت ته ورځی او دعا ګانې کوی او له بل پلوه دغه زیارتونه د تاریخې پلوه هم پوره د ارزښت وړ دي. د دغه زیارتونو له ډلې څخه ځینې یې په لاندې ډول درپیژنو:

د شاطر بابا زیارت

د میر سید احمد ولی زیارت

د شیخ بابا زیارت

د پل سرخ بابا زیارت

د ملا صالت بابا زیارت،(۵۷)

د شاه قلندر بابا زیارت چې د چک ولسوالی د کاکاخیلو په کلی کې دی.

د آخوند بابا زیارت د چک ولسوالۍ په سپین ښاره کې

خواجه محیات بابا د چک ولسوالی د نیم پایکول په دره کې

خواجه غربان بابا د چک ولسوالی د خلیلی په کلی کې

صوفی بابا د چک ولسوالی په سیبکه کې

ملا بنارس په ملا کاکا شهرت لري د وردګو ولایت په مرکز کې

د بوم زیارت د نرخ په ولسوالی کې

خرقه شریفه د وردګو ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شهیدانو زیارت د ولایت په مرکز کې د کوټه عشرو په سیمه کې

د شاه قباد ولی زیارت د نرخ په ولسوالۍ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوجه صاحب زيارت د جلريز ولسوالۍ په زايولات کې
د لوی ملا صاحب زيارت د نرخ ولسوالۍ د شهاب الدين په دره کې
د سوبې زيارت د سيد آباد ولسوالي د تنګی دره په امير ښاره کې،(۵۸)
د حميد الله بابا زيارت د چک ولسوالۍ د نيک پای قول په معروف خيلو کې
د حسام الدين بابا زيارت د چک ولسوالۍ د چهارمرده په کلی کې
د خواجه زور بابا زيارت د چک ولسوالی د چهارمرده په کلی کې
د خواجه افضل بابا زيارت د چک ولسوالۍ د تخت کلی
د صوفی بابا زيارت د چک ولسوالۍ د چهار شينيی په کلی کې
د هوی انا زيارت د چک ولسوالۍ په پای کوتل کې
د حيات بابا زيارت د سيد اباد ولسوالۍ د اونخی درې د حسن بيک په کلی کې
د خواجه اسماعيل بابا زيارت د سيد اباد ولسوالۍ د تنګی د سيمې په امير ښاره کی
د شاه قلندر بابا زيارت په امير ښاره کې
د خواجه محمد صديق زيارت د جغتو د باريکاو په سيمه کې

د ليګي بابا زيارت د جغتو د ګلدرې يا پخواني ګنده کول د صالح خيلو په سيمه کې موقعيت لري خو لګۍ بابا د ليګي باباخيلو د کلي بابا ګټل ګيرې چې نومورې کلي هم د ده له نوم څخه سرچينه اخيستې ده او صالح باباخيلو څخه لږ پورته ګلدرې په وروستۍ برخه او ګوربت د تاريخي غره په لمن کې موقعيت لري. د نومورې زيارت د کراماتو په هکله د خلکو تر منځ ډير فولکلوريک ورايتونه موجود دي چې ځانګړې ليکنې ته اړتيا لري.

چلګزيان د ګوربت د غره په مختلفو ځايونو کې
د قبې زيارت د ګوربت د غره د قبې په سر باندې
مزار بابا د جغتو د ګلدرې په سيمه کې چې ګوربت ته څيرمه موقعيت لري
غوزبه بابا د جغتو د غوزبې په کلي کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه رسول زیارت د جغتو د زیارت په کلي کې
شلم بابا د جغتو په خواجګانو یا اغا خیلو کې موقعیت لري
د تیکي چلګزیان د جغتو په تیکي کلې کې
د بونګي زیارت د جغتو په بونګي کې
د مردلې زیارت د جغتو د مردلې په کلي کې

په وردګو کې کرنه او مالداري

د وردګو په ولایت کې ډېر شمیر اوسیدونکي د کرکیلې او مالدارۍ په دنده بوخت دي دغه ولایت په لږه اندازه ځنګلونه یعنې د 200 جربیه په شاوخوا کې ځنګلونه لري د ځمکه والو شمیر یې 2952 کسانو او د کرنې ساحه یې 128000جریبو ته رسیږي،(۵۹).

د وردګو ولایت د کرنیزو پیداوارو له ډلې څخه کولی شو له آبي او للمي غنمو، کچالو، اوربشو، وریجو، رشقه، کلول، باقلي، مشنګ، لوبیا او نورو څخه یادونه وکړو. د میوو له ډلې څخه یې منې، زردالو، توت، شفتالو، ګیلاس، سنځلې او نور د یادولو وړ دي.

د وردګو ولایت بې میوې ونې عبارت دي له چنار، سپیدار، خروله، غیش وله، عرعر نیله، غرنی بادام، پنجه چنار، عکاسي او نورو څخه.

په دغه ولایت کې د اهلي څارویو لکه پسونو، غویانو، وزو او نورو ترڅنګ ځینې وحشي څاروي لکه لیوه، ګیدړه، سوی او په ځینو لوړو غرونو کې پړانګ هم پیداکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو اقليم او سيندونه

د وردګو ولايت اقليم سوړ او د کلني ورښت کچه يې ۴۰ – ۳۰۰ ملی مترو ته رسيږي. کوم سيند چې د وردګو ولايت د دايمراد، چک او سيدآباد د ولسوالۍ شيخ آباد او تنګي له درې څخه تيريږي د لوګر په ساحه کې د کابل له سيند سره يوځای کيږي. دغه سيند د اونۍ د غره له جنوب ختيځ او سنګلاخ څخه سرچينه اخلی، ورپسی هغه سيند چې د نرخ له ولسوالی څخه راوځی او د ابراهيم خيلو د کلی په لومړۍ برخه کې ورسره ګډيږی، د للندر په سيمه کې د دغه ولايت ځمکې پريږدي او د کابل ښار د الوخيلو په سيمه کې د کابل له سيند سره يوځای کيږي.

له دغه سيند او په درو کې له کاريزونو، ژورو څاګانو او واټر پمپونو څخه د خړوبولو په موخه کار اخيستل کيږي. په دغه ولايت کې ۱۲۸۰۰۰ هکتاره آبي او ۹۰۰۰ هکتاره للمي ځمکه موجوده ده.

د چک د بريښنا بند چې د چک په ولسوالۍ کې د وردګو د سيند د پاسه د آلمانيانو له خوا د ۱۹۳۶ او ۱۹۶۱کلونو تر منځ ګټي اخيستنې ته چمتو شوی دی، دری توربينه لري او د بريښنا د توليد ظرفيت يې په منځنۍ کچه ۳۳۶۰ کيلوواټو ته رسيږي. د دغه بند له بريښنا څخه د سيمې خلک ګټه اخلي او همدا راز ډيره برخه بريښنا يې د کابل ښار ته ليږدول کيدله خو د هيواد د تيرو ديرش کلنو پيښنو، جنګ او جګړو له کبله ددې فابريکې بريښنا کابل ته نه راځي او فابريکې ته ځيرمه يوازې څو کليو ته بريښنا ورکولی شي. همدارنګه په بند کې د رسوباتو له کبله اوس مهال د بريښنا د توليد ظرفيت په نوموړې فابريکه کې ډير راټيټ شوی دی. که څه هم چې د نوموړې فابريکې د بند کاسه او کانال څه نا څه پاک شوی دی، خو د توربينونو د استهلاک له امله يې د بريښنا د توليد کچه ډيره ټيټه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ولایت

لارې

د وردګو ولایت څخه د کابل کندهار لویه لاره تیریږي او کله چې د میدان سیمې ته ننوځي نو یو ښاخ ترې بیلیږي او د شمال لویدیځ په لور د اونۍ له غاښی څخه په اوښتلو سره د هزاره جاتو سیمې ته ننوځي. په ټولیز ډول هغه ولسوالۍ او سیمې چې له عمومي واټ څخه لرې پرتې دي ډیرې زیاتې ترانسپورتی ستونزې لري او د دغه ولایت د ننه نژدې ټول سرکونه خام دي. خو اوس مهال هڅه کیږي چې د حکومت د ملي پیوستون د پروګرام په وسیله او د سیمې د خلکو په همکارۍ د دغه ولایت سړکونه و رغول شي چې په اساسي ډول د چک او اونخي د سړکونو کار روان دی. همدارنګه د وردګو د ولایت له مرکز میدان ښار څخه د اونۍ تر غاښي پورې د سړک د جوړولو چارې هم روانې دي.

د وردګو ولایت د ښوونې او روزنې حالت

د هیواد د نورو سیمو په څیر په وردګو کې هم هغه مهال د رسمي ښوونې او روزنې څرک و لګیده چې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه د پاچاهۍ په لومړیو کې د ټول هیواد په کچه نوموړې بهیر پیل شو. خو مخکې له دې څخه یوازې د هیواد په پلازمینه کابل او لویو ښارونو کې د مسلکي ښوونې او روزنې محدودې موسسې فعالې وې، خو د وردګو او ټول هیواد په کچه ښوونه او روزنه په دودیز ډول په جوماتونو کې د روحانیو، ملا امامانو او میرزایانو په وسیله ترسره کیده. له ۱۳۳۵ څخه را وروسته په ټول هیواد کې د ښوونیز نظام د سیستماتیک کیدو سره سم په وردګو کې هم ځینې لیسې، منځنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لومړني ښوونځي جوړ شوي دي چې د سيدآباد ليسه او د چک د بومبيو ليسه، په جغتو کې د غازي محمدجانخان ليسه (په ۱۳۵۷ کې د ليسې درجې ته لوړه شوه) او په جغتو کې د ګوربت منځنی ښوونځی (اوس مهال ليسه ده) يې غوره بيلګې دي. سربيره پر دې اروابناد محمد ارسلان سليمي چې هغه مهال يې د قبايلو په مستقل رياست، د اطلاعاتو او کلتور په رياست (وروسته بيا وزارت شو) او عدليې په وزارت کې دنده ترسره کوله هڅه وکړه چې په ۱۳۴۲ کال کې د ګوربت د منځنی ښوونځی د تشکيل څخه وروسته د چک، دايميرداد او سيدآباد په ولسواليو کې هم ورته ګامونه پورته او په لرې او نږدې سيمو کې ښوونځی رامنځته کړي چې په دې لړ کې يې د چک د ولسوالی د ګردن مسجد د پيشکارو ښوونځی، د آبکزار ښوونځی او د سيدآباد د شش قلعې ښوونځی په خپل نه ستړي کيدونکي زيار سره جوړې کړې او د معاصرې پوهنې د ترويج په لاره کې يې اغيزمن ګامونه پورته کړل. تر څو د نورو هيوادوالو په څير د وردګو خلک هم د سواد له نعمت څخه برخمن شي.

لکه چې ګرانو لوستونکو ته معلومه ده چې په هيواد کې د ۱۳۵۷ د غويي له کودتا ، د پخواني شوروي يرغل او د جهاد پيل کيدو له مهاله د دې هيواد د نورو زيربناوو سره يو ځای زموږ تعليمي نظام هم په کليو، بانډو او ولسواليو کې له ړنګيدو سره مخامخ کړ چې نه جبران کيدونکي زيانونه ورته و رسيدل او فعاليت يې په ټپه و دريده. دغه حالت د هيواد د نورو سيمو په څير په وردګو کې هم ټولې روزنيزې او تعليمي موسسې له ويجاړتيا سره مخ کړې او د دې ولايت په ډيرو ولسواليو، کليو او بانډو کې د ليسو، ښوونځيو او تعليمي مرکزونو دروازې د زده کوونکو، د زده کړې د مينه والو او ښوونکو پر مخ و تړل شوې.

کله چې د جهاد دوره مخ په اوږديدو شوه نو د وردګو له خلکو سره د خپلو اولادونو د روزنې فکر، انديښنه او تشويش هم مخ په زياتيدو شو. د وردګو علم پروره خلک په دې آند شول چې بايد په انفرادي او خصوصي ډول دغې ستونزې ته د حل لاره و مومي. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې کبله د وردګو په ځينې جوماتونو کې د ديني درسونو د حلقاتو تر څنګ د عصري تعليم زده کړې ته هم پاملرنه وشوه او د مدرسو په نامه ځينو ښوونځيو په جوماتونو کې په کار پيل وکړ. سره له دې چې دغه بهير خطرات او تلفات هم درلودل او ځينې جوماتونه د شوروي د يرغلګرو الوتکو په وسيله تر بمبارد لاندې نيول کيدل چې زموږ يو شمير زده کوونکو او ښوونکو د شهادت سبب هم شول(د سيد آباد ولسوالۍ د حسن بيک د کلی د جومات بمباری چې شپيته تنه ماشومانو او د جومات ملا امام د هغې په ترڅ کې په شهادت ورسيدل او يا هم د ۱۳۶۶ کال د لړم په ۷ نيته د جغتو د ګلدرې د ليګي باباخيلو په کلي، ښوونځی او جومات کې رامنځته شوه چې د ورځې په يوولسو بجو د نوموړی کلی او مسجد د شوروی د يرغلګر پوځ تر درندې بمبارۍ لاندې راغی او د دريو بې ګناه زده کوونکو په شمول يې د کلي ۱۵ نارينه، ښځينه او ماشومان په يوه ورځ کې په شهادت و رسول د هغې ښې بيلګې دي). د نوموړي کلي مدرسه نورالمدارس نوميده، چې د شهيد ګل باران، معلم سيدرسول، ګل آغا احمدي وردګ، مولوي علم ګل او کليوالو په هڅه په ۱۳۶۳ کې فعاله شوې وه چې وروسته بيا د ګوربت له ليسې سره يو ځای شوه. د دغه راز ناوړه پيښو د پيښيدو سره سره د وردګو خلکو د خپلو اولادونو د روزنې بهير و نه دراوه او په خپل ټول قوت سره يې هغه ته دوام ورکړ.

د ۱۳۶۵ کال او له هغې څخه وروسته د ښوونې او روزنې او همدارنګه د روغتيا په برخه کې د سويدن د کميټې مرستې د ډيرې يادونې وړ دي چې د وردګو په ولايت کې يې له ډير شمير ښوونځيو، مدرسو او روغتيايي مرکزونو سره مرستي کړې دي او فعاليت يې اوس هم په دغه ولايت کې مخ پر وړاندې روان دی.

په ۱۳۶۸ کال هغه مهال د وردګو ښوونيز نظام لا مسلکي شو چې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حميدي په هڅو وردګو ته راوستل شوې کويټي موسسې لجنه الدعوه الاسلاميه په وردګو کې د زده کړې له بهير او تعليمي مؤسساتو سره د مرستې کولو هوډ څرګند کړ او د لومړي ځل لپاره يې د ۱۳۶۸ د جوزا په مياشت کې په جغتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ليسې په بڼه د ګوربت منځنی ښوونځی بيرته فعال کړه او په نوموړې ليسه باندې د ګوربت د امام ابي حنيفه (رح) د ليسې نوم کيښنود. بايد وويل شي چې نوموړې موسسه په ۱۳۶۷ کال وردګو ته راوستل شوه چې د تعليمي هڅو سره سره يې روغتيايي خدمتونه هم وړاندې کول او د دايمرداد ولسوالۍ په تنګي سيدان کې يې د وخت له غوښتنو سره سم يو مجهز روغتون هم جوړ کړ.

لجنه الدعوه الاسلاميه بيا وروسته خپل تعليمي او روغتيايي خدمتونه په وردګو کې نور هم زيات کړل او په جغتو سربيره يې په چک، سيدآباد، دايميرداد او ميدان ښار کې هم خپلو تعليمي او روغتيايي فعاليتونو ته دوام ورکړ چې ګڼې ليسې، ښوونځي او روغتيايي مرکزونه يې تر خپل کاري پوښښ لاندې راوستل او هغه مهال يې له دې ولس سره نه هيريدونکې مرستې وکړې چې سخته اړتيا يې ورته درلوده.

د کورنۍ جګړې پر مهال د وردګو د تعليمي بهير په رغولو کې د ګل آغا احمدي وردګ او عبدالملک حميدي تر څنګ دغو ښاغليو هم خپله ونډه اخيستې، فعاليت يې کړی او د د دې ولس د بچيانو په روزلو کې يې تر خپله وسه ملي او ديني وجيبه سر ته رسولې ده.

مولوي احمدجان، استاد چارګل نثار، انجنير محمد طاوس ساجد، ارواښاد مدير محمد حسن، ارواښاد استاد آقامير خان، ارواښاد ضابط حنيف، مدير متين وردګ، قاضی محمد امين وردګ، دوکتور بهاوالدين بها، مولوي شيرين، مولوي جمال، الحاج مدير شريف، سيديعقوب، څارنوال نقيب الله (جغتو)، ډاکتر ښادي خان، ډاکتر فاروق وردګ، حاجي سربلند، ميرام جان، ګل حميد، حاجي سربلند، دوکتور عبدالولي وردګ، جمال رحمن، دوکتور زرجان بها، ارواښاد استاد اسد بها، بصير احمد شيرزی، محمد عظيم ستومان، رحيم الله صراح، مدير سليمان شاه، استاد داود جان غيرت، انجنير محمدآصف، عبدالباقي کبيري، سرمعلم سيدخان، استاد فاروق، احسان الله، عبدالرحمن (شيخ آباد)، ګل جان صابر، ويس وردګ، معراج، عارف وردګ، يحيی وردګ او نورو هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیتونو نومونه چې تر دې دمه زما تر ګوتو شوي نه دي او په دې برخه کې د پام وړ خدمتونه ترسره کړې دي، د یادولو وړ دي.

د وردګو ولایت کیدای شي د ګوتو په شمار ولایتونو له ډلې څخه وي، چې آن د جنګ جګړو پرمهال هم لیک لوست او زده کړه تر ډیره بریده په منظمه توګه روانه وه. که څه هم په ډیرو ځایونو کې ښوونځي له زده کوونکو څخه لرې دي خو بیا هم د دغه ولایت خواریکښو زدکوونکو په ساعتونو لاره وهي ترڅو ځان ښوونځۍ او یا لیسې ته و رسوي. لیسې په ټول ولایت کې د ګوتو په شمار وي خو د جهاد په وروستیو کلونو او د لجنه الدعوه الاسلامیه کویتي موسسې د ښوونیزو مرستو له برکته په دې ولایت کې د لیسو شمیره زیاته شوه چې په هیواد کې د مؤقتي اداري له رامنځ ته کیدو سره سم نومورې لیسې په حکومت کې رسمي بڼه خپله کړه او شمیر یې زیات شو. اوس مهال د دغه ولایت په معارف کې بنسټیز بدلونونه رامینځ ته شوي او د ملي پیوستون د پروګرام له لارې هم د دغه ولایت په ډیر شمیر سیمو کې لومړني، منځني ښوونځي او لیسې د دولت او خلکو په مرسته جوړې شوې دي.

په دغه ولایت کې د ښوونځیو او زده کوونکو کچه د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

د وردګو او میدان ولایت د ولایت په کچه ۲۶۷ د زده کړې موسسې په لاندې ډول موجودې دي:

- لیسې ۵۲ ، له دې ډلې څخه ۲ یې ښځینه لیسې دي.
- منځني ښوونځي ۶۹ ، له دې ډلې څخه یې۶ ښځینه دي.
- لومړني ښوونځي ۱۴۰ ، له دې ډلې څخه ۳۳ یې ښځینه دي.

د نومورو ښوونځیو د زده کوونکو شمېر۱۲۷۰۰۰ یو سل او ووه ویشت زره تنه دي، چې له دې ډلې څخه یې ۲۳۰۰۰ ښځینه زده کوونکې په زده کړو بوختې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز په نوموړي ولایت کې د ښوونکو شمیر ۳۰۸۳ تنو ته رسیږي، چې ۱۳۷ تنه یې ښځینه ښوونکې دي،(۶۰).

د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هیواد په ټولو ولایتونو کې د دغه وزارت فعالیتونو، رپوټونو او ګزارشونو ته ځانګړې شوې ده د وردګو ولایت شمیرې په لږ څه توپیر په لاندې ډول ښودل شوې دي:

د وردګو ولایت په اړوندو سیمو او ولسوالیو کې په ټولیزه توګه ۱۱۵۷۹۹ تنه زده کوونکي په ښوونځیو کې په زده کړو بوخت دي، چې ۸۹۶۹۰ هلکان او ۶۱۰۹ تنه یې نجونې دي. له دغه شمیر څخه ۱۱۳۴۱۴ په عمومي تعلیماتو، ۱۶۳ تنه د ښوونکو په روزنیز مرکز او ۲۲۲۲ تنه یې په دیني مدرسو کې زده کړې کوي چې د لوست چارې یې د ۳۰۲۴ نارینه او ۲۲۲ تنو ښځینه ښوونکو له خوا په ۲۷۷ ښوونځیو کې پرمخ وړل کیږي. دغه راز د دې ښوونځیو په شمیر کې ۹ دیني مدرسې، یو د ښوونکو روزنیز مرکز، ۱۴۸ لومړنۍ ښوونځۍ، ۷۰ منځنۍ ښوونځۍ او ۴۹ لیسې شاملې دي (۶۱).

ځوانان یې ډیر با استعداده، ذکي او له زدکړې سره ډیره زیاته مینه لري. د کانکور د هر کال په آزموینه کې یې ډیر ځوانان په ډیرو ښو او لوړو نومرو سره د هیواد پوهنتونونو ته بریالي کیږي.

په وردګو کې د لوړو زده کړو مؤسسات او پوهنتون تر دې مهاله نه دی جوړ شوی چې د دې ولایت د فرد فرد غوښتنه ده. همدارنګه په سیدآباد کې چې د ژورنالیزم کوم انستیتیوت جوړ شوی وو هم د نامعلومو وجوهاتو له کبله له فعالیت څخه لویدلی دی.

د دې ولایت محصلین د هیواد په پلازمینه کابل او د ځینو نورو ولایتونو په پوهنتونونو کې په زده کړو بوخت دي. په کابل پوهنتون، لوړو او مسلکي زده کړو په نورو مؤسساتو کې د وردګو د محصلینو شمیر ۴۰۰۰ محصلین اټکل شوی دی. د کندهار پوهنتون په سلو کې نږدې ٪۸۰ وردګ محصلین جوړوي (نوموړی شمیر د کندهار د پوهنتون د رئیس د خبرو په حواله ورکړل شوی دی«استاد احمدی»). د هرات په پوهنتون کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمير له مخې دويمه لويه شميره د وردګو د محصلينو ده. همدارنګه بل لوی شمير وردګ محصلين د ننګرهار په پوهنتون کې په لوړو زده کړو بوخت دي. د بلخ او باميان په پوهنتون کې هم د پام وړ وردګ محصلين خپلې زده کړې کوي چې زموږ د ټولنې وياړ دي.

روغتيايي آسانتياوې

د ولايت په کچه څلور روغتونونه، يو د معتادينو روغتون، ۹ د سي ايچ سي کلينيکونــــه، ۲۵ د بي ايچ سي کلينيکونه او ۱۰ روغتيايي سب سنترونه شته دي.

د روغتيايي خدمتونو چارې په ټول ولايت کې په نورمال ډول روانې دي.

د روغتيايي خدماتو په برخه کې د دغه ولايت وګړي تر ډيره بريده له روغتيايي ستونزو سره لاس او ګريوان دي او د ډاکترانو او روغتيايي کارکوونکو کموالی احساس کيږي. سپين کلينيک يې مشهور روغتون دی، خو ډير شمير وګړي يې د درملنې له پاره کابل او يا غزني ولايتونو ته ځي. د عامې روغتيا وزارت د روغتيايي قوانيونو او بررسی د رياست د ۱۳۸۱ کال د عقرب د مياشتې د راپور له مخې د وردګو په ولايت کې ۷۹ شخصي درملتونونه شته دي. (۶۲). د ۱۳۸۵ کال د مرکزی احصايي د کالنامې له مخې په ۱۳۸۴ کال کې په ټوليزه توګه د دغه ولايت د شخصی درملتونونو شمير ۸۷ ښودل شوی دی.

د روغتيايي مرکزونو او پرسونل کچه يې د دغه ولايت د ۱۳۸۴ کال د کاري راپور له مخې په لاندې ډول ښودل شوی ده:

۶۵ تنه ډاکتران

۶ تنه معالجې ښځينه ډاکترې

۷۸ تنه نارينه نرسان

۲۷ تنه قابلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ تنه فارمسستان

۶ تنه د اکسری تکنیشنان

۱۹ تنه د لابراتوار تکنیشن

۶۶ تنه نارینه واکسیناتوران،(۶۳).

باید وویل شي چې د وردګو او میدان د تیر کال ګزارش څرګنده کړې ده چې د همدې ولایت د جغتو ولسوالي د روغتیایي خدماتو درجه صفر ده یانې دا چې دا څو کاله هلته د دولت یا موسساتو د روغتیایي خدماتو د وړاندې کولو لړۍ ډیره سسته ده پداسې حال کې چې د همدې ولایت د بهسودو او نورو ولسوالیو کې دغه شمیره ښه غوښنه ده. (د وردګو او میدان د ولایت پنځه کلن پلان وګوری).

د جهاد او کورنیو جګړو پر مهال یو شمیر وردګ شخصیتونو نوموړي ولایت ته د روغتیایي خدماتو په لړ کې نه هیریدونکي خدمتونه سر ته رسولي دي چې د ځینو نومونه یې په لاندې ډول دي:

ډاکټر محمد سرور (جغتو)، ډاکټره روښانکه، ډاکټر فاروق وردګ، ډاکټر محمد سرور (سیدآباد) ډاکټر شاولي، قاضي امین وردګ، ډاکټر سعادت، ډاکټر ښادي خان، کارله (د جرمني تبعه)، د لجنه الدعوه عربي خیریه موسسې روغتیایي ډله، د فرانسې روغتیایي ډلې او داسې نور د یادولو وړ دي.

فرهنګي حالت

د وردګو میړني خلک د لوړ او اصیل افغاني فرهنګ درلودونکي دي. دلته د فرهنګي حالت تر سرلیک لاندې په دغه ولایت کې د رسنیو، خپرونو، ټولنو او مهمو دودونو بیانولو ته څو شیبې تم کیږو.

د وردګو ولایت خپروني:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شپیتمه لسیزه کې د چک په ولسوالی کې د مجاهدینو له خوا یوه خپرونه د ګیستیتنر د ماشین په وسیله د پیام مجاهد په نامه او بیا د اوویایمی لسیزی په پیل کې دحضرت عمر فاروق لیسې له خوا د عروة الوثقی په نامه میاشتینۍ خپرونه د ګستیتنر په ماشین خپریده او په شپیتمه لسیزه کې یوه خپرونه د قاضی محمد امین وردګ له خوا هم خپریده .(۶۴).

د وردګو په ولایت کې اوس مهال لاندې آزادې نشریې خپریږي چې عبارت دي له:

جغتو: جغتو یوه مهالنۍ خپرونه ده چې د جغتو د مدني او کلتوري بهیر او د وردګو د کلتوری یون پر مټ خپریږي. په ۱۳۸۴ کال کې یې په خپرونو پیل کړی دی او هره ګنه یې دولس مخونه لري. په لومړیو کې یې تیراژ ۱۰۰۰ ګنې وو، خو اوس مهال یې تیراژ لوړ شوی دی او تر دې دمه پورې یې لس ګنې خپرې شوې دي.

ګودر: په چک ولسوالۍ کې د پښتني خویندو د ټولنې له خوا خپریږي. د آغلې برښنا وردګ له خوا په ۱۳۸۲ کال په غبرګولي کې یې بنسټ ایښودل شوی دی. د هرې ګنې د پاڼو شمیر یې ۹۲-۶۴ دی.

دریځ: دا جریده د وردګو او میدان په ولایت کې د دریځ ټولنې له خوا په میاشت کې یوځل خپریږي، چې هره ګڼه یې ۱۲ مخونه لري او تیراژ یې ۱۰۰۰ ګنې دی.

شپیلۍ: په وردګو کې د میدیوتیک د فرهنګي او علمي مرکز له خوا خپریږي، تیراژ یې ۱۰۰۰ګنې او په ۱۲ مخونو کې خپریږي. لومړۍ ګنه یې د ۲۰۰۴ کال په مارچ کې له چاپه راووته باید وویل شي چې میدیوتیک اوس مهال خپل مرکز په وردګو کې تړلی دی.

وردګ: دا جریده د یو شمیر فرهنګیانو او وردګ ځوانانو پر مټ خپریده چې شپږ ګنې یې خپرې شوې دي خو دم ګړۍ نه چاپیږي.

ملی هدف اونیزه: د دې اونیزې د امتیازښتن د وردګو ولایت د اطلاعات او کلتور ریاست دی. اوونیزه خپرونه ده، لومړۍ ګنه یې د ۱۳۸۳ کال په چنګاښ کې خپره شوې ده. هره ګنه یې ۴ مخونه لري چې هر ځل تیراژ یې ۲۰۰۰ ګنې ښودل شوی دی. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي هدف اونیزې دوه فوق العاده ګڼې هم د مجلې په بڼه خپرې شوې دي چې هره ګڼه یې 94 مخونه لري او درې څله یې فوق العاده ګڼې د اخبار په بڼه هم خپرې شوې دي.

څلانده راتلونکې: دغه خپرونه درې څله په کتابي بڼه چاپ شوې ده چې د وردګ ولایت په اړه د شویو کارونو، لاسته راوړنو او ستونزو رپوټونه یې خپاره کړي دي. نوموړې خپرونه ۱۰۳مخونه لري د هر څل خپرویدو کتاب شمیر یې ۳۰۰۰ ښودل شوی دی.

روغتیا: دا مجله د دې ولایت د روغتیا د ریاست له لوري خپرېږي، چې د نوموړې ریاست اړوند رپوټونه او لاسته راوړنوته انعکاس ورکوي او په مهالني ډول خپرېږي.

آذان جریده: دغه جریده د یوې آزادې جریدې تر نامه لاندې خپرونې کوي چې په دې ولایت کې د مهالنۍ بڼه خپرېږي خو د تمویل او لارښوونې سرچینه یې د ټولنیز اصلاح د جمعیت دی.

د میدان ځوانان: دا مجله چې د میدان ځوانانو د ټولنېزې، ادبي اوکلتوري ټولنې له خوا خپرېږي، په میاشت کې یوځل خپریدله. ډېر شمیر موضوعات یې په ځوانانو پورې اړه لري او همداشان د ورځې موضوعاتوته هم انعکاس ورکوي چې سیمه ایزې ستونزې یې ګڼلی شو، خو دم ګړۍ یې خپرونې بندې شوې دي یوازې د ګوتو په شمیر ګڼې یې خپرې شوې دي.

عهد مجله: دا مجله په دې ولایت کې د عهد کلتوري ټولنې له خوا خپرېږي چې د ورځې مسائل خپروی خو ډېرې سیمه ییزې ستونزې بیانوي، د خپرونو لړۍ یې دوام لري.

وړانګه مجله: دا مجله په دې ولایت کې د لمر ټولنې له خواخپرېږي او تر دې مهاله یې یوازې یوه یا دوې ګڼې خپرې شوې دي دا چې دوی به په راتلونکي کې خپلو خپرونو ته دوام ورکوي که نه معلومه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ: د ولایت د مقام د دفتر څخه خپریدل پیل کړل او د دې کال په سر کې د اونیزې په شکل څو ګڼې چاپ شوی چې دم ګړۍ یې خپرونې بندې شوې دي.
همداشان ځینې نورې خپرونې لکه منه مجله، خورشیدجریده، سنګلاخ جریده، مهرجریده او سپورت جریدې هم شته چې خپرونې یې دم ګړۍ بندې شوې دي.(۶۵).
یو محدود شمیر کتابونه لکه منې ګل، رنګینه تابلو، آتمه منې ګل د ولایت د مقام پیغامونه، ملي هدف ځانګړې ګڼه دوه ځلې، ځلانده راتلونکې ځانګړې ګڼه دوه ځلې.
د وردګو او میدان د ولایت ملي رادیو تلویزیون هم تازه په خپلو خپرونو پیل کړی دی.

د وردګو او میدان ښار

کلتوري ټولنې

په هیواد کې د مؤقتی اداري له رامنځ ته کیدو سره جوخت د وردګو او میدان په ولایت کې ګڼو فرهنګي، مدني او کلتوري ټولنو سرونه را پورته کړل او تر خپله وسه یې په دې لاره کې هلې ځلې وکړې چې نومونه یې په لاندې ډول دي:

۱. غازي محمد جان خان ټولنه
۲. د جغتو مدني او کلتوري بهیر
۳. د میدان د ځوانانو ټولنه
۴. د خواخوږۍ ادبي او کلتوري ټولنه
۵. د ګوربت ادبي ټولنه
۶. د وردګو د ځوانانو ټولنه
۷. د وردګو او میدان د محصلینو شبکه (اوس مهال یې نوم د وردګو د محصلینو ټولنه دی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د وردګو او میدان مدني ټولنه
۹. عهد کلتوري ټولنه
۱۰. ځلاند کلتوري مرکز
۱۱. چک ادبي بهیر
۱۲. یووالي غږ ټولنه
۱۳. میدان ملي خپرندویه ټولنه
۱۴. شاه قباد ولي فرهنګي ټولنه
۱۵. دریځ ادبي او کلتوري ټولنه
۱۶. استقلال فرهنګي مرکز
۱۷. د نرخ د ځوانان ټولنه
۱۸. آیینه فرهنګي ټولنه
۱۹. سلمان فارس ادبي ټولنه
۲۰. لمر کلتوري او فرهنګي ټولنه
۲۱. د پښتني خویندو د ودې ټولنه(۶۶).
۲۲. د وردګو کلتوري یون

د منې ګل مشاعره:

د منې ګل مشاعره چې د لومړي ځل لپاره یې په ۱۳۷۸ هجري لمریز کې د وردګو او میدان د ولایت د چک په ولسوالۍ کې د مصطفی حماس او د یو شمیر نورو هیوادپالو ځوانانو په نوښت د بنسټ ډبره ایښودل شوې ده. هر کال د دې ولایت په مختلفو سیمو کې جوړیږي. د منې ګل مشاعره چې نوم یې د منو د بڼونو او د سیمې د ښکلا سره نه بیلیدونکی تړاو لري، د دې ولایت د سمسورې سیمې او ښکلاوو ځرګندوي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران، ادیبان، لیکوالان او پوهان بیا د قلم په ژبه د دې ښایستونو بڼ ته نوی رنګ ورکوي. د منې ګل مشاعره د وخت په تیریدو سره ورو ورو د ولسوالۍ له سطحې څخه د ولایت او د ولایت له سطحې څخه د هیواد او سیمې کچې ته خپل حضور لوړ کړ. چې د هیواد له ګوټ ګوټ څخه هر کال مشاعرې ته د زرګونو لیکوالانو، شاعرانو، ادیبانو، پوهانو، حکومتي چارواکو، محصیلینو، زده کوونکو، قومي مشرانو، بزګرانو او عامو وګړو ګډون د دې ادعا د ثبوت د پخلي تر ټولو ښه نښه ده. د منې ګل مشاعرې اوس مهال یوه روښانه بین الافغاني ښه خپله کړې ده چې د دغه ستر کلتوري بري له کبله د منې ګل ټولو لارویانو، د وردګو او میدان د ولایت اوسیدونکو ته د ویاړ ځای دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو ځینې مشهور دودونه

د اختر لپاره تیاری:

جوته خبره ده چې له کوچنی اختر څخه د مخه د روژې مبارکه میاشت وي، نو ځکه روژه کوچنی اختر ته ځانګړې ښه وربښي او خلک د یوې پوره میاشتی مبارکی روژې له نیولو څخه وروسته د مسلمانانو د دغه ستر جشن د لمانځلو په لور ورځي.

د روژې د مبارکې میاشتې په اوږدو کې هره کورنۍ خپلو اولادونو او ځان ته د خپل توان تر بریده نوې جامې برابروی او کوښښ کوي څو په لومړی سر کې خپلو ماشومانو ته جامې برابری کړي. کله چې اختر ته یوه یا دوه اوونۍ پاتې شي نو میندې خپل کورونه سمبالوی او کوښښ کوي خپل کورونه د دې ویاړلي جشن د نمانځلو لپاره پاک کړي.

په ډېرو ځایونو کې میندې د خپلو کورونو د پاکولو په موخه د کور خونې د دوی په اصطلاح په سپینه خاوره او د رخت په یوه ټوټه چې څری ورته وایي موښي یانې یو ډیر نری او باریک ګل ورکوي. البته په دې ډول چې له سپینې خاورې څخه د اوبو ګیلاو جوړ کړي او بیا له رخت څخه د یاد شوي څرې یا ټوټې په مرسته د خونو دیوالونه په هغې باندې ګلوي.

د اختر په شپه د کورنیو ښځینه او ماشومان خپل لاسونه په نکریزو سره کوي او کله چې سهار شي، نو ماشومان خپل لاسونه یو بل ته وربښيي چې ګواکې د چا ښه سره شوي دي.

ځینې کورنۍ په خپلو کورونو کې اوږه لمدوي او کورنۍ کلچې یا بوسراغې پخوي، غنم نینې کوي چې نینې ورته وایي او بیا له هغې سره د زردالو یا بادام مندتې او خستې هم ګډوي او د اختر په ورځ هغه ماشومانو ته چې کور په کور د اختر مبارکی له پاره ګرځي ور ویشي. د دې تر څنګ هګۍ ایشوی، په وردګو کې د اختر په ورځ د چارمغزو ویشل او ګټل هم رواج دي چې په همدې ورځ یې له نینو ځینې کورنۍ ماشومانو ته ور ویشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې نورې کورنۍ بیا له ښار څخه د معمول په څیر د اختر سودا اخلي او بیا د اختر په ورځ ورځینې ګټه اخلي.

هغه کورنۍ چې کوژدنې یې کړې وي، د خپلې راتلونکې ناوې له پاره د پوښ تر نامه لاندې دوه یا درې جوړه جامې، بوټونه، نکریزې، شامپو، صابون، ګیراګان او داسې نور څیزونه برابروي او د روژې په اوه وویشتم او یا له هغه څخه د مخه یې د خپلې کوژدنې کره ورورې. دا څیزونه د اختر د پوښ په نامه یادیږي.خو دغه پوښ ته د پیغلتوب پوښ هم وایي، کله چې پوښ راوړل شی د کلی ښځې او خپلوان یې ور باندې راټول شی، ویې ګوري چې څه شی یې راوړي دي، کله کله خو سندرې ورته وایي او دریاوې هم وهي. همدارنګه هغه چاته د ډیر قدر او عزت په موخه یوه جوړه جامه یا یو پټو یا یوه چپنه ورکوي چې دغه راز پوښ یې د کوژدنې کور ته راوړی وي. له پوښ سره پر نارینه وو سربیره یوه یا دوې ښځې هم ځي او د نجلۍ د کورنۍ له خوا نه دوی ته جامې، پړونې، او د سیمې د رواج له مخې داسې نور شیان ورکول کیږي. دغه راز ښځو ته ټنګور ویل کیږي او که چیرې د ناوې په کور شپه تیروي، نو هغوی یې د ډیر زیات عزت له مخې لاسونه هم په نکریزو ورسره کوي خو دغه رواج له یوې سیمې څخه تر بلې سیمې په لږ توپیر سره لیدل کیږي او په ټولو ځایونو کې په یو ډول نه دی.

د هغو کورنیو غړې چې په مسافرۍ کې ژوند تیروي او په پردیو ملکونو کې په کار او غریبۍ بوخت وي، کوښښ کوي څو د اختر پر مهال خپلو کوروںو ته راستانه شی او اختر له خپلو کورنیو سره یو ځای تیر کړي. که چیرې مسافر کسان په دې بریالی نه شی چې اختر ته ځانونه را و رسوي، نو د خپل توان تر بریده خپلو کورنیو ته د اختر له پاره سوغاتونه رالیږي او په دې توګه د ژوند په هره برخه کې د اختر د راتلو له پاره تیارۍ په درز او شور روانې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د کورونو سمبالښت، ډیزاین او ښکلا:

په وردګو کې د کورونو د تزیین موضوع د دې ولس د هرې کورنۍ د سمبالښت او د استوګنې د چاپېریال په برابرولو پورې اړه لري چې بېلابېل اقتصادي، ټولنیز، کلتوري او داسې نور مسایل پکې شامل دي چې هر یو په دې برخه کې خپلې ځانګړې اغیزې لري. ځکه د کور تزیین او جوړول هم په یاد شوو مسایلو پورې نیغه اړیکه لري. له همدې کبله ویلی شو کومې سیمې چې ښار ته په نږدې واټن کې قرار لري د کلیوالو سیمو په پرتله یې ډیزایین او سمبال څه نا څه زیات وي او له کلیوالو سیمو سره ژور توپیر لري. د کلیوالو سیمو په ډېرو کورنیو کې دا دود دی چې د خونو د ننه او د باندې په یو ډول خاوره باندې موښې یا اخیړ کوي ځینې بیا له رنګ او یا هم ګچ څخه د کورونو د سپینولو په موخه کار اخلي. ځینې سیمې بیا داسې دي چې په خونو په چت یا دورونو کې د هوا د بدلون او کوټې ته د رڼا د رالویدو په موخه وړې کړکۍ پرېږدي چې دوربچې، دریڅې، آیینې او ښیښې هم ورته وایي که څه هم په دې وروستیو کلونو کې د نورو سیمو په څیر د معمولي کړکیو او ورونو ایښودل دود شوی دی خو له دې سره سره پخوانی دود هم په ټولیزه توګه خپل موجودیت لا تراوسه له لاسه نه دی ورکړی. د کورونو په دروازو کې د همغه ځای د تکړه ترکاڼانو له خوا د ښکلو ګلانو او ژویو انځورونه کښل کیږي چې کورته ښکلی بڼه وربښي. یو شمیر دغه ډول دروازې چېراس نه لري، بلکې د لخکي ورونو یا دروازو په نامه یادیږي او تر ډېره بریده له همدې ډول دروازو څخه کار اخیستل کیږي.

د وردګو په کلیوالي سیمو کې د زیاتره کورونو پر دیوالونو باندې هغه پردې ځوړندیږي چې د ښځو له خوا د ګوتو په وسیله په زرې کښې، خامک او تارشمار کوک باندې جوړې شوې وي چې په یوه ګوټه کې له دغه ډول پردو څخه یوه، دوه او یا هم د همغه کورنۍ تر ذوق او یا هم د کوټې تر دیوالونو پورې پردې ځوړندیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په ډېرو سيمو کې د بالښتونو د پوښونو له پاره د يو ډول ځانګړو ټوټو د پاسه په ګوتو باندې ښکلې ګنډنې کيږي او دغه ډول بالښتونه بيا د ځانګړو ميلمنو يا د ميلمه خونې لپاره استعماليږي. د دې ډول بالښت پوښونه له سپين رنګه ټوټو څخه جوړيږي چې ځينې خلک د پوښ د پاسه جالۍ هم ګنډي خو دا کار د هرې کورنۍ تر اقتصادي توان پورې اړه لري .

ځينې سيمې خو داسې هم شته دي چې د کوټې په ديوالونو باندې جاى نمازونه را ځوړوندوي، چې دا جاى نمازونه هم په ګوتو باندې جوړ شوې وي او د همغې سيمې د لاسي صنايعو له شهکارو څخه شميرل کيږي. ځينې خلک کله چې په کوټ بند باندې کوم څيز ځوړندوي نو د هغوى د لا ښکليتوب له پاره په لاس باندې جوړې شوى پردې ورباندې ځوړندوي.

که چيرې په خونه کې بکسونه اېښودل شوې وي، نو د هغې له پاره هم په ګوتو باندې جوړ شوي پوښونه جوړيږي، چې د سربکسۍ په نامه ياديږي او د بکسونو په سر باندې اچول کيږي چې په خامک او يا هم ګراف کوک باندې جوړ شوى وي.

په ډېرو ځايونو کې اوس هم په ديوالونو کې ورې تاخچې چې د کوچنيو الماريو حيثيت لري پرېښودل کيږي او له هغې څخه د ځينې اشياوو د ايښودلو په موخه کار اخيستل کيږي. په ځينې ځايونو کې د کوټې په پاسنۍ برخه کې د رېک په نامه يوه اوږده تخته اېښودل شوې وي او د هغې پر سرباندې خپل لوښي او نور سامانونه ږدي. همدارنګه د قرآن عظيم الشان لپاره بيا ځانګړى رېکونه تر ټولو په ښه اطاق کې نصب کيږي.

د کوټې په مينځ کې د اچولو له پاره اوس هم ګيلمونه کارول کيږي او ځينې خلک د نرمو لمڅيو څخه هم د فرش په توګه کار اخلي چې دا لمڅۍ د پسه له وړيو څخه په بيلابيلو رنګونو او بڼو کې جوړيږى او زړه راښکونکى انځورونه په کې انځور شوي وي. ځينې خلک د خپلې خونې ديوالونه او چت د ښکلو ګلانو په انځورونو سره ښکلي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغو سیمو کې چې ښارونو ته نږدې پرتې وي د ژوند سطح د هغو سیمو په پرتله څه ناڅه لوړه بریښي او خلک د خپلو کورنو د تزیین له پاره تر ډېره بریده له هغه څه څخه کار اخلي چې په ښارونو کې کارول کیږي. دغه طبقه وګړي ښاری ژوندانه ته ورته او یا هم کټ مټ د هغه په څیر خپل کورنه سمبالوي او په ښکلو ډیزاینونو سره خپلو کورنو او استوګنځایونو ته ښکلا وربښي. خو په ټولییزه توګه د کور د سینګار او سمبالولو په برخه کې خلک د خپلو شته امکاناتو څخه کار اخلی او د هغې په مرسته خپلو کورنو ته ښکلا ور بخښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریباري، کوژده او د ستنې راوړلو مراسم:

په وردګو کې د ریباری یا ځوان هلک ته د ځوانې نجلۍ د نکاح کولو دود په دې ډول دی کله چې کوم کس وغواړي له بل چاسره دوستي وکړی، خپل ورور، زوی خپلوان یا دوست ته کومه نجلۍ په نکاح کړی، نو د خپلې خوښې کورنۍ له موندلو څخه وروسته یو ځل یا دوه ځله هغې کورنۍ ته ښځې ورلیږي او نجلۍ له نږدې څخه ګوري د دې خبرې مانا دا ده چې په دې هکله لومړۍ اړیکې د ښځو له خوا ټینګیږي. بیا نارینه یو ځل، دوه ځله او یا څو ځلې هغه کورنۍ ته ورځي څو د نجلۍ مور او پلار راضي کاندي. کله چې د نجلۍ کورنۍ راضي شي نو بیا د دعا، مالګې، نخښې یا ګل د را وړلو په موخه ورځ سره ټاکل کیږي.

کله چې په دې هکله د دعا کولو لپاره ورځ تعین شوه بیا نو یو، دوه یا ډیر کسان د هلک په استازیتوب د هغه له کورنۍ څخه د نجلۍ کره ورځي او د نجلۍ کورنۍ هغه اندازه پیسې او خرڅ چې غواړي ورته معلوموي. کله چې په ټولو مسایلو سره سلا شي، نو دعا ورسره کوي او د نجلۍ کورنۍ یو یو دستمال او څه خواږه د نښې په دود ورکوي. بیا د غټې نښې یا ستنې او یا دستمال چې شریني خوري هم ورته ویل کیږي ورځ ورسره معلومه او په همغه ورځ د هلک د کورنۍ له خوا ټول خپلوان، دوستان او ګڼ شمیر کسان د نجلۍ کورنۍ ته ورځې. د ټاکل شوو پیسو څخه یوه اندازه پیسې هم د نجلۍ کورنۍ ته ورکول کیږي. د دې مراسمو په ترڅ کې د هلک کورنۍ ته د نجلۍ د کورنۍ له خوا ستن ورکول کیږي چې د هلک د ورور او یا بل داسې نوي ځوان په سر کې یې ټینګوي چې ګلالۍ او دنګه قواره ولري. ستن یو داسې درې کنجه جوړښت دی چې په ګڼو مریو، بوربور، غجریو او ځونډیو پوښل شوې وي او په یوه لوی وریښمین یا سونډې دستمال باندې د کلپي ستنې په زریعه ټنګه کړې وي. همدارنګه په دې درې کونجه جوړښت کې ګڼې هنداري یا آینې هم په داسې ډول ځای په ځای شوې وي چې شاوخوا ته یې د مریو او هونو ګڼ ګلان شوي وي. د هلک کورنۍ ته د ستنې له راوړلو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د هلک کورنۍ د نجلۍ کورنۍ ته ميلمستيا کوي چې پښه خلاصی ورته وايي په پښه خلاصي کې ټولو هغو نارينه او ښځينه ګډونوالو ته مروجې جامې کوي چې په دې ډول ميلمستيا کې يې ګډون کړی وي. بيا د نجلۍ کورنۍ د هلک کورنۍ ته ميلمسيتا کوي او خپلې راتلونکې ناوی ته پوښ اخلي چې معمولا په هغې کې د ناوې له پاره درې جوړه کالي موجود وي او کله چې ستنې ته د هلک له خوا خلک ورځي نو پوښ هم ورسره وړي يا دا چې لومړی پوښ د ستنې څخه دوې يا درې ورځې د مخه د نجلۍ کور ته وړل کيږي. بايد وويل شي چې په پوښ کې د نجلۍ د کورنۍ تقريبا ټولو غړو ته هم کالي او ډالۍ ايښودل کيږي. دواړه د هلک او نجلۍ کورنۍ خپلو راغلو ميلمنو ته ډالۍ ورکوی چې معمولاً کميسونه، پټوګان، لنګۍ او نور څه پکې شامل وي. د دې خبرې يادونه هم ضروري ده چې ياد شوي ټول مراسم په وردګو کې د دريا وهلو، ډول، اتڼ او خوړو سندرو سره ملګري وي چې هره سندره بيا خپل خپل مقام لري چې بايد په مناسب ځای کې ولوستل شي. د جهاد له دور څخه د مخه په وردګو کې د واده د دعا، ستنې راوړلو او واده کې په ټوپکو باندې د نخښې ويشتل هم رواج وو چې د جهاد په دور کې يې په نخښې سربيره بيله بڼه غوره کړه هغه دا چې د اتومات وسلو او کلاشينکوفونو يا درنو وسلو ضربې به هم د ودونو پر مهال کيدلې. خو اوس مهال خلک وضعې ته ګوري که چيرې نورماله وي او امنيتي ستونزې و نه لري نو کيدای شي په ورته حالاتو کې هم د خوښۍ ډزې وکړي او ځوانان نخښنه وولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نکریزو شپه او واده:

له واده څخه تر مخه لومړی ټول هغه څیزونه چې د نجلۍ کورنۍ مخکې له مخکې له خپلو خپښانو سره معلوم کړي وي د هلک د کورنۍ له خوا برابریږي او وروسته بیا د هلک د کورنۍ له طرفه یو دوه تنه مشران د جوړښت په موخه د نجلۍ کورته ورځي او جوړښت ورسره کوي. جوړښت په دې ډول وي چې دوه درې تنه مشران د نجلۍ له کورنۍ څخه غواړي څو په ټولو هغه څیزونو کې چې مخکې د کوژدنی څخه یې معلوم کړي دي یو څه ناڅه ورته کم کړي او د پاتې څیزونو په هکله دواړه لوري یو جوړ جاړی ته سره ورسیږي، د نجلۍ کورنۍ د خپل وس په اندازه له ټاکل شوو څیزونو څخه څه ناڅه کموي او یا یې هم نه کموي. د جوړجاړي او د واده د لګښتونو په سر یوې موافقې ته رسیدل هم داسې دي، چې ځینې کورنۍ نغدې پیسې اخلي او ځینې بیا هغه ټول ټاکل شوي څیزونه په خپل طبیعي شکل غواړي چې مخکې له مخکې د دواړو لوریو تر منځ پرې موافقه شوې وي. د نجلۍ کورنۍ د خپل وس تر اندازې پورې خپلې لورته د کور وسایل اخلي چې کور یې بولي او د هلک کورنۍ هم خپل ضروري ګامونه اخلي او وړ تدابیر نیسي. په داسې توګه چې خپلې کورنۍ غړو ته (البته اوس مهال) نوې جامې اخلی او په کور کې د واده تود هرکلۍ روان وي. له واده څخه یوه یا دوه ورځې تر مخه د واده پوښ یعنې هغه کالي، ګاڼې او نور څه چې د ناوی له پاره په پام کې نیول شوي وي او د وروستي ځل لپاره یې د هغې نجلۍ کره ور وړي چې کوژدنه یې شوې خو لا هم واده شوې نه ده. البته د دې پوښ اندازه د مخکنیو پوښونو په انډول لږ څه زیاته وي. د نجلۍ کورنۍ د ناوی د پوښ راوړونکو نارینه وو ته لنګۍ، چپنې یا پټوګان او ښځو ته چې ټنګورې یې بولي پړوني، کالي او یا داسې نور مروج څیزونه ورکوي. په ځینو ځایونو کې له پوښ سره ستره ورا هم ځي البته که د ناوې کور لرې وي او ټوله ورا بیا د ناوې په کلي کې شپه کوي. د نجلۍ کورنۍ د ناوی د پوښ له پاره د کلي ښځې راټولوي او د واده پوښ ورته ښکاره کوي او راغلو ښځو ته میوه هم ورکول کیږي. د نجلۍ د کورنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژدې خپلوان خپلې تحفې چې اچونه ورته ویل کیږي او معمولا ظرفونه یا دسمالونه وي راوړې ډالۍ او د ناوې په پوښ کې ږدي. د معمول په توګه د واده شپه یعنې هغه شپه چې سبا ته یې واده وي د نکریزو د شپې په نامه یادیږی د نکریزو دود یا لاس سره کول د خورا ډیرې پخوانۍ زمانې راهسې په وردګو او نورو پښتني ټولنو کې دود دي. رواج داسې دی چې د کلي مخورې او مشرانې ښځې چې یو ټولګی پیغلې یې هم بدرګه کوي ډیرې نکریزي په یوه لوی لو ښي کې خیشتوی او له څنګه یې د خوږو سندرو زمزمې کوي بیا په نیمه شپه کې په همدې نیکریزو لومړی د هلک یا زوم یوه ګوته سره کوي هلک یوه قیمتي ډالۍ چې غالبا د طلا ګوتې وي د ناوې په موټې کې ږدي او بیا لږ نیکریزې اخلي او د ناوې په موټې کې یې ږدي چې دغه ډول مراسمو ته د موټې خلاصولولو مراسم ویل کیږي. داسې هم پیښږي چې ناوې ځواکمنه وي او هلک یې د موټې په خلاصولو بریالی نه شي، خو بیا د هلک د خپلوانو او سپین سرو ښځو له خوا ناوې ته زاری کیږي چې خیر دی نور یې مه ځوروه او موټی خلاص کړه چې بیا نوموړي مراسم سرته رسیږي.

د نکریزو په شپه نژدې دوستان د نکریزو د ایښودلو له پاره له زوم سره یوځای راځي په لومړي سر کې د ټنګورو له خوا او دریاوې چمبې وهل کیږي سندرې ویل کیږي او څه ساعت وروسته د نجلۍ په لاسونو د شاګوم نکریزې ږدي. سهار ورا راځي چې زیات کسان له اړوندو کلیو څخه پکې ګډون کړی وي او د نجلۍ له لوري هم رابلل شوي میلمانه ټول د نجلۍ کور ته راځي. ناوې د ښځینه دود له مخې را ولاړوي او د خسر د کور په لوري یې د موټر په وسیله وړي البته پخوا به د آسونو او کجاوو په وسیله ناوی د خپل خاوند کره د پلار له کوره وړل کیده. د نجلۍ دوه درې خپلوانې ښځې او نارینه هم ځي چې ښځو ته خینښانې او ټنګورې ویل کیږي او نارینه د خینښانو په نوم باندې یادیږي. کله چې د هلک کور ته ورسیدل هلته یو چرګ حلالیږي یا یې تاج غوڅیږي او په هغې باندې د موټر ټایر او د ناوې بوټ د نیکمرغۍ په موخه او عقیده باندې سور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي. کله چې ناوی کورته ننوځی، نو د وره په لخک یا چوکاټ باندې یوه کوکه یا وړوکی مخ د هغې له خوا ټک وهل کېږي، بیا تناره ته بیول کېږي او د هغه ځنډې ښکلوي او مخکې لدې چې کورته یې د ننه کړي هغه نارینه خپلوان چې له ناوې سره راغلی د ناوې لپاره کور غواړي چې د خپلو خپښانو له مثبت ځواب سره مخامخ کېږي او بیا یې کورته بیایی. کله یې چې د ناوې بوټ پرې وباسي نو هغه له وریجو، غنمو او یا نورو غلو دانو څخه ډکوي چې پورتنی هر یو رواج خپله خپله فلسفه لري.
البته پخوا داسې رواج وو چې اوس مهال نشته چې د خسر کره یې په دوهمه یا دریمه شپه د کلي ملا او څو کسه نور راغونډتل کیدل او د شپې له ډوډۍ څخه وروسته شاهدان نجلۍ ته ورتلل او د معمول په شان د نکاح دود ترسره کیده خو اوس مهال د نکاح مراسم غالبا د نجلۍ په کور کې ترسره کېږی او هلک اجازه لري چې له همدې لومړۍ شپې څخه خپله میرمنه ووینې، خو په پخوانیو رواجونو کې به چې کله ناوې د هلک کورته راغله نو هلک به دوې یا درې شپې نور هم صبر کاوه څو رواج بشپړ او په دریمه شپه د نکاح مراسم ترسره شي.
په ځینو کلیو او کورنیو کې خو داسې رواج هم شته دی چې د شیریني خورۍ پر مهال د هلک کورنۍ د نجلۍ له کورنۍ څخه د مخکیني توافق په بنسټ ګل راوړي او هغه ته ناسته ویل کېږي چې د ګل راوړلو په ورځ هلک هم د نجلۍ کورته د شیریني خورۍ له میلمنو سره ځي او د ګل راوړلو د مراسمو په ترځ کې د قبول ایجاب په نامه باندې نجلۍ هلک ته نکاح کېږي او کله چې ملیمانه ولاړ شي نو بیا هلک اجازه لري چې د خسر کره پاتې شي او نجلۍ ووینې چې دغه مرحلې ته چغل بازۍ وایي.
د ناستې او ستنې توپیر په دې کې دی چې د ناستې د مراسمو ټول لګښتونه به د واده په څیر د هلک کورنۍ کوي او زیات میلمانه پکې راغونډتل کېږي چې تقریبا د یوه واده د مصارفو په څیر وي او نامزاد شوي هلک ته اجازه وي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي او د خپلې میرمنې سره د پلار په کور شپې تیرې کړي. خو د ستنې د مراسمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لګښتونه بيا د نجلۍ پلار کوي او يوه عادي ميلميستا ګڼل کيږي چې نامزاد شوي هلک د دې مراسمو په ترڅ کې د واده تر مهاله د نجلۍ کورته اجازه نه وي.

بايد وويل شي چې د وردګو په زياتو کورنيو کې له واده څخه د مخه هلک ته اجازه نه ورکول کيږي چې د خسر کره تګ او راتګ وکړي البته عوامل يې زيات دي چې ځينو ته يې په لنډه توګه اشاره وشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د واده د دریمې ورځې دود:

وروسته له دې څخه چې په وردګو کې د واده مراسم په بشپړه توګه پای ته ورسیږي، نو تر دریمې ورځې پورې ناوې ته د یوه ډېر نازولي میلمه په توګه قدر ورکول کیږي او د کور د مشرانو او یا خاوند له خوا د کور او کاله په هکله د هیڅ ډول خبرې یادونه ورته نه کیږي.

په دریمه ورځ هغه مراسم تر سره کیږي چې په ځینو ځایونو کې د تخت جمعی یا په نورو نومونو باندې یادیږي. خو په وردګو کې دغه ورځ د دریمې په نامه یادیږي. په دې ورځ زوم د خپل خسر کورته ځي البته څه میوه او له معمول سره سم یو څه ناڅه چې د کورنۍ له خوا ورته برابر شوي وي، د خسر کورنۍ ته یې وروړي او د خپلې خسرګنۍ او نور نژدې دوستان د دریمې ورځې میلمستیا ته رابولي.

د ناوې کورنۍ او نژدې دوستان هغه کالي، جامې او نورڅه چې له ناوې څخه د پلار په کور کې پاتې شوي وي او یا هم دوستانو دغه ناوې ته څه ډالۍ او تحفې اخیستې وي له خپل ځانه سره یې د ناوې نوي کورته راوړي. د دریمې ورځې محفل ته د هلک د کورنۍ نږدې دوستان او خپلوان هم راغوښتل کیږي او د کلي پیغلې او ښځـــې هم په دې محفل کې ګډون کوي.

لومړی په ځانګړو مراسمو د هلک مور یعنې د ناوې خواښې یا کومه بله مشره ښځه ناوې پخلنځې ته بیایی او د نومورې لاس په زیړو غوړیو کې وهل کیږي وروسته نو ناوې په خپل لاس څه نا څه خواړه برابروي چې د دې ډول محفل له جوړیدو څخه موخه دا ده ترڅو ناوې د کور په سمبالولو او د کور د چارو په پرمخ بیولو باندې په رسمي توګه پیل وکړي.

پیغلې دریا وهي، ځانګړې سندرې وایي او سیل کوي څو د ډوډۍ وخت شي د ډوډۍ خوړولو پرمهال پیغلی او ښځې له ناوې سره یوځای ډوډۍ خوري او د ډوډۍ له خوړلو څخه وروسته د نجلۍ د کورنۍ مشر په دسترخوان کې یوه اندازه پیسې اچوي. کله چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجلۍ د کورنۍ غړي او دوستان بیرته خپلو کورونو ته ستنیږي، نو د هلک د کورنۍ له خوا دوی ټولو ته د دوی له شان سره مناسبې ډالۍ ورکول کیږي او په ډیره درنه توګه رخصتیږي.

خو په عمومي توګه باید وویل شي چې په وردګو کې هغه دود د تخت جمعی یا دریمې په نامه یادیږي په هره سیمه کې خپل ځانګړي مراسم لري چې دځینو یې مخکې په لنډه توګه یادونه و شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو د جامو او کالیو څرنګوالی:

د وردګو ولایت هم د نورو پښتنو قومونو او ټبرونو په څیر یو شمیر ځانګړې جامې او کالي لري چې په دودیزه توګه له هغه څخه کار اخلي.

د وردګو د نارینه وو لویان په عمومي ډول لونګۍ او پټکي په سر کوي چې لونګۍ او پټکی یو له بله سره ځینې توپیرونه لری او ښه لونګۍ د وریښمیني یا هم مشهدۍ په نومونو یادیږی او له نورو ډولونو څخه یې ځوانه طبقه خلک ډیرې خوښوي. په پټکیو کې هم د پاچ پټکی د نورو په پرتله زیات د خلکو د خوښې وړ دی. ځوانان او هلکان بیا خولۍ په سرکوي او په لوڅ سرګرځیدل په کلیوالو سیمو کې د چا نه خوښیږي، بلکې هغه څوک چې لوڅ سر ګرځي زیاتره اطرافي وګړي او دیني کړۍ ورته د کرکې په نظر ګوري، له همدې کبله څوک د دې جوګه نه وي چې د ښارونو په څیر دې د وردګو په کلیوالي ساحو کې لوڅ سر و ګرځي. ځینو هلکانو او ځوانانو ته یې میندې په کورونو کې د مریو او سونډو په وسیله په لاس باندې بیلابیل ډول خولۍ جوړوی او بیا یې هغوی په سر کوي. ځینې ځوانان بیا د خپلې خوښې خولۍ په بازارونو کې پیدا کوي او په خپلو سرونو یې ږدي چې اوس مهال له افغانستان څخه نیولې آن د هند، بنګلدیش او پاکستان خولۍ هم په ځوانه طبقه کې رواج موندلی دی. البته باید وویل شي چې د جامو په اړه هر وخت نوي نوي بدلونونه رامنځته کیږي او هیڅ وخت یو ځانګړي ډول جامو په دې ټولنه کې تر ډیره وخته دوام نه دی کړی، خو د وردګو په زیاتره کلیوالي سیمو کې څوک لا اوس هم په لوڅ سر باندې د ګرځیدو اجازه ځان ته نه ورکوي.

پخوا به د نورو پښتني ټولنو په څیر نارینه وو هم ګرد کالي او په چرمو باندې جوړ شوي واسکټونه اغوستل چې د کالیو لمنې به یې ګردې وې او ملاوې یې په یو ډول دستمالونو تړلې چې د نهه ګله دستمالونو په نامه یادیدل خو اوس مهال هغه دود خپل ځای د نوې زمانې سره سم نووو رواجونو ته پریښنی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وردګو نارینه وګړي په خپلو سیمو کې په عمومي توګه پټو او یا څادر هم استعمالوي چې د دوه نیمو مترو په اندازه له پنځه متره رخت څخه جوړیږي او یا هم تیار جوړ شوي پټوګان د دې موخې لپاره له بازارونو څخه رانیسي.

کله کله میندې د خپلو کورنیو غړو ته داسې کالي هم جوړوي چې ګریوانونه، غاړې او یخنونه یې په خامک کوک باندې جوړ شوي او پیغلې یې په خپلو ګوتو ګنډي چې د یوه ګریوان د جوړولو لپاره میاشتې میاشتې خواري و باسي. په میندو کې په عمومي ډول همدغه افغاني جامې دود دي او په چرمو او یا زر تارو باندې جوړ شوي کالي د خلکو ډیر د خوښې وړ دي او په تن کوي یې. پخوا به یو ډول خولۍ چې ریخچینې یا عرقچین یې بللي، ښځو جوړولې او په سرونو باندې به یې له پوړنې څخه د لاندې ایښودې، خو اوس مهال دغه رواج په لرې پرتو کلیو کې ډیر کم کم پاتې دی.

همدا رنګه به ښځو یو ډول لستوڼخولې جوړولې یعنې د کالیو او جامو د لوستوڼو خولې به یې په مریو، زر تارو او داسې نورو زینتي شیزونو جوړولې چې یو ځانګړی څرنګوالی به یې درلود او اوس هم په هغو کالیو کې استعمالیږي چې افغاني یې بولي او ښځې ورسره ځانګړې مینه لري.

د جامو بله ځانګړنه داده چې ښځینه یې یو ډول ډیر لوی پرتوګونه چې له پنځه یا شپږو مترو ټوکر څخه جوړیږي او د ګونځه وال یا ګونځې دار په نامه به یادیدل او پخوا زیات دود وو چې اوسمهال یې خپل پخوانی ماهیت له لاسه ورکړی او په ټیټه کچه اوس هم استعمالیږي. د دغه ډول پرتوګونو رنګ به هغو ښځو لپاره سپین وو چې واده شوې به وې او د واده کړیو ښځو د پرتړونو رنګ به سور یا شین او له کتان څخه به جوړیدل.

له دې سره سره په وردګو کې ښځې داسې ټکري یا پوړني په سر کوي چې سر تر پایه پکې پټه وي او کله چې پردي سړي مخ ته ورشي، نو خپل مخ هم په د هغه ټکري په وسیله پټوي چې په سر یې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه اړینه خبره دا ده چې که څه هم د انساني ژوند پرمختګ او د انساني ټولنې فرهنګ دواړه یو له بل سره نه شلیدونکې اړیکې لري نو له همدې کبله کلتور او فرهنګ د ټولنې له وګړو څخه رامنځ ته کیږي، نو دودونه او عنعنات چې د فرهنګ یوه برخه ده د ټولنې په پرمختګ کې جوت رول لري. له همدې کبله شاید چې په ځینو ځایونو کې به د جامو څرنګوالی څه ناڅه خپله څیره بدله کړې وي او ښارې لورته به راکاږل شوې وي خو په عمومي توګه د وردګو د خلکو جامه او لباس په بشپړه توګه یوه ملي او افغاني بڼه لري چې د زیاتې پاملرنې وړ ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د میلمه پالنې دود:

نه یواځې د وردګو د ولایت بلکې زموږ د ګران هیواد افغانستان اوسیدونکي او بیا په ځانګړي ډول پښتانه د میلمه پالنې د دود په هکله د تل لپاره په ملي او نړیواله کچه خپل ویاړلي ملي افتخارات لري. میلمه پالنه زموږ د ګران هیواد په هره برخه کې دود ده او څرګنده ده چې زموږ خلک په میلمه پالنه کې د ښه نوم او شهرت خاوندان دي.

د وردګو ولایت خلک په حقیقي توګه د نورو پښتنو ټبرونو په څیر په میلمه پالنه کې ډیر غښتلي او مخکښ رول لري او تل یې په خپله سیمه او کور باندې د خپلو میلمنو عزت کړی دی. او دا خبره خو معموله ده هغه څوک چې ډیر میلمه پال وي او د نورو په پرتله د خپل میلمه ډیر قدر کوي، په کلي او کور کې له نورو څخه ډیر مشهور وي.

میلمانه په عمومي ډول په دوه ډوله دي یو هغه میلمانه دي چې څوک یې یې په خپله راغواړي او د نوموړي میلمه یا له هغه سره د نورو راغلو ملګرو میلمه پالنه کوي. بل هغه میلمانه دي چې د مساپر تر نامه لاندې په یوه کلي یا بانډه راپیښیږي، په سیمه کې څوک نه پیژني او نابلده وي.

که چیرې په وردګو کې نابلده مساپر کوم کلي ته راشي نو له معمول سره سم د کلي جومات ته رهنمایي کیږي. په همدې وخت کې د کلی سپین ږیري او یا هغه کسان چې جومات کې موجود وي نابلده مساپر او یا مساپرو ته سمدلاسه چای او که د ډوډۍ وخت وي نو ډوډۍ ورته راوړي حتی که چیرې یې په نوموړي کلي کې شپه راځي د شپې بستره هم ورته برابروي. چې دغه ډول یو معمول له نابلد مساپر سره د میلمه پالنې یو لوی مثال دی چې د دې سیمې وګړي یې د عمل په ډګر کې وړاندې کوي او په پرمختللې نړۍ کې د دې ډول یوې میلمه پالنې بیلګه نه تر سترګو کیږي.

لکه چې مخکې وویل شول کله چې شپه شي نو میلمه ته په پوره میلمه پالنه همدلته جومات ته د ویده کیدو لپاره بستره راوړي او سبا سهار بیا همدغه بهیر تکراریږي. کله کله داسې هم پیښیږي چې یو میلمه ته د کلي د څو تنو اوسیدونکو له خوا هرکلی ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيږي او ځو کسان له خپلو کورونو څخه ميلمه ته ډوډوۍ او چاى راوړي او کوربانه له ميلمه سره يوځاى په جومات کې ډوډۍ او چاى خوري ځو ميلمه د يواځېتوب او خفګان احساس ونه کړي.

بل ډول ميلمه پالنه داسې ده چې راغلي مساپر او ميمله د کلي يو يا ځو تنه خپلو کورونو ته د بيولو ست کوي نو هر ځوک چې په خپل ټينګار کې برياللى شو نو مساپر خپل کورته بيايي او د خپل توان په اندازه نوموړي ته چاى او ډوډۍ په برابرولو سره تود هرکلى وايي.

د ميلمه په هکله رواج داسې دى چې که هغه د خپل راتګ موخه و نه وايي چې ولې راغلى دى نو په عمومي ډول له ميلمه څخه پوښتنه نه کيږي چې ګواکي د څه له پاره راغلى دى ځکه دا يو ډول عيب ګڼل کيږي بلکي تود هرکلى او خدمت يې کوي ځو زړه ته يې څه ور و نه ګرځي.

په ځينو سيمو کې داسې دود هم دى چې که په کلى کې د جومات ملا د هر چا په وار وي نو مسافر کس هم د همغه کس ميلمه کيږي.

لکه څنګه چې وايي (څه چې تيار دي هغه د يار دي) هر کس د خپل توان تربريده خپل ميلمه ته خواړه برابروي او د ميلمه هرکلى کوي. د ميلمه پالنې څخه مقصد دا نه دى چې ميلمه ته دې هرو مرو ډير خوند ور خواړه تيار شي، بلکې له ميلمه پالنې څخه موخه دا وي ترڅو خپله مينه او محبت له ميلمه کس سره شريک کړي او هغه په کوربه کلي کې د بيګانه توب احساس ونه کړي. همدارنګه يو بل مشهور متل هم په پښتو کې شته دى چې وايي:(چې زړه تنګ نه وي کور نه تنګيږي) نو له ميلمه سره تر بل هر څه د زړه اخلاص ډير مهم وي چې د وردګو دميلمه پالنې پر مهال يې بهترين مثالونه وړاندې کيږي.

د وردګو په سيمه کې داسې رواج هم شته دى که چيرې کوم ځوک له لارې څخه تيريږي او په تصادفي توګه د چا دروازه وټکوي يا غږ وکړي چې ګواکي تيريدونکى کس ميلمه يا مساپر دى نو په دې صورت کې نوموړى د کور د نارينه وو له خوا ميلمستون ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیول کیږي د میلمه پالنې په دود سره ورته چای او ډوډۍ تیاروي. داسې هم پیښ شوي دي چې که کور کې نارینه په کور نه وي نو د کور ماشومان او یا زړې میرمنې نوموړي کس ته چای او ډوډۍ راوړي، د میلمه هرکلی کوي، خپل افغانی دود پالي او پیاوړی کوي یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وردګو کې د مړي دود:

په دې خبره خو ټول باور لرو چې انسان د پناه لپاره پيدا دی او يوه ورځ به د مرګ پرښته د هغه د کور په دروازه کې ګام ږدي او روح به يې ترې قبض کوي. همدارنګه د دې خبرې يادونه اړينه ده چې که د ژوند په چارو خبرې کوو نو ضروري ده چې د مړينې د چارو يادونه هم وشي. کله چې په وردګو کې کوم کس ته مړی پيښيږي خپل دوستان راغواړي او مړی له معمول سره سم ښخوي او په مړي باندې د سکوات يا سخات ويشل هم دود دي. کله چې په کوم کور کې داسې پيښه وشي، نو د خپلو دوستانو او خپلوانو له خوا د مړي کورنۍ نه پريږدي چې خواړه پاخه کړي بلکي خپلوان او دوستان تر دريو شپو او ورځو پورې ډوډۍ ورته تياروي چې دغه ډول ډوډۍ يا خواړه ويروسی بولي. د ډوډوی راوړل داسې دي چې د هر چا د لوښې شريک معلوم دی يانې دا چې په کلي کې هغه کورونه معلوم وي چې غمجنې کورنۍ ته ډوډۍ ور وړي او د مړي کورنۍ ته د ډوډۍ وروړل پيل کيږي. له دريو ورځو څخه وروسته د مړي خاوند خپل دوستان راغواړي او په متوفا پسې ختم او لوی خيرات کوي خو د قرآن کريم له ختم سره يو ځای په وړه پيمانه باندې خيراتونه څو نورې جمعې هم ادامه پيدا کوي چې د مړي د کورنۍ له خوا د هغه روح ته د تسکين او ثواب په خاطر کيږي. داسې هم شته دي چې د مړي په څلويښتمه ورځ وروستی ختم او خيرات او د دعا مراسم تر سره شي خو بيا هم دغه ياد شوي رواجونه د وردګو په ټولو سيمو کې په يو ډول نه دي بلکي په کم توپير سره له يوې سيمې څخه تر بلې سيمې پورې تدوير مومي.

د فاتحې اخيستل د دعا اخيستلو په نامه هم ياديږي او د مړي د کورنۍ مشر يا مشران په جومات کې ناست وي، د چای ترموزونه او د خوږو ډک پشقابونه يې ايښي وي هغه څوک چې دعا ته راځي نو جومات تشريف وړي متوفا ته دعا کوي، چای چښي او که د ډوډۍ وخت وي نو د کليوالو له خوا په اتفاق سره ډوډۍ هم ورته راوړله کيږي. کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسان چې د متوفا نږدې خپلوان وي نو یو ځل په جومات سربیره د هغه کورته هم ورځي او د تسلیت مراتب د متوفا کورنۍ او دوستانو ته وړاندې کوي.

له بده مرغه د وردګو په منځ کې ځینې ناوړه دودونه هم شته دي چې د لورانو پر سر د ډیر ولولور په نامه د پیسو اخیستل، د بی ځایه خیراتونو او په بدو کې د نجونو ورکول او دې ته ورته ځینې نور خراب دودونه هم شته دي چې احمدی صاحب په خپله لیکنه کې هغې ته اشاره کړی ده نو ځکه یې له بیا راوړلو او تکرار څخه دلته ډډه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ ضمیمه:

په وردګو کې د پرمختګ لارې چارې

ګل آغا احمدي وردګ

د انسانانو په ټولنو کې پرمختګ داسې یو بنسټ دی، چې د هر انسان خوښېږي او غواړي چې د دې بنسټ په سمسمورو ځانګو کې د خپلو هیلو ګلونه ووینې. پرمختګ داسې یو بهیر دی چې د بختورو ټولنو به په برخه کېږي او خپل ژوند د هغه په روښانه تګلاره برابروي.

پرمختګ د انساني ټولنې هغه ښکلی بنسټ دی، چې د هغه په وسیله انسان د خپل ژوند د سطحې د لوړو پوړیو او د خپلو هیلو هسکو منارونو ته رسیدای شي. پرمختګ په ټولنه کې د هر راز شاته تګ مقابله کوي او غواړي چې د خپل روښانه څرک پلوشې د انساني نړۍ د آرمانونو تر غرونو او رغونو را تاو کاندي. پرمختګ په هره ټولنه کې خپلې خپلې ځانګړتیاوې او مشخصې لارې چارې لري چې د ټولنې له ملي او ټولنیزو آرونو سره سم وګړي د رڼاوو د وړانګو له کاروان سره یو ځای کوي.

په دې مقاله کې د پرمختګ ځینو هغو لارو چارو ته ګوته نیول کیږي چې د وردګو په سیمه کې یې شونتیا لیدل کیږي او د هیواد نورې سیمې هم د خپلو هر اړخیزو چارو د پراختیا لپاره ترې الهام اخیستلای شي.

لومړی: د ښوونې او روزنې د چارو عمومیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې کې شک نشته چې ښوونه او روزنه د انساني ژوند د پرمختګونو لومړی پړاو او د دې ښکلي بنسټ لومړۍ خښته ګڼل کیږي. ښوونه او روزنه د انساني نړۍ د بڼ ښکلا، د وړانګو د بهیر پلوشې، د روښانه سباوون د افق کرښه او د ښایستونو د ناوې په زلفو باندې هغه غوړیدلی زرغون شال ګڼل کیږي، چې هر ډول نیکمرغۍ یې د پیڅکو په شملو کې را ځوړندې وي.

د لوی خدای ج په ستر او عظیم فضل، د وردګو د عامو وګړو په بشپړه همکارۍ، علاقې، ځانګړې مینې او د ځینو خواخوږو اړخونو او شخصیتونو د هلو ځلو په پایله کې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر د زمانې په دې حساس پړاو کې د هیواد د ډیر شمیر سیمو په پرتله غښتلی او ځواکمن دی، خو د لا ښه کیدو لپاره یې زیاتو هڅو ته اړتیا لیدل کیږي. د دې خبرې یادونه اړینه ده چې که څه هم ویل کیږي چې په وردګو کې د ښوونې او روزنې بهیر په نسبي ډول ښه دی، باید ووایو چې کافي نه دی، بلکې د وردګو خلک له خپلو خواخوږو مشرانو، اړوندو دولتي ارګانونو، مرستندویو ټولنو او زړه سواندو نړیوالو اړخونو څخه هیله لري، چې د وردګو زدکړې له چارو سره د خپلې ځانګړې مینې، علاقې او په دې هکله د هر اړخیزو همکاریو په بنسټ زموږ له خلکو، ښوونیزو بنسټونو د بشپړې رغونې په موخه سیمې ته لا زیاته پاملرنه وکړي. تر څو د خلکو په منځ کې ښوونه او روزنه عمومي شکل غوره او د هیواد د قانوني ادارې لپاره یو ریښتینی ځواک و روزل شي.

د وردګو د سیمې د ښوونې او روزنې د ښوونځیو، لیسو او لوړو زده کړو د موسساتو په هکله باید وویل شي چې زیاتره یې په اوسني وخت کې د لویو لویو ستونزو سره ډغرې وهي چې ډیرې مهمې یې د امنیت ګواښ، د مسلکي استادانو لږوالی، د درسي موادو او قرطاسیې ستونزه او د زیاتره تعلیمي مؤسساتو لپاره د لازمو تعمیراتو او ودانیو نشتوالی ګڼل کیږي. پر دې سربیره په وردګو کې د ښځو ښوونې او روزنې ته لکه څومره چې مناسبه ده، پاملرنه نه کیږي. بلکې د وردګو په ځینو سیمو کې که د ښځو ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځۍ تر شپږم پورې رسیږي، نورې ټولې له دویم او دریم ټولګي څخه لوړ صنفونه نه لري چې دا ستونزه هم یو لوی ګواښ دی. باید وویل شي چې ښوونه او روزنه په هر نارینه او ښځینه مسلمان فرض ده، خو په سیمه کې روانې ستونزې او د ښځو د تعلیم په وړاندې ځینې منفي حساسیتونه زموږ په ټولنه کې د ښځو د تعلیم موضوع له یوه ژړوونکي رکود سره مخ کړې ده. همدارنګه اوس مهال خو د ورګو په هغو ساحو کې هم د نجونو ښوونځي تر ګواښ لاندې دي چې دوه درې کلونه مخکې هلته تعلیم په ښیرازه توګه پر مخ روان وو.

دویم: په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول

د وردګو په سیمه کې د لوړو زده کړو د موسساتو رامنځته کول ځکه اړین دي چې د اټکل له مخې د هیواد د وګړو د نفوس په اندول په وردګو کې د باسواده نارینه وګړو او محصیلینو شمیر د ټول هیواد په سطح په لومړي کتار کې ځای نیولی دی. باید وویل شي چې په هیواد کې د سترې غمیزې په ترځ کې له ډیرو سختو شرایطو، ستونزو، بمباریو، جګړه ایز حالت، ورانیو او ډول ډول ناخوالو سره سره د وردګو خلکو په خپلو سیمو کې د ښوونې او روزنې بنسټ ته ځانګړې پاملرنه کړې او د زده کړې د ځانګړې طبیعي مینې او علاقې په بنسټ یې د ښوونې او روزنې په چارو کې د ځینو اړوندو خیریه موسساتو پاملرنه خپلې خوا ته را جلب کړې وه. په دې لړ کې ګڼ شمیر لومړنۍ او منځنۍ ښوونځۍ او لیسې تشکیل شوې، په زرګونو زده کوونکیو له لیسو څخه د فراغت وړاړ تر لاسه کړ چې د هیواد زیاتره پوهنتونونه، دولتي او د مرستندویه ادارو دفترونه پرې ښکلي دي او نوموړې لړۍ د لوی خدای (ج) په مرسته پر مخ روانه ده.

نو له همدې کبله ضروري خبره ده چې د وردګو سیمه د خپل جغرافیایي او علمي اهمیت له مخې د یوه ښکلي پوهنتون درلودونکې وي. په دې اړوند لومړۍ د هیواد په دننه او بهر کې له هغو ټولو وردګو استادانو، پوهانو، روڼ آندو، روحانیونو، ملي سوداګرو، او ټولنیزو شخصیتونو څخه هیله کیږي چې د دې روښانه سیالۍ ډګر ته له بل هر چا څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخه را وړاندې او د خپلو هر اړخيزو مرستو، اغيزو او نفوس له مخې د خپلو بچيانو او راتلونکو نسلونو د خدمت لپاره په سيمه کې د دې ښکلي او روښانه نوښت بنسټ کيږدي. د دې کار شونتيا له بل هر وخت څخه اوس په سيمه کې زياته شوې او په لومړي سر کې داسې هم کيدای شي چې د اړوندو دولتي او نړيوالو مرستندويو اړخونو سره د تفاهم له مخې د سيدآباد د ژوناليزم انستيتوت ته د لومړي ګام په توګه پراختيا ورکړل شي (داسې ويل کيږي چې له بده مرغه دغه انستيتيوت اوس مهال له فعاليت څخه لويدلی دی) که چيرې نوموړی انستيتيوت فعاليت نه کوي)، نو کيدای شي د هغه معادل يوه بله تعليمي موسسه جوړه شي. په دې توګه چې تر څنګ يې يوه يا دوې نورې پوهنځۍ تشکيل او کرار کرار په يوه ستر پوهنتون بدل شي. البته بايد و ويل شي چې د پوهنتون لپاره د داسې يوې مرکزي سيمې غوره کول ضروري دي چې پراخه، ارته او هواره ځمکه و لري او په شاوخوا کې يې د داسې يوه پرمختللي او پراخ ښار شونتيا وي چې د زمانې د نويو نقشو، سړکونو او هر اړخيزو اړتياوو بنسټونه په نظر کې نيولي وي.
د دې خبرې يادونه هم اړينه ده، چې که د وردګو د سيمې مشران، پوهان، عالمان، حکومتي چارواکي، ملي سوداګر، د مرستندويه مؤسسو مخور مشران او ټولنيز وګړي د دې سپيڅلي ګام او سيالۍ په پورته کولو کې ځنډ کوي، نو دا کار به نور خلک کوي البته په داسې توګه چې د ډير وخت لپاره به د وردګو د سيمې خلکو ته د دې روښانه هيلو د خپلولو چانس په لاس نه ورځي. د دې خبرې څرګندونه اړينه ده چې د لوی خدای ج په توفيق، د خپلو مشرانو، پوهانو، مخلصو اړخونو او خلکو د هر اړخيزې همکارۍ په ترڅ کې د دې شونتيا شته ده. لکه څنګه چې د وردګو سيمه د زده کوونکيو او محصيلينو له اړخه بډايه ده په همدې توګه هلته د يوه ستر او علمي پوهنتون د جوړيدو امکانات هم له بلې هرې سيمې څخه زيات دي. له بلې خوا د وردګو سيمه هغه سيمه بلل کيږي چې له خپلې غريبې غيرې څخه يې لسګونه داسې استادان ټولنې ته وړاندې کړي دي چې د نړيوالو پوهنتونونو په کچه يې دوکتوراوې او ماسترۍ ترلاسه کړې او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدیځو پرمختللو هیوادونو کې د تدریس چارې پر مخ وړي او د لویو لویو ویاړونو د لاسته راوړلو جوګه دي چې په دې برخه کې د دوکتور زرجان بها، دوکتور بهاوالدین بها، دوکتور عبدالعلي وردګ، دوکتور عبدالولي وردګ، دوکتور عبدالله جان وردګ، دوکتور سورګل وردګ او داسې نورو ویاړمنو نومونه د یادولو وړ دي. نو په دې وسیله د دې کار امکان شته دی چې د دې استادانو په هراړخیزه همکارۍ د وردګو د پوهنتون کار نور هم چټک شي او زما په آند هغوی حاضر دي چې په وقفه یي ډول د خپلو بچیانو د روزنې لپاره راشي او دغه مبارک کار ته پراختیا ورکړي.

دریم: په وردګو کې د یوه مرکزي ښار رامنځته کول

دا خبره جوته ده چې ښارونه د انسانانو د پرمختګ په لاره کې اغیزمن رول تر سره کولی شي او ښارونه له هغو محلاتو څخه عبارت دي چې د انسانانو سیاسي، کلتوري، پوهنیزې او هر اړخیزې ودې ته لاره پرانیزي او زیات وګړي په ښارونو کې په ډول ډول کارونو ګمارل کیږي. په همدې توګه د یوې ښکلې نقشې په پلي کولو سره ښارونه انسانانو ته د خپل جوړښت داسې منظم شکل په لاس ورکوي چې د ژوند د هستوګنځای زیاتې آسانتیاوې په پام کې نیولې وي. ښارونه په ټولنه کې د ښایستونو زانګو او د هراړخیزو پرمختګونو مینديې ګڼل کیدای شي.

د وردګو سیمه د یوه اساسي او نوي ښار د رامنځته کیدو لپاره یوه غوره او مناسبه سیمه ده، چې د خپلې طبیعي ښکلا، جغرافیایي موقعیت، زړه وړونکې هوا، سمسورو باغونو، زیارکښو خلکو او د اوبو د سیندونو او زیرمو له کبله په ډیره آسانۍ سره د یوه ښیرازه ښار موجودیت ته ښکلا ور ببښلی شي. باید وویل شي چې د سیمې وګړي به تر هغه مهال پورې د یوه پرمختللي ژوند څخه برخمن نه شي ترڅو په سیمه کې د یوه پرمختللي ښار شونتیا او جوړښت نه وي رامنځته کړی. په دې هکله د وردګو خلک له بل هر چا څخه زیات مستحق او د دې وړتیا لري چې د خپل هر اړخیز یووالي په پایله کې په سیمه کې داسې یو ښار رامنځته کړي چې ګوته ورته په غاښ و نیول شي. البته باید وویل شي چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګو کې د ښار رامنځته کیدل په دې ډول ممکن دي چې د هیواد په دننه او بهر کې د وردګو پانګوال او شته من وګړي د لومړي ګام په توګه او د مخکیني توافق او نقشې له مخې په ټاکلې شوې سیمه کې یوازې د خپل ځان لپاره یو یو کور په پاخه او اساسي ډول جوړ کړي او د امکان په صورت کې د ښار په صنعتي برخه یوه یوه داسې فابریکه جوړه کړي چې زیاتره خام مواد یې په سیمه او نږدې بازارونو کې موجود وي او نوموړی کار د خپل ملي احساس او زړه سوي له مخې تر سره کړي. د دې کار په نتیجه کې به له یوې خوا د هیواد په دننه او بهر کې شتمن وردګ اوسیدونکي په خپله سیمه کې د کورونو او صنعتي فابریکو خاوندان شي، له بلې خوا به یې په خپله سیمه کې اقتصادي ګټو ته لاره هواره کړې وي او د هغه متل مصداق به ریښتینی شي چې (د کور ګټه د لاهور ګټه). همدارنګه لدې سره سره به یې د سیمې نادارو او غریبو خلکو ته د کار د زمینې په برابرولو سره د خپلو خلکو په وړاندې خپل اسلامي او ملي رسالت ادا کړی وي. باید وویل شي چې که نوموړی ښار د هغه پوهنتون په شاو خوا کې را تاو شي چې مخکې یې یادونه و شوه، نو سیمه به نوره هم د ښکلاوو غیږې ته ور منډې کړي.

د وردګو د جغتو په ولسوالۍ کې له بونګي څخه رانیولې تر خوجاوو پورې د سړک ختیځې خواته ارته او لویه دښته، د سیدآباد په ولسوالۍ کې د ټوپ، منګلیو او شش کلا دښتې، د چک او جلګې په ولسوالیو کې هم ډیرې داسې هوارې ځمکې او دښتې شته دي چې د ښار بریالی نقشه پکې پلي شي.

د ګوربت غر په توریستي سیمه بدلول او د اوبو بندونه

د ګوربت غر د وردګو د سیمې په زړه کې موقعیت لري ختیځ لور ته یې د سیدآباد د ولسوالۍ د شنیز او ونخي درې موقعیت لري لودیځ لور ته یې د جغتو د ولسوالۍ اړوند د ګلدرې سیمه، د چک د ولسوالۍ د ګردن مسجد دره پرته ده، چې لمنه یې د خوات تر درې پورې غزیدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګوربت د غره شمالي خوا د امبوخاک په سیمه کې د چک او خوات د درې سیند پرې کوي او جنوبي خوا ته يې د غره په يوه څنګ کې د مهرو او په بل څنګ کې د لوی او واړه ايرباب کلي موقعيت لري. نوموړې سلسله د وړو وړو غونډيو په شکل کې د وردګو له عزيز کلا څخه تيريږي او د غزني د ولايت سرحد له وردګو سره بيلوي. د نوموړي غره منځنۍ برخه بيا هم هغه ساحه ده چې ختيځ لور ته يې د شنيز د درې د باغک او ځنيې نور لوی او واړه کلي او لويديز لور ته يې د ګلدرې ښکلې او ښيرازه سيمه پرته ده. په دې منځنۍ برخه کې د اوبو لويې لويې زيرمې او ستر ستر چمنونه موقعيت لري چې د ځينو ګلورينو غونډيو سربيره پراخه او ارته ځمکه لري چې د لوی خدای ج په ستر حکمت د خپلې ځانګړې ښکلا او سمسورتيا څخه برخمنه ده چې د سيمې د خلکو ملکيت ګڼل کيږي. بايد وويل شي چې نوموړې غرنۍ سيمې دګلدرې، باغک، مهرو، ستر ايرياب، ګردن مسجد، غاښي، اونخي او داسې نورو کليو او درو تر منځ ويشل شوې او د هرې سيمې د خلکو ونډه معلومه ده، چې خلک يې يوازې د بوټو، چمنونو، وښو، بيدې او داسې نورو طبيعي سرچينو څخه ګټه اخلي او خپل څاروي د دوبي په موسم کې د څر لپاره ورليږي. همدارنګه اوبه يې هم د يادو شوو سيمو د خلکو ځمکې خړوبوي چې په پسرلي کې ډيرې مستې وي، خو په دوبي اومنې کې د هغه بهير ډير سست وي.

د ګوربت د غره مرکزي سيمه د کابل ـ کندهار د لويې لارې لوديځ پلو ته په ډير نږدې واټن کې موقعيت لري او د سړک د درلودلو په صورت کې شايد موټر د يو ساعت مزل په وهلو سره له عمومي پاخه سړک څخه د غره سر ته ورسيږي. نو په توريستي سيمه باندې د ګوربت د غره بدلول يو غوره کار او نيک کار ګڼل کيږي چې د خپلو خلکو، حکومتي ادارو او اړوندو اړخونو پاملرنه ورته را اړوم.

په دې اړه بايد وويل شي چې په لومړي سر کې د سيمې خلکو ته وړانديز کيږي، چې د ګوربت له اوسنيو طبيعي او کرنيزو محدودو ګټو پر ځای ښايي لويو او هميشنيو ګټو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس و غزول شي په لومړي سر کې د ګوربت په هواره ځمکه او غونډیو کې په زیات شمیر میوه دارې او بې میوې ونې و کري، د سیمې پانګوال پکې ښکلي ښکلي هوټلونه جوړ او د سترو غرونو په منځ کې د برېښنایي موټرونو یا کیبل کار سستم منځته راوړي، پارکونه پکې جوړ کړي، د لوبو ډګرونه را منځته او کرار کرار د یوې توریستې سیمې ټول اړوند بنسټونه پکې پلي کړي.

البته د دې خبرې یادونه اړینه ده، چې نوموړی کار په یوه لنډه وخت کې شونی نه دی، خو د خلکو د اقتصادي وضعیت په ښه کیدو، د وخت په تیریدو، د سیمه ایزو خلکو، مشرانو او دولتي چارواکو په ګډې همکارۍ سره د یوه بریالي پلان له مخې نوموړی کار شونی دی.

په همدې توګه د ګوربت د منځنۍ برخې دواړو خواوو یعنې د ګلدرې او شنیز د درې خواوو ته د اوبو د بندونو د جوړولو ډیر امکانات شته چې د لازمې پانګې، پخې ارادې او کلکو منډو ترړو په وسیله د ګوربت اوبو ته بندونه جوړیدای شي او د سیمې په ښکلا، د کرنیزو ځمکو په خړوبولو او د سیمې په آبادۍ کې زرغون انقلاب رامنځته کولی شي. د ګوربت د ګلدرې خوا ته د اوبو زیاتې سرچینې موجودې دي چې د کال په اوږدو کې تقریبا شپږ میاشتې اوبه بیکاره ځي او ضایع کیږي. د ګلدرې(پخواني کندکول) خوا ته دګوربت دوه ستر ناوونه غزیدلي چې یوه ته یې میانه کوه او بل ته ستر تنګی ویل کیږي نوموړي دواړه ناوونه د ښایسته او سترو کاسو په درلودلو سره د دې وړتیا لري چې هلته په آسانه شرایطو سره د اوبو بندونه رامنځته شي خو په میانکو کې نوموړې شونتیا نظر ستر تنګي ته ډیره زیاته لیدل کیږي. په دې لړ کې د ملي پیوستون د پروګرام له پانګې ځخه هم ګټه اخیستل کیدای شي.

په همدې توګه د وردګو د جغتو د ولسوالۍ د باریکاو او د هنې سیمو ته ځیرمه غرونو کې هم د اوبو د بندونو جوورولو ښه شونتیا لیدل کیږي، چې د نومیالي انجنیر صاحب محمد عارف رسولي د ډاکار د موسسې په مرسته دغه کار په دهنه کې کړی دی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای ځمکو ته یې یو بند جوړ کړی چې د وردګو خلک له ښاغلي انجنیر صاحب رسولي څخه د زړه له کومي مننه کوي. په یادوو شوو سیمو کې تر ژورې څېړنې او مطالعې وروسته هلته هم د کرنې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو بندونه رامنځته شي. همدارنګه د سید آباد د ولسوالۍ د آبدرې، تنګي او دایمرداد ولسوالۍ د تنګي سیدان په سیمو کې هم د بندونو د جوړولو پروسه پلې کیدای شي. د دې بندونو په رامنځته کیدو سره د سیمې د کرنې زیاتو ځمکو ته اوبه پیدا کیږي، د کاریزونو په اوبو مثبت اثر غورزوي او د سیمې په ښکلا کې زیاتوالی راولي. په همدې توګه د توریستي چارو لپاره هم سیمه د ځانګړي اهمیت وړ ګرزي چې د حکومت، چارواکو، موسسو او ټولو اړونده اړخونو پام ورته را اړوم.

د جغتو د سلطان د بند سره څیرمه د تفریحي پارکونو جوړول

د جغتو د سلطان د بند ختیځ لوري ته د بند په خوا کې ښې ډیرې هوارې ځمکې او دښتې موجودې دي، چې د پراخو تفریحي پارکونو، بڼونو، میوه لرونکیو او زینتي ونو د ځنګلو د رامنځته کولو وړتیا لري. کیدای شي نوموړې سیمه د ښکلي بند او په دوبي کې د معتدلې هوا په درلودلو سره په یوه پراخه تفریحي او توریستي سیمه بدله او د سیل کوونکو پاملرنه ورته راجلب شي. البته د نوموړې سیمې لپاره د اوبو رسول که څه هم چې د بند له کاسې څخه لوړه ده او د دې شونتیا نه لیدل کیږي چې له بند څخه د ویالې د کیندلو په وسیله اوبه ورته برابرې شي، خو کیدای شي په داسې یوه نقطه کې څو لوی لوی حوضونه جوړ شي چې په هواره ځمکه حاکم وي او دښتې ته د اوبو د رسولو وړتیا ولري. یاد شوو حوضونو ته د یوه او څو ځواکمنو واټرپمپونو په وسیله اوبه د بند له کاسې څخه پمپ او بیا د حوضونو له اوبو څخه د پارکونو د چمنونو او بڼونو په خړوبولو کې کار واخیستل شي. په همدې توګه کیدای شي چې په دوبې کې د سیلانیانو لپاره په همدې ځای کې د لامبو حوضونه هم رامنځته شي. له نوموړو پارکونو او حوضونو څخه د ګټه اخیستونکو څخه د حکومتي چارواکو او اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې او د یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفاف نظام له لارې کیدای شی چې د ټکټ په وسیله معین مقدار پیسې واخیستل شي، چې په هر کال کې به سیمې ته یو زیات مقدار پیسې د ګټې په توګه راځي. که چیرې نوموړې ځمکې حکومتي وي او هغه څوک چې دا کار سر ته رسوي کیدای شي چې د حکومتي اړوندو ادارو سره د تفاهم له لارې یاد شوی سیستم جوړ کړي او بیا له دیرشو څخه تر څلویښتو کلونو پورې د نوموړو پارکونو او تفریحي ځایونو ګټه تر لاسه کړي او له هغه وروسته پارکونه د حکومت په واک کې ورکړل شي. په همدې توګه که نوموړې ځمکې د خلکو ملکیت وي، نو هغوی کولی شي چې له خپلو ځمکو څخه په یاد شوي ډول په خپله د یاد شوي سیستم له مخې استفاده وکړي. همدارنګه د دې کار شونتیا هم لیدل کیږي چې د پارکونو سره څیرمه د سیمې د شتمنو خلکو له خوا په ډیر عصري او پاک ډول مختلف دوکانونه، سوداګریزې هټۍ او هوټلونه رامنځته شي او د بند د اوبو د پاسه د سیلانیانود چکر وهلو لپاره د وړو بې خطره تفریحي کښتیو رامنځته کول هم په نظر کې ونیول شي، چې سیمه ایزو خلکو ته به هر کال په هغه موسم کې د زیاتې ګټې درلودونکې وي، چې په بند کې د اوبو سطحه لوړه وي. همدارنګه کیدای شي چې د پارک په یوه څنډه کې په سالمه توګه د کبانو د روزلو حوضونه او له بند څخه په سالمه او روا توګه د کبانو د ښکار کولو او د ځینو ځانګړو هوټلونو له لارې د کبانو د کباب کولو آسانتیاوې هم په نظر کې ونیول شي. په سیمه کې د دې او ورته کارونو تر سره کیدل به نوموړې سیمه په هیواد کې ډیره مشهوره او د کورنیوا بهرنیو سیلانیانو بهیر به ورته را مات شي چې په مشهورتیا سر بیره به یې د سیمې خلک زیاتې اقتصادي ګټې په لاس راوړي، د کار کولو زیات فرصتونه به پیدا او د سیمې زیاتره ځوانان به اړ نه وي چې نورو ځایونو ته د کار کولو لپاره ولاړ شي. په همدې توګه د دې ګامونو په پورته کولو سره د دې شونتیا هم لیدل کیږي چې د سیمې کرنیز توکي او میوې لکه منې، زردالو او داسې نور د خرڅلاو مارکیټ ته د سیلانیانو د لیدلو په وسیله غوره لاره و مومي. چې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول ځيزونه د سيمې د کلتور د پياوړتيا، ټولنيزو ارزښتونو د پيژندلو او اقتصادي ودې د پراختيا په لاره کې لوی لاس درلودلی شي.

د کلتوري هڅو پراخوالی

ادب او کلتور له هغه بنسټ څخه عبارت دی، چې د يوې ټولنې نوم ژوندی ساتلی شي او پخپلو اصيلو آرونو سره يې د پرمختګ له کاروان سره ګام په ګام مخ پر وړاندې بيايي. په دې هکله ما مخکې هم يوه ليکنه کړې چې د ځينو پښتو بريښنايي پاڼو له لارې خپره شوې هم ده او د دې خبره يادونه بيا هم اړينه ګڼم هغه ټولنه او يا هيواد چې خپل کلتوري او فرهنګي آرونه فعال و نه ساتي د تلپاتې او فعالو ټولنو په ډله کې نه حسابيږي، بلکې غوره خبره دا ده چې د يوې ټولنې فرهنګي ستې د خپل کلتور، ادب، تاريخ او ټولنيزو ارزښتونو په اړه پراخې څيړنې او مطالعه وکړي. ياد شوي بنسټونه غښتلي او د لا ځواکمنتيا لپاره يې جوت ګامونه پورته کړي.

په دې هکله په ټولنه کې تر ټولو لوی رسالت او مسئووليت د نوموړې ټولنې د پوهانو، روحانيونو، ليکوالانو، شاعرانو، اديبانو او ټولنيزو شخصيتونو ته متوجه دی، چې په خپلو ليکنو، ښه نيت او هراړخيزو هڅو سره د پوهې، کلتور، او ادب ډګرونه تاوده و ساتي. له نيکمرغه چې په دې وروستيو کې د وردګو فرهنګپالو خلکو د ژوند دې اساسي بنسټ ته په ځانګړې پاملرنې سره يو لړ فرهنګي فعاليتونو ته لاس اچولی دی چې د لا ځواکمنتيا او غښتلي توب تمه يې کيږي. په دې لړ کې د ادبي بهيرونو، علمي سمينارونو او غونډو جوړول، د کتاب د لړۍ د چاپ او ژباړې ته ځانګړې پاملرنه، د سيمې د تاريخي ارزښتونو ليکنه، د سيمې د نوماندو او نومياليو شخصيتونو تقديرول، د سيمه ايزو خپرونو نشرول او داسې نور کارونه که څه هم چې تر دې مهاله په ابتدايي شکل کې دي خو د زيات ارزښت او تقدير وړ دي.

د وردګو په سيمه کې د ځوانانو او فرهنګپالو له خوا ورته کارونه د ادبي کاروان په سمسور بڼ کې د غوړيدليو ګلونو په څير ښکاري، چې ښې پالنې او روزنې ته يې د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوندو اړخونو او د وردګو د نوماندو شخصیتونو او علمي ستړو ځانګړې پاملرنه را اړوم.
باید وویل شي چې تر اوسه پورې د وردګو د سیمې د علمي کړیو له خوا تر سره شوي دي چې حلیمي صاحب یې د فرهنګی برخې په ترڅ کې یو شمېر ته اشاره کړې ده نو ځکه یې له تکرار څخه دلته ډډه کوم.

باید وویل شي سره لدې چې ذکر شوي کارونه په دې لاره کې د قدر او اهمیت وړ دي، خو د سیمې د پوهنیزو او کلتوري تندې لپاره ناکافي او یوازې د کار پیل ګڼل کیدای شي، چې لا پراخوالي او غوړیدو ته اړتیا لري.

د چک د بریښنا د فابریکې اساسي بیا رغونه

لکه څنګه چې ګران لوستونکي او د انساني ټولنې زیاته برخه پدې ښه پوهیږي، چې بریښنا د نوي ژوند او نوي پرمختګ د ماشین د چلولو دنده پر غاړه لري او تر ټولو ښه ځواک ګڼل کیږي. په همدې توګه بریښنا د ژوند ښکلاوو ته سمون او داسې پرمختګ وربښي چې د پرمختللو او عصري ټولنو له کاروان سره یې یو ځای کوي. باید وویل شي چې د نړۍ د پرمختللیو هیوادونو د ژوند پرمختګ زیاتره د بریښنایي ځواک پر متړ ولاړ دی. د افغانستان وګړي هم د بریښنا د نعمت له تولید او رامنځته کیدو سره زیاته مینه لري او غواړي چې د بریښنایي ځواک په وسیله د خپل ژوند د پرمختګ چارو ته سمون ورکړي.
د وردګو ولایت د چک فابریکه په ۱۹۴۰ میلادي کال د جرمني د زیمینس د کمپنۍ په تخنیکي مرسته د نوموړي ولایت د چک په ولسوالۍ کې جوړه شوه تولیدي ظرفیت یې ۱۱ میګاواټه بریښنا دی چې د هیواد د لومړي کتار بریښنایي فابریکو څخه ګڼل کیږي. د کورنۍ جګړې د پیل څخه د مخه د نوموړې فابریکې بریښنا کابل ته لیږدول کیده او د وردګو یوازې څو هغو محدودو کلیو ته له نوموړې فابریکې څخه بریښنا ورکړل شوې وه چې فابریکې ته څیرمه او په نږدې واټن کې واقع وو.
د کورنیو جګړو په کلونو کې د هیواد د نورو زیربنایي بنسټونو په څیر نوموړې فابریکې ته هم تخنیکي او هراړخیز زیانونه هرو مرو رسیدلي او له سالمې پالنې څخه بې برخې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په عمومي توګه روغه پاتې شوې چې د هغه يو علت د فابريکې په اړه د سيمې د خلکو او مشرانو ځانګړې پاملرنه ګڼلی شو چې د چور او تالان له لاسونو يې و ژغورله.

نوموړې فابريکه درې توربينه لري چې په اوسنۍ وخت کې ددې فابريکې له دريو توربينونو څخه يوازې يو توربين روغ او د کار کولو جوګه دی دوهم توربين يې زياتې ستونزې لري او کله کله خو د کار کولو وړتيا له لاسه ورکړي، خو دريم توربين يې بيخي له کاره لويدلی او د جرمني ماهرانو د څرګندولو سره سم يې بايد پر ځای بل توربين نصب شي.

د نوموړې فابريکې کانال له خړو ډک او پاکولو ته سخته اړتيا لري. سره لدې د ۱۳۸۴ هجري لمريز کال د چنګاښ په مياشت کې د جرمني د هيواد د GTZ او THW مرستندويو مؤسسو د هغه د کانال د پاکولو په کار پيل وکړ او پروګرام يې درلود چې د هغه د کانال د پاکولو څخه به وروسته د نوموړې فابريکې په تخنيکي او فزيکي بيارغونه پيل کوي، خو د نا څرګندو دلايلو او ځينو سيمه ايزو خلکو د بېځايه شکايت له کبله د انرژۍ او بريښنا د وزارت له خوا يې د بيا رغونې کارونه و تړل شول او نوموړې مؤسسې يې له سيمې څخه وتلو ته اړ کړې.

ضرروي ده چې نوموړې فابريکه په سم او اساسي ډول بيا ورغول شي او د هغه بريښنا د وردګو ټولې سيمې ته ورکړل شي، چې نوموړی کار د خلکو په ژوند کې لوی مثبت بدلون رامنځته کولی شي. په همدې توګه د نوموړې فابريکې له توليدي بريښنا څخه د وردګو ښار، د وردګو پوهنتون، صنعتي ښارګوټي او تفريحي ځايونو ته بايد بريښنا و ليږدول شي او د يوه عصري انقلاب په کرښه سم شي.

صنعتي او سوداګريزو چارو ته وده ورکول

سوداګريزو او صنعتي چارو ته مخه کول د انسانانو د ژوند لوری په مثبته لاره سموي او د نړۍ په زياتو هيوادونو کې تجربه شوي ده چې د بل هر کسب په انډول د سوداګريز او صنعتي چارو خاوندان د ښه ژوند او غوره راتلونکي څخه برخمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو په دې توګه وړاندیز کیږي چې د وردګو اوسیدونکي د بل هر چاپه پرتله او له بل هر کسب څخه سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي او په هغه کې فعاله ونډه واخلي. له یوې خوا به یې د خپل ژوند بهیر ته د ښکلا او بډاینې رنګ ورکړی وي او له بلې خوا به یې د هیواد د اقتصاد د بیا رغونې په چارو کې لویه ونډه درلودلې وي. د وردګو سیمه د سوداګریزو او صنعتي چارو لپاره یوه غوره سیمه ده چې د هیواد د دوو لویو ښارونو غزني او کابل په منځ کې واقع ده، د لوګر د پل علم او ګردیز ښارونه هم په نږدې واټن کې ورته پراته دي چې په ډېر کم وخت کې له نوموړو ښارونو څخه د اړتیا وړ خام مواد نوموړې سیمې ته لیږدیدی شي. په همدې توګه صنعتي او سوداګریزې چارې د سیمې خلکو ته د دې وړتیا ور په برخه کولی شي چې د نړۍ له بیلابیلو پرمختللو کمپنیو سره اړیکې ټینګې، د خپل فکر دایره پراخه او د نوې تکنالوجۍ په وسیله سیمې ته په ملي او نړیواله کچه د پانګې اچولو زمینه برابره کړي. په همدې توګه باید وویل شي چې د وردګو خلک له دې کبله باید د سوداګریزو او صنعتي چارو ته مخه کړي چې د خپل ژوند د سمون لپاره بله داسې مناسبه چاره نه لري چې زموږ خلک خپل ژوند ته پرې هر اړخیز سمون ورکړي. ځکه چې په سیمه کې د کرنې ځمکې ډیرې کمې او په زیاتره ځایونو کې بیا د کرنې او حتی د څښاک د اوبو کمی محسوس کیږي. په دې اړه ما د خپلې لیکنې په لومړیو برخو کې هم یادونه کړې ده چې بیا تکرار ته یې اړتیا نه شته خو د یوې خبرې یادونه اړینه ده هغه دا چې د سوداګریزو او صنعتي چارو په منځته راوستلو او غوړیدو کې د لومړي ګام په توګه د هیواد د ننه او بهر د سیمې پانګوال غوره رول ترسره کولای شي.

د ناوړه سیمه ایزو رواجونو اصلاح او سمون

رواجونه د یوې ټولنې د وګړو د ژوند سره سم څنګ په څنګ پر مخ درومي چې د نوموړې ټولنې د کلتور یوه بنسټیزه برخه یې ګڼلی شو. ځینې یې په طبیعي توګه د ملت د وګړو په منځ کې موجود وي، خو ځینې نور بیا د وخت د اړتیاوو او غوښتنو سره سم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنې د وګړو ژوند ته د ورتګ لاره مومي. رواجونه، دودونه او عنعنات په دوه ډوله ویشل کیدای شي چې ښه او بد رواجونه یې ګڼلی شو.
ښه دودونه له هغو رواجونو څخه عبارت دي چې د یوې ټولنې د ژوندون له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ لګوي او د نوموړې ټولنې د پرمختګ سبب کیږي. خو ناوړه رواجونه او د سیمه ایزو خلکو له خوا د هغه پالنه د ټولنې د وګړو له دیني، ملي، اخلاقي او ټولنیزو ارزښتونو سره اړخ نه لګوي، بلکي په ټولنه کې د هغه موجودیت، پالنه او پراختیا د ټولنې د پرمختګ لارې تړي او خلک یې له یو زیات شمیر ستونزو سره مخ کوي. په همدې توګه پالنه یې ښه کار نه بلکي یو عار او ننګ ګڼل کیږي.
د وردګو په سیمه کې هم د یو لړ ښکلیو او مثبتو رواجونو تر څنګ یو لړ منفي او ناوړه رواجونو په اوسني وخت کې د خلکو په ژوند پنجې خښې کړې دي، چې د سیمې د خلکو د پرمختګ د لارې لوی خنډ او د هغوی ژوند یې له سترو سترو ګواښونو سره مخ کړی دی. د دې منفي رواجونو په منځ کې یو د خپلو لورانو پلورل او په نجلۍ باندې له مقابل طرف څخه د حد نه زیات ولور اخیستل ګڼل کیږي چې د وردګو د ځوانو هلکانو او ځوانو نجونو ژوند یې له یوه ستر ګواښ او لویو ستونزو سره مخ کړی دی. نوموړی رواج په داسې وخت کې زور مومي چې له بل هر وخت څخه خلک زیات د اسلام د مبارک دین په اړه معلومات او داسې عقیده لري چې د خپلې خور او لور ولور اخیستل د هغه د پلار، ورور. کاکا او کورنۍ لپاره ناروا دی، بلکي د اسلام د مبارک دین د بنسټیزو اساساتو له مخې مناسب او معقول مهر د نجلۍ شرعي حق دی چې په باید په بشپړه توګه د هغه په واک کې ورکړ شي. باید وویل شي چې نوموړی رواج د ورځې په تیریدو سره لا پراخوالی مومي او د پلرونو او د کورنۍ د سرپرست مشرانو سره دا روحیه نوره هم غښتلي کیږي چې خپل اولادونه په لوړه بیه خرڅ کړي. په نجلۍ باندې د لوی ولور اخیستلو رواج په ټولنه کې د کورنیو تر منځ د یو زیات شمیر بدیو، شخړو او ناوړه تربګنیو پیدا کیدو ته لاره هواره کړې ده او د هغو کورنیو تر منځ پرې همیشنی زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدوالی رامنځته کیږي چې پخپل منځ کې په اصطلاح دوستي سره کوي. یو بل تاوان یې دا دی چې په ولور باندې خرڅه شوې نجلۍ د خپلې کوژدې وروسته مجبوره وي چې تر هغه مهال پورې څو کلونه د خپل پلار په کور کښینې چې خاوند یې له ایران، عربي هیوادونو او یا له بل ځای څخه د سختې مزدورۍ په وسیله د ولور پیسې را پیدا او یا یې له چا څخه قرض کړي چې بیا وروسته نه له خاوند او نه له میرمنې سره د یوه خواږه او نیکمرغه ژوند د سر ته رسولو شونتیا پاتې کیږي.

یو بل بد رواج په بدل سره د نجونو ودول دي چې په وردګو کې یې په لویه پیمانه ځای نیولی چې نوموړی کار د اسلام د مبارک دین او بشري حقوقو له مخې یو ناوړه دود ګڼل شوی ځکه چې په دې صورت کې نجلی د هر راز حقوقو څخه محرومه پاتې کیږي بلکې عاجزه، بې ژبې او کمزورې نجلۍ یوازې د خپل ورور د هوس او خوشحالۍ قرباني کیږي. بل لوی تاوان یې دا دی چې که د دې ډول یوې واده شوې نجلۍ ته د هغه د ګناه او تیروتنې په مقابل کې د خپل خاوند، لیوره، خاښې، خسر او یا د کورنۍ د نورو غړو له خوا څه ویل کیږي نو مقابل طرف هم په خپل کور کې پرته له کومې تیروتنې بالمثل تاوان په خپل کور کې هغه نجلۍ ته رسوي چې د دوی د خور او یا لور په مقابل کې ور واده شوې او هیڅ راز ګناه یې نه ده کړې. په همدې توګه د بدل د واده نجلۍ له هغه مناسب رواجي پوښ، کالیو او د کور له فرش اوظرف د لاسته راړولو څخه هم زیاتره وخت محرومه پاتې کیږي، چې نجلۍ یې د خپل ژوند په اوږدو کې یوازې د ناوې کیدو پر مهال لاس ته راوړي. ځکه د بدل د واده ځینې کورنۍ دا توافق سره کوي چې هر څه ځان پر ځان چې په دې صورت کې یوه کورنۍ هم د خپلې خور او یا لور لپاره هغسې څیزونه نه رانیسي چې په د ولور په وسیله یې د واده کولو په صورت کې لاسته راوړلای شي. نوموړی کار په خپلو د خپلو اولادونو په وړاندې د یوه ټولنیز ظلم په وسیله سر راپورته کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې توګه یو لړ نور منفي رواجونه هم زموږ د خلکو په منځ کې وجود لري لکه په سیالۍ سره د خیراتونو کول، د مړي د کور له خوا په لومړۍ ورځ خیرات کول په داسې حال کې چې د اسلام مبارک دین د دریو ورځو لپاره د مړي د کور خواړه حرام ګڼلي دي، بلکي باید نور مسلمانان هغه کورنۍ ته چې مړی پکې شوی د خپلې اسلامي وروروګلوۍ له مخې او د خپل وس سره سم درې شپې او ورځې خواړه ورکړي.

باید وویل شي چې اوس مهال د وردګو سیمه او خلک د نسبي زده کړو څخه برخمن دي او د هیواد په کچه یې شاید د زده کړو ګراف په لومړۍ کرښه کې واقع وي، نو د دې ټولو سره سره چې زموږ د سیمې د خلکو ښوونیزه کچه په نسبي توګه لوړه او د یوزیات شمیر دیني علماوو، ماسترانو او ډاکترانو ټاټوبی ګڼل کیږي بیا نو څه دي چې په دې سیمه کې داسې لویو لویو او ناوړه ستونزو ځای نیولی دی؟ آیا د دې کار شونتیا شته ده چې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پیدا او د خپل خلکو ژوند له دغه راز تهدیدونو څخه و ژغورو؟

د نوموړې پوښتنې ځواب دا دی چې هو.د دې ستونزو او ناوړه رواجونو د له منځه وړلو لپاره یوه عملي پلان او تګلارې ته اړتیا شته چې د خپلو دیني بنسټونو له مخې د علماوو، پوهانو او قومي مشرانو د شورى له لارې ورته د حل لاره پیدا او په غوره رواجونو یې بدل کاندي. نوموړو ستونزو ته د حل لاره یوازې له همدې لارې ممکنه ده. که مو د لوی خدای ج په مرسته او د خپلو پتمنو وګړو د هراړخیزې همکارۍ په ترڅ کې نوموړو ستونزو ته د حل لاره پیدا کړه نو هله به په دې توانیدلي وو چې د ریښتني پرمختګ اساسي پړاوونه په بریالیتوب سره ووهو او د خپلو راتلونکو نسلونو لپاره د روښانه ژوند لاره په نښه کړو.

د وردګو تلویزیون جوړول:

خبري رسنۍ او بیا په ځانګړي توګه تلویزیون د خلکو په ژوند کې زیات بدلون راوستلای شي چې خپل رغنده او روزنیز پروګرامونه په موثره توګه د خلکو اذهانو ته ورسوي. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعاتو د آزادۍ د اوسني بهير څخه په استفادې سره وردګ هم کولای شي چې يوه تلويزيوني شبکه رامنځته کړي او په دې لړ کې د خصوصي سکتور څخه غوښتنه وکړي چې دغه کار وکړي. که چيرې په سيمه کې ستونزې وي نو د لومړي ګام په توګه کيدای شي دغه کار د هيواد په پلازمينه کابل کې صورت و مومي او د حالاتو له سميدو سره سيمې ته وليږدول شي. د تلويزيوني شبکې جوړيدل هيڅ ضرر نه لري بلکي ډير ژر د خپل فعاليت په سبب هغه پانګه ګټلای شي چې د تلويزيون په جوړولو لګيدلې ده. له بلې خوا تلويزيوني شبکه زموږ د ژبې د ځواکمنتيا او کلتوري آرونو د پيژندلو او د خلکو د رزولو لپاره ډيره مهمه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځلیکونه:

1. حبیبي، عبدالحی، نظری بر ادبیات پشتو، مترجم سمندر، مهتمم عبدالکریم پتنګ، پوهنځي ادبیات و علوم بشری. ۱۳۵۷ کال، ۳ مخ.
2. پټه خزانه، محمد هوتک بن داود په کال ۱۱۴۱ – ۱۱۴۲ هجري قمري کال په کندهار کې تالیف شوې ده، دوهم چاپ ۱۳۳۹ هجري شمسي، د پوهنې وزارت د دارالتالیف ریاست، ۴ مخ.
3. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، د لیکوال سریزه د ش پاڼه.
4. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورستي بک ایجنسي – پېښور. ۱۳۷۲ مخ.
5. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طالبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال. ۳۲۱ مخ.
6. یاد طالبي، محقق ډاکتر عبدالطیف، پښتني قبیلې. دانش خپرندویه خپرونه، کال ۱۳۸۵، ۲۱۱ مخ.
7. روند میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .۲۴۶ مخ .
8. پښتني قبیلې، ۲۱۲ مخ.
9. تواریخ خورشید جهان ،مصنف شیر محمد خان مرحوم ګنداپور ابراهیم زی، با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن. سنه ۱۳۱۸ هجری.۲۳۷ مخ.
10. حیات افغاني ۳۲۳ مخ.
11. ظفر کاکا خیل، سید بهادر شاه، پښتانه د تاریخ په رڼا کې، یونیورستي بک ایجنسي خیبر بازار پیښور. د افغانستان د علومو اکاډمۍ د کتابتون نسخه. ۱۳۷۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

12. پښتني قبيلې ۲۱۳.
13. پښتني قبيلې ۸۹.
14. يمين، پوهاند محمد حسين، افغانستان تاريخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمريز کال، ۲۵۸ مخ.
15. باوري، پوهنوال رسول، د سلام فرهنگي ټولنې انترنتي بريښناپاڼه.
16. کهزاد ،احمد علي، تاريخ افغانستان، لومړی ټوک، 254 مخ.
17. د هيواد لرغوني ښارونه او د تاريخ پاڼې دوهم ټوک ليکوال پوهاند رازقي نړيوال، ميوند خپرندويه ټولنه کابل. ۲۳۹ مخ.
18. پورتنی اثر ۲۴۰.
19. د آريانا موقعيت او د آرياييانو ځينې جغرافيايي سيمې، څېړونکی گل جان ورور وردگ د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ختيځ بيارغونې يا کور د خپرونو څانگه، 1381 کال، 39 مخ .
20. پورتنی اثر 45 مخ.
21. کهزاد احمد علي ، آريانا، دوهم چاپ، انتشارات اميری، ۱۳۸۶ کال. ۹۹ مخ.
22. سلام انترنيتي ويپ پاڼه د استاد رسول باوری ليکنه.
23. پورتنۍ اخځليک.
24. پورتنۍ اخځليک.
25. سلام فرهنگي ويب پاڼه http://www.salaamtolana.org/.
26. غبار، مير غلام محمد، جغرافيای تاريخي افغانستان، 1378 کال، 59 مخ.
27. د افغانستان جغرافيايي قاموس، د آريانا دايرة المعارف ټولنه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ، شپږم ټوک، 159 مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

28. روند ،میاخیل ،پوهنوال محمد عمر ،دپښتنو قبیلو شجرې او مېنې .146 مخ .

29. مرحوم قاضی عطا الله خان ، دپښتنو تاریخ لومړی ټوک ،خپرونکی، حربي پوهنتون، کابل، افغانستان ، د 1356 کال د زمری 15 نیټه ، 15 مخ .

30. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، 276 مخ .

31. تاریخ مرصع، تالیف د افضل خان خټک. مقابله، تصحیح او نوټونه له دوست محمد خان کامل مومند، یونیورستي بک ایجنسي – پېښور. ۶۲۳ مخ.

32. مخزن افغاني، تالیف آخوند درویزه سال تالیف ۱۰۷۳.

33. مخزن افغاني در باب نسب نامه افغانان در سال ۱۱۱۳ هجري نوشته شد.

34. محمد حیات خان، حیات افغاني، ژباړونکی محقق فرهاد ظریفي او محقق عبدالطیف یاد طلبي، سریزه، تحشیه او تعلیقات د اکاډمیسین عبدالشکور رشاد. دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۶ کال ص ۴۳۷ مخ.

35. غبار، میرغلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ جلد اول و دوم، مرکز نشراتي میوند تاریخ چاپ ۱۳۸۰ هجري شمسي، ص ۱۰۵.

36. تواریخ خورشید جهان ،مرحوم ګنداپورابراهیم زی با اهتمام عبدلقیوم و حاجي سید الرحمن، مخ.

37. تره‌ی، پوهاند ډاکتر حبیب الله، پښتانه،د دانش خپرندویه ټولنه، دویم چاپ د ۱۳۸۲ کال د وري میاشت. ۲۸ مخ.

38. د کابل سلطنت بیان دویم ټوک لیکونکی مونټ سنټوارټ الفنسټن، ژباړونکی پوهنوال ډاکتر محمد حسن کاکړ، د پښتو څیړنو بین المللی مرکز د افغانستان د علومو اکاډیمي. ۱۳۶۱ هجري لمریز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

39. د کابل مجله، د پښتو ټولنې میاشتینۍ خپرونه. پرله پسې 476 ګڼه د 1338 کال د کابل مجلې کلکسیون. د ښاغلی وجدي صاحب مقاله.
40. د ښاغلی ګل آغا احمدي وردګ په مټ د غازي محمد جان خان د ټولنې د ۱۳۸۶ هجري لمریز کال د کوچني اختر د د دوهمې ورځې د غونډې برابر شوی راپور. د محترم انجینر عبدالرحیم وینا.
41. پښتني قبیلې ۲۷۹ مخ.
42. د ښاغلی عبدالودد پښتونځار انټرنیټي ویبلوګ http://www.pashtoonzar.blogfa.com
43. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونې ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړي میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر، ۳۲ مخ.
44. عارض، پوهاند غلام جیلاني، ژباړونکی اورنګ زیب، د افغانستان د ولایتونو جغرافیه، د اریک ګرځنده کتابتونونو اداره، 1379 کال.
45. اتلس قریه های افغانستان، پروژه مطالعات دیموګرافي اداره مرکزي احصاییه صدارت اعظمی حوت، ۱۳۵۳ کابل ص ۲۲.
46. د ۱۳۸۴ کال احصاییوي کالنامه.
47. عارض ،پوهاند غلام جیلاني ،ژباړونکی اورنګ زیب ،دافغانستان د ولایتونو جغرافیه ،داریک ګرځنده کتابتونونو اداره ،1379 کال ،21 مخ .
48. پورتنی اثر څلویښتم مخ.
49. ځلانده راتلونکی، د وردګو ولایت د بیارغونې د بهیر څو اړخونه، د وردګو ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست. ۶۵-۶۴مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

50. یمین، پوهاند محمد حسین، افغانستان تاریخي، انتشارات کتاب، سال ۱۳۸۶ هجري لمریز کال ۱۷۴ – ۱۷۵ مخونه.
51. پورتنی اثر ۲۵۹ مخ.
52. پورتنی اثر ۲۶۰ مخ.
53. انترنیت(پته یې راڅخه لادرکه شوی ده).
54. عزیزي، سرمحقق نظر محمد عزیزي، باز شناخت از کتیبه های مکشوفه افغانستان،بنگاه انتشارات میوند، کابل ۱۳۸۵ خورشیدي، ص ۱۶۵.
55. تاریخ خط و نوشته های کهن افغانستان تالیف پوهاند علامه حبیبي ،نشر انجمن تاریخ و ادب افغانستان ، اکادمي علوم افغانستان کابل ، 1350 ، 26 مخ .
56. کوشانیان (مجموعه مقالات هشتمین سمینار بین المللی)،اداره کتابخانه اریک طبع اول ،1383 مقاله محقق نادر رسولي.
57. د افغانستان جغرافیایي قاموس ، 69 مخ.
58. ملی هدف فوق العاده ګڼه ، د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ ریاست خپرونیز ارګان د 1385 هجري شمسي د وري میاشت د 2006 کال اپریل د ښاغلي پښتونځار لیکنه .
59. ملي هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولایت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمریز کال دوړی میاشت د ۲۰۰۵ میلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولایت کاري ګزارش 1384.
60. د وردګو ولایت د مطبوعاتي دفتر د ۱۳/۱۱/۱۳۸۶ نیټې راپور.
61. د معارف مجلې د ۱۳۸۶ کال په وروستۍ ګڼه کې چې د هیواد په ټولو ولایتونو کې د دغه وزارت کارکړنو او ګزارش ته ځانګړې شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

62. مومنی، پوهاند عبدالحی تاریخچه طبابت و فارمسي و سيرتکاملي آن در افغانستان اکادمي علوم افغانستان 1384 کال 217 مخ .
63. ملی هدف فوق العاده ګڼه د وردګ ولايت د اطلاعاتو او فرهنګ زیاست خپرونیز ارګان د ۱۳۸۴ هجري لمريز کال دوړي مياشت د ۲۰۰۵ ميلادي کال سپتمبر ، 56 مخ د وردګو ولايت کاري ګزارش 1384
64. Afghanistan media landscape 2004
65. د همت الله امين زي انترنيتي ويبلوګ.
66. د وردګو د ولايت کلتوري یون په هکله ليکل شوی راپور، د ګل آغا احمدي وردګ ترتيب او ليکنه.
67. د وردګو ولايت د حسن بيک، تنګي، نيم پايکول، شنيز د سيمو له سپين ږيرو او مشرانو څخه د پوښتنو ګرويږونو څخه راټول شوی معلومات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وردګو ته ډالۍ

د وردګو له کوهسار شم صـــــدقه – ګل يې څه چې له هر خار شم صدقه
له هر ګل يې د منو لوګی لوګی شم – لــــه کاريز د يخ سالار شم صدقه
چې مې مينه د زړګي پرې تازه کيږي – لـــــه ګوربته په څو وار شم صدقه
سپينه واوره يې د ژمي ننداره کــړي – د غـــــــاټولو له بهار شم صدقه
ښــکلی کړی يې ګلونو پسرلی دی – د رنګـــــــونو له ماليار شم صدقه
چې د ښکو الهامونه ورته ناڅـــــې – د شين شوبو لـــــه ګلزار شم صدقه
پرګنې د ميړنو دلته اوسيــــــــږي – لـــــــه پړونو له دستار شم صدقه
همتـــــــونو يې زرين تاريخ ليکلي – له دې خوی او له کردار شم صدقه
د غازي بابا مصری توره مو وياړ ده – لـــــه کاروان يې د ايثار شم صدقه
چې هيواد ته يې غازيان دي ډالۍ کړي – لـــــه وردګــو سل هزار شم صدقه
چې د پوهې پـــــه زرينه لاره درومې – اې وردګـــه! ستا له لار شم صدقه
زما د پلار نيکه مسکن دی پرې نازيږم – زه د ښکلو له دې ښار شـــم صدقه
خپل هيواد ته چې خدمت کاندی رينښتنی – پر ما ګران له داسې يار شم صدقه
حليمي راځه چې خپل کلي ته ولاړ شو
حسن بيک غونــــــدې ديار شم صدقه

محمد حامد حليمي
۲۸/۷/۱۳۸۷ نوی ښار – کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنيار محمد حامد حليمي د مبارک شاه خان حليمي زوی د ۱۳۶۰ هجری لمريز کال د سلواغې په مياشت کې د کابل په ښار کې زيږېدلی دی. پلارنی ټاټوبی يې د وردګو ولايت د سيد آباد د حسن بيک کلی دی. لومړنی او ثانوی زدکړې يې د حضرت ابراهيم خليل الله په عالي ليسه کې بشپړې کړې او په ۱۳۷۷ کال کې له نومړی لېسې څخه په اعلی درجه فارغ شوی، چې د همدغه کال د کانکور د آزموينې له لارې د کابل پوهنتون د فارمسۍ پوهنځي ته بريالی شوی دی. په ۱۳۸۱ هجري لمريز کال کې يې له نومړې پوهنځۍ څخه د لسانس سند ترلاس کړ. د ۱۳۸۳ هجري لمريز کال د لړم د مياشتې په دولسمه نېټه يې د کادری آزموينې له بشپړولو څخه وروسته د افغانستان د علومو اکاډمۍ د علمي غړيتوب وياړ ترلاسه کړ. د ۱۳۸۷ لمريز کال د ليندی په اتمه نېټه يې د ځينې ستونزو له امله په علومو اکاډمۍ کې له دندې څخه استعفأ ورکړه او اوسمهال په يو نادولتی دفتر کې کار کوی. نومړی په پښتو، دری او انګريزی ژبو پوهيږي. تر دې مهاله يې په لس ګونو علمي، څېړنيزې مقالې، هراړخيزمطالب، شعرونه او مرکې د هيواد د مطبوعاتو او بيلابيلو انترنيتی ويب پاڼو له لارې خپاره شوي دي. نومړي همدارنګه په ګڼو څېړنيزو کنفرانسونو او سمينارونو او يوه نړيوال سيمينار کې برخه اخيستي او خپلې مقالې يې اوروليې دي.

حليمي د وردګو د کلتوری يون د ۱۳۸۷ کال د غوره ليکوال او څېړونکی جايزه هم ګټلې ده.

آثار

۱ – د بنستيزو درملو څېړنه ۱۳۸۵ کال چاپ

۲ – د نسخې ليکنې لارې چارې ۱۳۸۷ کال چاپ

۳ – غلام صديق مخترع د مطبوعاتو په هنداره کې ۱۳۸۷ کال چاپ

۴ – وردګ(قوم، سيمه او کلتور) همدا اثر

۵ – فارمسيوتيک(پوډرونه، تابليت جوړول او کوتينګ) ترچاپ لاندې

۶ – له اغزو څخه غاټول د شعرونه ټولګه

۷ – د ګناه پيژندنه (ژباړه)

۸ – په ساده ژبه د روغتيا ساتنې زده کړه

۹ – د درملو ترل او ترونی

او په لس ګونو نورې علمي څېړنيزې مقالې ليکلې دي چې موږ له لوی خدايه په دې لاره کې نومړي ته نور بری غواړو.

ګل آغا احمدی وردګ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library